

”TÄÄLLÄ ON MUN KOTI, VENÄJÄ MUN KOTIMAA”

Perhesiteen perusteella Suomeen kaksikulttuuriseen liittoon muuttaneiden venäläisnaisten kotoutumiskokemuksia ja suomalainen kotouttamispolitiikka

**Karoliina Berlin
Pro gradu -tutkielma
Valtio-oppi/
Kulttuuripolitiikan maisteriohjelma
Yhteiskuntatieteiden
ja filosofian laitos
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2014**

TIIVISTELMÄ

”TÄÄLLÄ ON MUN KOTI, VENÄJÄ MUN KOTIMAA”

Perhesiteen perusteella Suomeen kaksikulttuuriseen liittoon muuttaneiden venäläisnaisten kotoutumiskokemuksia ja suomalainen kotouttamispolitiikka

Karoliina Berlin

Valtio-oppi/Kulttuuripolitiikan maisteriohjelma

Pro gradu -tutkielma

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Jyväskylän yliopisto

Ohjaaja: Miikka Pyykkönen

Kevät 2014

94 sivua + 2 liitettä

Tutkimuksessani olen selvittänyt, millaisia kotoutumiskokemuksia on perhesiteen perusteella Suomeen muuttaneilla pääkaupunkiseudulla asuvilla venäläistaustaisilla naisilla, jotka elävät tai ovat eläneet kaksikulttuurisessa liitossa, ja miten heidän käytännön kokemuksensa vastaavat hallinnon kotoutumistavoitteita ja kotouttamispolitiikkaa. Omakohtaisten kokemusten selvittämiseksi olen käyttänyt aineistonkeruumenetelmänä haastattelua. Haastattelin tutkimustani varten yhdeksää naista. Aineistooni kuuluu myös kotoutumiseen liittyviä lakeja ja poliittisia ohjelmia, joista olen johtanut kysymyksiä haastattelurunkooni. Lisäksi haastattelurungossa on kysymyksiä liittyen venäläisyyden, sukupuolen ja perheen vaikutuksiin kotoutumisessa. Niiden laatimisessa olen käyttänyt apuna myös aiempaa tutkimusta. Käyttämäni analyysimenetelmä on teoriaohjaava sisällönanalyysi, joka on merkityksenantoja tarkasteleva menetelmä. Siinä aiempi tieto toimii apuna analyysin edetessä.

Tutkimukseni tulokset osoittavat, että kotouttamispoliittiset tavoitteet ja haastateltavien kotoutumistavoitteet ovat lähtökohtaisesti varsin yhtenevät, ja haastateltavat pyrkivät toteuttamaan hallinnon suosimaa akkulturaatioasennetta – integraatiota. Tavoitteiden saavuttamiseen vaikuttavat monet eri tekijät, kuten kotoutumista edistävät toimenpiteet, jotka ovat useimman haastateltavan kohdalla auttaneet, mutta joidenkin kohdalla myös vaikeuttaneet kotoutumista. Lisäksi kotoutumiseen vaikuttavat etnisyyden lisäksi henkilökohtaiset ominaisuudet, jotka vaikuttavat siihen, miten itse pyrkii kotoutumaan sekä siihen, miten maahanmuuttaja otetaan yhteiskunnan suunnalta vastaan. Kotoutumisessa vuorovaikutteisuuksella onkin keskeinen merkitys. Kotoutumistavoitteiden saavuttamista ovat vaikeuttaneet kokemukset ympärillä olevien ihmisten varautuneista, joskus jopa negatiivisista, asenteista venäläisiä tai ulkomaalaisia kohtaan. Tämä ilmentää aukkoa hallinnon asenteiden ja maahanmuuttajien arkitasolla kohtaamien asenteiden välillä. Kotoutumisen jatkuvuudesta ja vuorovaikutteisuuksista johtuen kotoutuja voi kokea muutosta etnisyydessä ja kulttuurisessa, ja kokea olevansa yhtä aikaa venäläinen ja suomalainen. Perheen ja puolison merkitys kotoutumisessa on keskeinen. Myös sukupuolella sekä Suomen ja Venäjän erilaisiksi koetuilla sukupuolijärjestelmillä on, haastateltavasta riippuen, ollut vaikutusta kotoutumiseen. Hallinto on huomioinut perheen ja sukupuolen vaikutuksen kotoutumiseen kapea-alaisesti.

Kotoutuminen on monimutkainen ja jatkuva ilmiö, jossa elämän eri osa-alueet ja niillä tapahtuvat vuorovaikutusprosessit vaikuttavat toinen toisiinsa yksilöstä riippuen. Eri osa-alueiden painoarvojen sekä osa-alueiden välisten kytkösten merkitykset ovat yksilökohtaisia.

Avainsanat: integraatio, akkulturaatio, etnisuus, kulttuuri, venäläisyys, sukupuoli, perhe

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	3
2. TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT	6
2.1. Tutkimusongelma ja tutkimuskysymykset.....	6
2.2. Omakohtaisten kokemusten selvittämistä haastattelemalla	6
2.3. Sisällönanalyysillä etsitään merkityksiä	9
2.4. Fenomenologis-hermeneuttinen tutkimus	11
3. SUOMEN MAAHANMUUTTO- JA MAAHANMUUTTAJAPOLITIikka	13
3.1. Tavoitteena työperäisen maahanmuuton edistäminen.....	13
3.2. Integraatio – Suomen maahanmuuttajapolitiikkamalli	14
3.3. Kotoutuminen ja kotouttaminen	15
4. TEOREETTINEN VIITEKEHYS	19
4.1. Akkulturaatio	19
4.2. Etnisyys ja kulttuuri	20
5. KOTOUTUMISEN ALKUVAIHEET	22
5.1. Tietoa Suomesta puolison kautta.....	23
5.2. Kielen oppiminen	24
5.2.1. Motivoituneita suomen kielen opiskelijoita	24
5.2.2. Kielen opiskelun työelämäkytköksiin liittyviä ongelmia	27
5.3. Työllistyminen	29
5.3.1. Työnteko on tärkeää	29
5.3.2. Eri reittejä työelämään.....	30
5.3.3. Alanvaihtoa ja osaamisen tunnustamisen ongelmia	32
5.3.4. Yrittäjäyys ei houkuttele	34
5.3.5. Omatoimisuus kotoutumisessa	35
5.3.6. Työllistymisvaikeudet ja integraatio	37
5.3.7. Taloudellinen tilanne vaikuttaa kotoutumiseen	40
5.4. Yhteenveto	41
6. OSANA SUOMALAISTA YHTEISKUNTAA	43
6.1. Poliittinen osallistuminen ja kansalaisuus	44
6.1.1. Aktiivisia äänestäjiä.....	44
6.1.2. Koti ja kansalaisuus	46
6.2. Harrastukset, järjestö- ja kulttuuritoiminta	48
6.2.1. Harrastukset edistävät kotoutumista	48
6.2.2. Järjestöjen monta roolia	49
6.3. Suomalaisia tuttavina, venäläisiä ystäviä.....	51
6.3.1. Avoimin mielin suomalaisia kohtaan	51
6.3.2. Sulkeutuneet suomalaiset – venäläisiltä vertaistukea.....	53
6.3.3. Erilaisia vuorovaikutustyyliä	54
6.3.4. Venäläisyyden ylläpito ja kehittäminen on tärkeää	57
6.3.5. Nuivia asenteita	61
6.4. Yhteenveto	65
7. SUKUPUOLI JA PERHE	67
7.1. Maahanmuuttajanaiset ja -perheet hallinnon asiakirjoissa	68
7.1.1. Naisia tavoitellaan kotouttamistoimien piiriin	68
7.1.2. Naisten kotoutuminen edistää muun perheen kotoutumista	69
7.1.3. Naiset väkivallan uhreina ja avun tarpeessa	70

7.1.4. Lapset kahden kulttuurin keskellä	71
7.1.5. Kaksikulttuuriset parisuhteet unohduksissa hallinnon asiakirjoissa	72
7.1.6. Perheellä on tärkeä merkitys kotoutumisessa	73
7.1.7. Yksipuolisilla näkemyksillä voi olla laajoja vaikutuksia	73
7.2. Kotoutuminen Suomeen perheenjäsenenä, äitinä, naisena ja vaimona	75
7.2.1. Suomen ja Venäjän erilaiset perheet	75
7.2.2. Lapset sitovat suomalaiseen yhteiskuntaan	76
7.2.3. Feministisiä suomalaisnaisia ja venäläisiä herrasmiehiä	77
7.2.4. Sukupuolijärjestelmä kotoutumisen edistäjänä ja hidastajana	80
7.2.5. Puolisolla on keskeinen rooli kotoutumisessa	82
7.3. Yhteenveto	85
8. TUTKIMUKSEN JOHTOPÄÄTÖKSET	87

1. JOHDANTO

Suomeen muuttajat muuttavat suomalaista yhteiskuntaa, ja suomalaisen yhteiskunnan on sopeuduttava maahanmuuttajiin. Tämä tarkoittaa muutoksia arjen vuorovaikutuksessa ja ihmisten asenteissa sekä myös hallinnon tasolla lainsäädännössä ja poliittisissa ohjelmissa. Modernin maahanmuuton historia on muihin länsieurooppalaisiin maihin verrattuna Suomessa lyhyt, ja Suomea on perinteisesti pidetty maana, josta muutetaan kuin maana, jonne muutetaan. Maahanmuutto on kuitenkin kasvanut viime vuosikymmeninä ja sen oletetaan kasvavan myös lähitulevaisuudessa. Maahanmuuttopolitiikalla säännellään Suomeen suuntautuvaa muuttoliikettä. Kuten modernin maahanmuuton historia, myös tietoisien maahanmuuttopolitiikan historia on Suomessa melko lyhyt. Samaten tietoiset ja suunnitelmalliset maahanmuuttajapolitiikat, eli maassa jo oleviin muuttajiin kohdistuvat politiikat, ovat Suomessa varsin uusi ilmiö (Saukkonen 2013, 38, 65). Tällaisia politiikkoja ovat erilaiset integraatio- eli kotouttamispolitiikat. Suomessa kotouttamisen saralla on erityisesti viime vuosina tapahtunut suuria muutoksia, ja hallinnon panostukset kotoutumisen edistämiseksi ovat kasvaneet sitten vuoden 1999 ensimmäisen kotouttamislain, eli lain maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanottamisesta (493/1999). Kotoutumiseen ja kotouttamiseen liittyvä lainsäädäntö on muuttunut, ja uuden kotoutumislain, eli lain kotoutumisen edistämisestä (1386/2010), piiriin kuuluu yhä laajempi joukko maahanmuuttajia. Kotoutumislakiin ja hallitusohjelmaan perustuva Suomen kaikkien aikojen ensimmäinen valtion kotouttamisohjelma hyväksyttiin vuonna 2012. Ohjelmaan tehdyn kirjauksen mukaisesti keväällä 2014 käynnistyi kotouttamisen osaamiskeskuksen toiminta. Sen tehtävänä on etenkin kotoutumiseen liittyvän tiedon, tilastoinnin ja tutkimuksen kehittämisen ja seuranta yhtenä työvälineenään kotouttaminen.fi-sivusto (tem.fi, 2014). Suomessa hallinto pyrkii siis yhä aktiivisemmin vaikuttamaan siihen, miten Suomessa kotoudutaan. Kotoutumiseen liittyvä kasvava panostus herättää mielenkiinnon tutkia, miten kotouttamispolitiikka toimii ja on toiminut käytännössä, ja liittyykö siihen jonkinlaisia aukkoja ja kipupisteitä.

Kotoutuminen ja kotouttaminen eivät kosketa kaikkia muuttajia samalla tavalla. Kotoutumista tutkiessa on tärkeää huomioida sukupuolisensitiivinen näkökulma, eli miten sukupuoli vaikuttaa kotoutumiseen. Siksi olen rajannut tutkimukseni sukupuolen mukaan koskemaan nimenomaan naismuuttajia. Sukupuolen lisäksi myös muuton syyllä on vaikutusta kotoutumiseen. Esimerkiksi humanitaarisista syistä tai työ- tai opiskelupaikan perusteella

muuttavien henkilöiden kotoutuminen voi muodostua hyvin erilaiseksi kuin perheperusteisten muuttajien. Tässä tutkimuksessa keskitynkään perheperusteisiin muuttajiin, tarkemmin sanottuna kaksikulttuurisissa perheissä eläviin tai eläneisiin venäläistaustaisiin naisiin. Kaksikulttuurisella liitolla tarkoitetaan tässä tutkimuksessa eri kulttuuritaustojen lisäksi sitä, että parisuhteen osapuolilla on tai on ollut eri kansalaisuudet, eli eri valtioiden jäsenyydet. Liitto voi nimittäin olla kaksikulttuurinen, vaikka puolisoilla olisi sama kansalaisuus. Lassi Lainialaa ja Minna Säävälää mukaillen ”kaksikulttuurisella” tarkoitetaan tässä tutkimuksessa siis sitä, että puoliset ovat kasvaneet erilaisissa kulttuurisissa ja yhteiskunnallisissa oloissa, ja parit puhuvat äidinkielenään eri kieliä, ja heistä toinen on maahanmuuttajataustainen (Lainiala & Säävälä 2012, 16). Minna Säävälän mukaan kaksikulttuuristen liittojen yleisyyden on integraatiotutkimuksessa oletettu liittyvän maahanmuuttajaryhmän onnistuneeseen kotoutumiseen ja valtaväestöön sekoittumiseen, mutta viime vuosina tutkimus on kyseenalaistanut tämän uskomuksen, eikä kaksikulttuurinen liitto automaattisesti tarkoita ongelmattomaa integroitumista yhteiskuntaan (Säävälä 2013, 110). On siis tärkeää tutkia, miten muuton syy, eli tässä tapauksessa perhe, ja ei-venäläinen puoliso vaikuttavat kotoutumiseen.

Rajaus on merkittävä myös siksi, koska haastateltavani kuuluvat monella eri tavalla mitattuna Suomen suurimpiin maahanmuuttajaryhmiin. Entisen Neuvostoliiton alueella syntyneet olivat vuonna 2010 Suomen suurin maahanmuuttajaryhmä (Martikainen et al. 2013, 38–39). Lisäksi perheperusteinen muutto Suomeen on muuttosyistä yleisin. Perheperusteisesta muutosta voidaan yhä tarkentaa sellainen muutto, jossa toinen puoliso on taustaltaan ulkomaalainen ja toinen suomalainen. Suomessa asuvien ulkomaalaistaustaisten perheistä yli 60 prosentissa on suomalainen puoliso (Säävälä 2013, 101, 104). Lisäksi parisuhteet Suomesta ja ulkomailta kotoisin olevien kesken lisääntyvät tasaisesti (Lainiala & Säävälä 2012, 15). Suomalaiset miehet solmivat hiukan naisia enemmän avioliittoja ulkomaalaisten kanssa. Vuosina 1996–2005 ulkomaalaisten kanssa naimisiin menneiden suomalaismiesten puolisoista suurimman ryhmän muodostavat Venäjän kansalaiset. Avo- tai avioliitossa elävistä Suomessa asuvista venäjänkielisistä naisista 41 prosentilla oli vuonna 2008 suomen- tai ruotsinkielinen puoliso (Jasinskaja-Lahti 2007, 52; Säävälä 2013, 110).

Tutkimuksessani on siis kyse varsin yleisestä ja edelleen kasvavasta suomalaista yhteiskuntaa muuttavasta ilmiöstä. Näin ollen kaksikulttuurisessa liitossa elävien kotoutumiskokemuksia on tärkeää tutkia huomioiden myös muuttajien etnis-kulttuurinen tausta, eli tässä

tutkimuksessa venäläisyys, sekä heidän sukupuolensa. Lisäksi on tärkeää tutkia, miten Suomen maahanmuutto- ja kotouttamispolitiikka kohtelee tämänytyypisiä muuttajia. Maahanmuuttajien, myös venäläistaustaisten naisten, kotoutumista käsittelevää tutkimusta on tehty jonkin verran (esim. Säävälä 2007; Jaakkola & Reuter 2007). Samaten suomalais-venäläisiä liittoja käsittelevää tutkimusta on tehty (esim. Jääskeläinen 2003; Pöllänen 2008 & 2013). Oma tutkimukseni tuo tähän tutkimusjoukkoon oman lisänsä, sillä siinä on vahvasti mukana hallinnon näkökulma ja kotouttamispolitiikan vertailu naisten kotoutumiskokemuksiin, mikä itselleni valtio-opin pääaineopiskelijana on luonteva lähestymistapa.

2. TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT

2.1. Tutkimusongelma ja tutkimuskysymykset

Tutkimusongelmani on, millaisia kotoutumiskokemuksia on perhesiteen perusteella Suomeen muuttaneilla pääkaupunkiseudulla asuvilla venäläistaustaisilla naisilla, jotka elävät tai ovat eläneet kaksikulttuurisessa liitossa, ja miten heidän käytännön kokemuksensa vastaavat hallinnon kotoutumistavoitteita ja kotouttamispolitiikkaa.

Tutkimusongelma täsmentyy tutkimuskysymyksissä: Millaista on suomalainen maahanmuuttajapolitiikka? Saavutetaanko Suomessa kotouttamispolitiikalle asetettuja tavoitteita? Miten kotouttamistoimet onnistuvat käytännössä? Miten venäläisyys vaikuttaa kotoutumiseen? Miten sukupuoli ja perhe on huomioitu kotouttamisessa? Miten sukupuoli vaikuttaa kotoutumiseen? Mikä on perheen ja puolison rooli kotoutumisessa?

2.2. Omakohtaisten kokemusten selvittämistä haastattelemalla

Koska halusin selvittää naisten omakohtaisia kotoutumiskokemuksia, valikoitui tutkimukseni aineistonkeruumenetelmäksi haastattelu. Haastattelin tutkimustani varten yhdeksää naista, mikä on mielestäni riittävä määrä pro gradu -tutkimukselle. Haastattelu on joustava tiedonkeruumenetelmä, jolloin haastattelijä voi tarkentaa kysymyksiä, pyytää selventämään vastauksia ja perusteluja, oikaista väärinkäsityksiä, selventää ilmauksia ja päättää kysymysten järjestyksestä. Lisäksi haastateltava voi vastata vapaammin ja monipuolisemmin kuin esimerkiksi kyselylomakkeeseen vastaava henkilö. Haastateltava nähdään aktiivisena merkityksiä tuottavana subjektina, ja hän saa tuoda omia kokemuksiaan esille mahdollisimman vapaasti. Lisäksi haastattelun avulla voidaan tavoittaa arkoja tai vaikeitakin aiheita (Hirsjärvi & Hurme 2000, 35; Tuomi & Sarajärvi 2009, 73).

Käyttämäni haastattelutyyppi on puolistrukturoitu haastattelu, mikä on avoimen haastattelun ja lomakehaastattelun välimuoto. Haastattelurunkoni muistuttaa tyypiltään teemahaastattelua, vaikka monet kysymyksistä ovatkin melko tarkasti muotoiltuja. Teemahaastattelusta nimittäin yleensä puuttuu kysymysten tarkka muotoilu ja järjestys, mikä puolestaan on tyypillistä lomakehaastattelulle. Teemahaastattelu ei kuitenkaan ole yhtä vapaa kuin syvähaastattelu. Se on puolistrukturoitu menetelmä, koska haastattelun aihepiirit, teema-alueet ovat kaikille haastateltaville samat. Teemahaastattelussa keskeistä on ihmisten tul-

kinnat asioista ja heidän niille antamat merkitykset (Hirsjärvi & Hurme 2000, 48). Teema-haastattelussa ei kuitenkaan voi kysellä ihan mitä tahansa vaan siinä pyritään löytämään merkityksellisiä vastauksia tutkimuksen tarkoituksen ja tutkimusongelman mukaisesti. Teemahaastattelussa haastattelu kohdennetaan tiettyihin, etukäteen valittuihin teemoihin, joista keskustellaan (Tuomi & Sarajärvi 2009, 75).

Rakensin haastattelurunkoni johtamalla kysymyksiä suoraan kotoutumiseen liittyvästä lainsäädännöstä, politiikkaohjelmista ja maahanmuuttajille suunnatuista kotoutumistoi-menpiteistä ja -palveluista. Näin ollen nämä hallinnon asiakirjat kuuluvat myös aineistoo-ni, sillä tavoitteeni on vertailla haastateltavien kokemuksia hallinnon odotuksiin ja kotout-tamispolitiikkaan. Koska osa kysymyksistä liittyy konkreettisiin toimenpiteisiin ja palve-luihin ja niihin osallistumiseen, lähestyy haastattelurunkoni tältä osin strukturoitua haastat-telua. Kotouttamistoi-menpiteisiin ja -palveluihin liittyvät kysymykset on tosin muotoiltu niin, että haastateltavat pystyvät esittämään niistä omia näkemyksiään ja kokemuksiaan osallistumisesta. Suurin osa kysymyksistä on väljästi muotoiltuja ja ne jättävät tilaa haasta-teltavien omille tulkinnoille ja merkityksenannoille.

Kattavan haastattelurungon rakentamisen kannalta ei riitä, että kysymyksiä on johdettu la-eista, politiikkaohjelmista ja kotouttamistoi-menpiteistä, sillä haluan tutkia tietyn etnis-kulttuurisen taustan vaikutuksia kotoutumisessa ja huomioida esimerkiksi sukupuolen, perheen ja kaksikulttuurisen liiton vaikutuksia kotoutumiseen syvällisemmin, kuin miten sukupuoli ja maahanmuuttajaperheet on noteerattu hallinnon tasolla. Olenkin laatinut haas-tattelurunkoon kysymyksiä, joissa käsitellään kotoutumiseen vaikuttavia ominaisuuksia liittyen kulttuuriin ja etnisyyteen sekä sukupuoleen ja perheeseen soveltaen niissä myös aiempaa tutkimusta ja teorioita.

Kaikki haastateltavani olivat muuttaneet Suomeen perhesiteen perusteella. Maahanmuuton perusteet ja syyt saattavat erota toisistaan. Perusteet liittyvät hallinnollisiin luvanhakupe-rusteisiin, joiden mukaan maassa oleskelu tulee mahdolliseksi, kun taas syyt voivat olla hyvin moninaisia (Säävälä 2013, 106–107). Haastattelemieni naisten kohdalla eroa perus-teiden ja syiden välillä ei ilmennyt. He kertoivat, että muuttamisen aikoihin heidän odotuk-siinsa oli kuulunut nimenomaan halu saada perhe tai sitten heillä ei ollut erityisiä odotuk-sia. Esimerkiksi halu muuttaa juuri Suomeen ei ole ollut kenenkään muuton motiivina. Haastateltavistani kahdeksan oli mennyt naimisiin suomalaistaustaisen miehen kanssa, ja

yhden haastateltavan aviomies ei ollut suomen kansalainen, vaan toisen EU-maan kansalainen, joka asui Suomessa. Naisista kaksi oli eronneita. Puhun naisista venäläisinä tai venäläistaustaisina, vaikka he ovat kaikki syntyneet Neuvostoliiton aikana ja heistä yksi oli muuttanut Suomeen Neuvostoliitosta. He ovat kaikki kuitenkin muuttaneet Suomeen nykyisen Venäjän valtion alueelta.

TAULUKKO 1 Haastateltavien taustatietoja

Ikä/v	25-30	31-35	36-40	41-45	46-50	51-55	56-60
Haastateltavien lukumäärä	1	2	2	1		1	2

Suomessa asuttu aika/v	alle 5	5-10	Yli 10
Haastateltavien lukumäärä	1	4	4

Haastatteluhetkellä kaikki haastateltavani asuivat Helsingissä, Espoossa tai Vantaalla. Muutamat olivat asuneet Suomeen muuton jälkeen muissa kuin pääkaupunkiseudun kunnissa, jotkut jossain vaiheessa jopa eri maassa. Tein haastattelut kevään 2013 aikana. Niistä viisi tein haastateltavien kodeissa, kaksi kirjastossa, yhden erään järjestön tiloissa ja yhden ravintolassa. Haastattelut kestivät keskimäärin kaksi tuntia. Haastattelut litteroin nauhurilta sanasta sanaan analyysia varten.

Ongelmia tuotti haastateltavien löytäminen, joka oli varsin hidasta ja työlästä. Otin yhteyttä moniin eri järjestöihin ja muihin maahanmuuttajien parissa toimiviin organisaatioihin sekä henkilökohtaisiin kontakteihini. Usein kävi niin, että nämä tahot olivat hyvin avuliaita ja välittivät haastattelupyyntöäni eteenpäin, mutta tämä ei tuottanut tulosta. Joskus en saanut minkäänlaista vastausta pyyntöni. Haastateltavat löytyivät lopulta eri järjestöjen, kirkon, henkilökohtaisten kontaktien ja lumipallomenetelmän avulla, eli siten, että yhden haastateltavan kautta löytyi seuraava haastateltava.

Oman rajoituksensa haastatteluille asetti myös kieli. Koska en osaa venäjää riittävästi, en pystynyt tekemään haastatteluja venäjäksi. Haastattelut tehtiin siis suomeksi ja yksi englanniksi. On mahdollista, että haastattelemani naiset olisivat ilmaisseet itseään eri tavoin ja tuoneet asioita eri tavalla esille omalla äidinkielellään. On myös huomioitava, että sellaisten naisten kotoutumiskokemukset saattavat olla erilaisia, joiden suomen kielen taito on

heikompi, kuin haastateltavieni. Joissakin tapauksissa avasin haastateltaville kysymyksissä käytettyjä käsitteitä tai muotoilin kysymyksiä uudelleen, mikäli käsitteet olivat heille ennestään vieraita. Myös asuinpaikalla voi olla merkitystä kotoutumiskokemuksiin, ja on mahdollista, että kotoutumiskokemukset olisivat olleet erilaisia jossain muualla päin Suomea. Lisäksi haastateltavien koulutustaustat on huomioitava. Kaikilla haastattelemillani naisilla on yhtä lukuun ottamatta korkeakoulututkinto, ja on mahdollista, että matalammin koulutetut henkilöt olisivat kokeneet kotoutumisen eri tavalla. Tosin, kuten tutkimuksessa tulee myöhemmin ilmenemään, venäläiset maahanmuuttajat ovat tavallisesti korkeasti koulutettuja. Haastateltavien iällä ja Suomessa asutulla ajalla on myös vaikutusta kotoutumiskokemuksiin. Oman aineistoni kohdalla onnistuin saamaan haastateltavakseni keskenään eri ikäisiä naisia, joiden Suomessa asutut ajat myös vaihtelevat alle viidestä vuodesta yli kymmeneen, joten näiltä osin aineistosta löytyy variaatiota.

Tässä tutkimuksessa tutkimustulosten esittely tapahtuu teemoittain tutkimustehtävän mukaisesti, mikä on hyödyllinen tapa tutkimuseettiseltä kannalta, sillä se suojaaa haastateltavien anonymiteettiä. Lupasin jokaiselle haastateltavalle, että haastattelut tehdään ehdottomalla luottamuksella ja kaikki pysyvät tutkimuksessa anonymoineina. Tämä vaikutti mahdollisesti osaltaan siihen, että he kertoivat kokemuksistaan varsin avoimesti. Näin ollen tutkimuksessani ei siis käsitellä haastateltavien kotoutumiskokemuksia yksitellen, vaan heidän kokemuksiaan on yhdistelty toisiinsa teemoittain, jolloin yksittäisten haastateltavien tunnistaminen aineistosta vaikeutuu.

Haastattelua tehtäessä on huomioitava myös haastattelijan henkilökohtaiset ominaisuudet ja niiden vaikutus haastatteluun. On mahdollista, että esimerkiksi haastattelijan sukupuolella ja etnisellä taustalla ja olemuksella ylipäänsä on vaikutusta haastattelun kulkuun. Tutkimuksessani on siis myös huomioitava oma positioni kantaväestöä edustavana nuorehkona naisena. En kuitenkaan havainnut, että tällaiset ominaisuudet olisivat ainakaan aiheuttaneet ongelmia haastateltavien löytämisessä tai haastattelujen kulussa, vaan haastattelemanai naiset kertoivat pääsääntöisesti hyvin avoimesti ja monipuolisesti kokemuksistaan.

2.3. Sisällönanalyysillä etsitään merkityksiä

Käyttämäni analyysimenetelmä haastatteluaineistoni analyysia varten on sisällönanalyysi, joka on laadullisen tutkimuksen perusanalyysimenetelmä. Tuomi ja Sarajärvi erottavat toi-

sistaan kolme laadullisen tutkimuksen analyysin muotoa; aineistolähtöinen, teoriaohjaava ja teorialähtöinen analyysi. Aineistolähtöisessä analyysissä teoreettiset käsitteet luodaan aineistosta eikä aiemmalla tiedolla tai teorioilla pitäisi olla vakuutusta analyysin toteuttamisessa, kun taas teoriaohjaavassa teoria voi toimia apuna analyysin etenemisessä ja aikaisempi tieto ohjaa analyysia ja auttaa herättämään uusia ajatuksia. Teoriaohjaavassa sisällönanalyysissä abstrahointivaiheessa empiirinen aineisto siis liitetään teoreettisiin käsitteisiin, eikä niitä luoda analyysin edetessä. Molemmat analyysitavat etenevät aineiston ehdoilla. Teorialähtöinen analyysi puolestaan on pikemminkin luonnontieteelliseen tutkimukseen sopiva malli. Siinä tutkittava ilmiö määritellään jonkin jo tunnetun mukaisesti, ja tutkimuksessa testataan teoriaa (Tuomi & Sarajärvi 2009, 91, 95–99).

Oma tutkimukseni on teoriaohjaava sisällönanalyysi. Puhtaasti aineistolähtöistä tutkimusta on vaikea toteuttaa, koska sinällään objektiivisia havaintoja ei ole olemassa, vaan esimerkiksi käytetyt käsitteet, menetelmät ja tutkimusasetelma vaikuttavat tuloksiin ja ovat tutkijan asettamia. Teoriaohjaavassa analyysissä on pyritty ratkaisemaan aineistolähtöisen analyysin ongelmia. Siinä analyysistä on tunnistettavissa aikaisemman tiedon vaikutus ja teoria voi toimia apuna analyysin etenemisessä. Analyysiyksiköt valitaan sekä aineistolähtöisessä että teoriaohjaavassa analyysissä aineistosta. Teoriaohjaavassa analyysissä edetään aluksi kuten aineistolähtöisessä analyysissä, mutta analyysin loppuvaiheessa, abstrahointivaiheessa, otetaan mukaan teoreettiset käsitteet, jotka siis perustuvat aiempaan tutkimukseen, eikä niitä ole luotu itse, kuten aineistolähtöisessä analyysissä. Teoriaohjaavassa analyysissä aikaisempi tieto toimii siis uusien ajatusten herättäjänä ja apuna analyysissä (Tuomi & Sarajärvi 2009, 96–97, 117).

Sisällönanalyysillä pyritään saamaan kuvaus tutkittavasta ilmiöstä tiivistetyssä ja yleisessä muodossa. Analyysin tuloksena aineiston pitäisi olla valmis johtopäätösten tekemistä varten. Sisällönanalyysi on inhimillisiä merkityksenantoja tarkasteleva menetelmä, kuten esimerkiksi diskurssianalyysi. Niiden lähtökohta aineistoon on kuitenkin erilainen. Diskurssianalyysissä perehdytään siihen, miten merkityksiä tuotetaan, kun taas sisällönanalyysissä etsitään tekstin merkityksiä sinänsä (Tuomi & Sarajärvi 2009, 103–104).

Käytännössä analyysiprosessi eteni niin, että pelkistin tekstin karsimalla aineistosta tutkimuksen kannalta epäoleellisen tiedon pois. Tätä seurasi ryhmittely ja abstrahointi. Sisällönanalyysissä pelkistetyt ilmaukset siis ryhmitellään, eli klusteroidaan samankaltaisuuksi-

en ja eroavaisuuksien perusteella alaluokiksi ja nimetään luokkien sisältöä kuvaavilla käsitteillä. Klusteroinnissa syntyy pohja tutkimuksen perusrakenteelle. Luokkia yhdistellään yläkategorioiksi ja abstrahointia jatketaan niin pitkälle kuin se on sisällön kannalta mahdollista. Lopuksi olin edennyt empiirisestä aineistosta käsitteellisempään näkemykseen tutkittavasta ilmiöstä, ja koska kyseessä on teoriaohjaava sisällönanalyysi, liitin empiirisen aineistoni teoreettisiin käsitteisiin, jotka tässä tutkimuksessa ovat integraatio, akkulturaatio, kulttuuri ja etnisyys (Tuomi & Sarajärvi 2009, 108–111, 117).

2.4. Fenomenologis-hermeneuttinen tutkimus

Perinteinen tapa jaotella tutkimuksia on jakaa ne kahteen kategoriaan selittävän tai ymmärtävän lähestymistavan mukaisesti. Ensimmäisessä lähestymistavassa tyypillistä on kausaalisten syy-seuraussuhteiden hakeminen, kun taas jälkimmäisessä pyritään ymmärtämään merkityksenantoja. Laadullinen, eli kvalitatiivinen tutkimus mielletään kuuluvaksi ymmärtävään traditioon, mihin myös oma tutkimukseni kuuluu, kun taas määrällinen, eli kvantitatiivinen yhdistetään selittävään traditioon (Tuomi & Sarajärvi 2002, 26–28).

Fenomenologisen tutkimuksen kohteena on ihmisen elämismaailma. Toisin sanoen kyseessä on inhimillisen kokemuksen tutkiminen. Koska kokemukset muodostuvat merkityksenannon kautta, ovat varsinaisena tutkimuskohteena merkitykset. Merkitykset ovat intersubjektiveja eli subjekteja yhdistäviä ja ne edellyttävät tulkintaa. Tulkinnan myötä tutkimukseen liittyy siis hermeneuttinen ulottuvuus. Hermeneuttinen ymmärtäminen tarkoittaa ilmiöiden merkityksen oivaltamista. Koska ymmärtäminen on aina tulkintaa, on kaiken ymmärtämisen pohjalla aiemmin jo ymmärretty, eli esiymmärrys. Ymmärtäminen etenee kehämäisesti hermeneuttisena kehänä esiymmärryksestä tulkinnan edetessä kohti syvempää ymmärrystä. Fenomenologis-hermeneuttisessa tutkimuksessa tavoitteena on siis käsitteellistää kokemuksen merkitys, eli nostaa tietoiseksi ja näkyväksi se, mikä on koettu (Tuomi & Sarajärvi 2002, 34–35).

Tässä tutkimuksessa pyrin siis tutkimaan haastateltavieni kotoutumiskokemuksia tulkitsemalla heidän kokemuksiaan, eli sitä, millaisia merkityksiä he ovat antaneet omalle kotoutumiselleen. Fenomenologis-hermeneuttisen lähestymistavan mukaisesti on siis huomioitava, että kyse on juuri minun tulkinnastani ja ymmärryksestäni lähtien esiymmärryksestäni kohti syvempää ymmärrystä tutkimuksen edetessä, eikä tätä seikkaa voida erottaa tutki-

muksen tuloksista. Tutkimuksessa suhteutan haastateltavieni kotoutumiskokemuksia kotouttamispolitiikkaan, eli hallinnon kotoutumiselle antamiin tavoitteisiin ja kotoutumista edistäviin toimenpiteisiin. Se, miten laeissa ja asiakirjoissa on käsitelty kotoutumista, on siirretty tutkimukseen sellaisenaan, tai sitten olen esittänyt niissä ilmaistun asian omin sanoin tai viitaten aiempaan tutkimukseen.

3. SUOMEN MAAHANMUUTTO- JA MAAHANMUUTTAJAPOLITIikka

3.1. Tavoitteena työperäisen maahanmuuton edistäminen

Maahanmuuttopolitiikalla pyritään yleisesti ottaen sekä edistämään toivottua maahanmuuttoa että kontrolloimaan ei-toivottua maahanmuuttoa. Tehokasta rajavalvontaa sekä oikeutta päättää maahanmuuton muodoista ja edellytyksistä pidetään yhtenä suvereenin valtion tunnusmerkkinä (Saukkonen 2007, 206–207). 2000-luvun taitteen jälkeen Suomen maahanmuuttopolitiikassa tapahtui käänne, jonka seurauksena humanitaarisiin syihin keskittyvän politiikan rinnalla alettiin korostaa aktiivista maahanmuuttopolitiikkaa, jonka tavoitteena oli saada Suomeen lisää työntekijöitä (Saukkonen 2013, 89). Työllistyminen ja työperäisen maahanmuuton edistäminen ovat keskeisellä sijalla hallituksen vuoden 2006 maahanmuuttoliittisessä ohjelmassa. Siinä linjataan muun muassa työperäisen maahanmuuton edistämistä väestön ikääntyessä, työikäisen väestön vähentyessä ja osaamisvajeen kasvaessa. Ohjelmassa kotouttamisjärjestelmää halutaan kehittää siten, että työperäiset muuttajat perheineen huomioidaan paremmin (Työhallinto 2006, 3–4, 17). Myös kesäkuussa 2013 julkaistussa maahanmuuton tulevaisuus 2020 -strategiassa pääpaino on työllistymisessä ja työperäisen maahanmuuton edistämässä. Strategiahankkeen puheenjohtaja, sisäministeriön maahanmuutto-osaston osastopäällikkö Pentti Visanen toteaa ministeriön Monitoriverkkolehdessä strategian punaisena lankana olevan Suomen työllisyyden ja huoltosuhteen liittyvät kysymykset. Työperäisen maahanmuuton edistäminen on kirjattuna jo hallitusohjelmaan, jossa maahanmuuttostrategian laadinta on kytketty niin ikään talouskasvun, työllisyyden ja kilpailukyvyn vahvistamiseen (Huikuri, 2012). Strategian mukaan ”Suomi tarvitsee nuoria, maahamme pysyvämmiin jääviä, työmarkkinoiden käytettävissä olevia maahanmuuttajia” sekä ”korkeasti koulutettuja ja muita osaavia työntekijöitä, asiantuntijoita ja yrittäjiä eri aloille, jotta varmistamme työmarkkinoidemme toimivuuden ja ylläpidämme kilpailukykyämme” (Sisäministeriö 2013, 13). Maahanmuuttopolitiikan lisäksi valtiot voivat toteuttaa erilaisia maahanmuuttajapolitiikkoja, jolloin poliittisten toimien kohteina ovat jo maassa oleskelevat henkilöt. Maahanmuuttajapolitiikalla, erotuksena maahanmuuttoa koskevaan maahanmuuttopolitiikkaan, tarkoitetaan siis niitä julkisen vallan toimenpiteitä, jotka kohdistuvat oleskeluoikeuden saaneisiin maahanmuuttajiin (Saukkonen 2013, 83).

3.2. Integraatio – Suomen maahanmuuttajapolitiikkamalli

Suomen maahanmuuttajapolitiikkaa voidaan lähestyä monikulttuurisuuden käsitteen kautta. Monikulttuurisuuteen sisältyy käsitys, että yhteiskunnassa on rinnakkain useita eri kulttuureita. Kulttuuri puolestaan ymmärretään koko elämäntapaa jäsentäväksi ja määrittäväksi asiaksi, johon sisältyvät niin arkiset käytännöt kuin arvot ja normit. Kulttuurit eivät ole staattisia, selvärajaisia rakenteita, vaan niille on ominaista muutos ja vaikutteiden ottaminen muualta (Huttunen et al. 2005, 25–26, 29). Monikulttuurisuudella ei tarkoiteta ainoastaan arkikokemuksia eri taustoista tulevien ihmisten kohdatessa, vaan sillä on myös poliittisia vaikutuksia ja seurauksia. Toisin sanoen, se tarkoittaa yhtäältä julkiseen valtaan kohdistuvia vaatimuksia ja poliittista järjestäytymistä sekä toisaalta poliittisen järjestelmän pakkoa pohtia uudelleen muun muassa lainsäädäntöä, toimintapolitiikkoja ja yhteiskunnan itseymmärrystä (Saukkonen 2007, 16). Pasi Saukkosen mukaan Suomea voidaan pitää yhtenä Euroopan multikulturalistisimmista maista. Tämä tarkoittaa, että Suomi tunnustaa sen sisältämän etnisen ja kulttuurisen monimuotoisuuden, arvostaa sitä ja tukee monikulttuurisuuden säilyttämistä erilaisin keinoin. Näitä keinoja, eli muun muassa eri lakeja ja poliittisia ohjelmia, tullaan nostamaan esille tutkimuksen edetessä (Saukkonen 2013, 12). Vaikka lait ja poliittiset ohjelmat ohjaavat käytännön toimia sekä taloudellisten voimavarojen suuntaamista ja niihin voidaan vedota ongelmatilanteissa, eivät ne kuitenkaan suoraan kuvaa yhteiskunnallista todellisuutta (Saukkonen 2013, 125–126).

Valtioilla on erilaisia poliittisia malleja siihen, miten maahanmuuttajiin asennoidutaan. Erilaiset maahanmuuttajapolitiikat ovat hallinnon toimenpiteitä, joiden tarkoituksena on, että maahanmuuttajat löytäisivät oman paikkansa uudessa asuinmaassaan ja että sopeutuminen ei olisi ainoastaan heistä itsestään kiinni (Saukkonen 2013, 65). *Assimilaatiomallilla* tarkoitetaan maahanmuuttajien sopeuttamista yksipuolisesti valtaväestöön, jolloin heidän odotetaan häivyttävän omia etnisiä ja kulttuurisia ominaispiirteitään. Tällaisesta mallista tyypillinen esimerkkimaa on Ranska. *Multikulturalismi* on assimilaation kotouttamisideologinen vastakohta. Siinä maahanmuuttajaryhmät erottuvat etnisesti tai kulttuurisesti valtaväestöstä, ja he ylläpitävät ja heidän sallitaan ylläpitää omia kulttuurisia erityispiirteitään. Tällaisen järjestelyn katsotaan edistävän kotoutumista, rikastavan yhteiskuntaa ja monimuotoisuuden ylläpito nähdään myös julkisen vallan velvollisuudeksi. Multikulturalistista mallia on toteutettu esimerkiksi Ruotsissa ja Alankomaissa. *Segregaatiosta* on kyse, kun maahanmuuttajayhteisöjä ja muuta yhteiskuntaa pidetään toisistaan erillisinä ja niiden

eroavaisuutta pidetään yllä poliittisesti esimerkiksi tiukalla kansalaisuuslainsäädännöllä. Segregaatiomallia toteutettiin esimerkiksi Saksassa turkkilaisten vierastyöläisten suhteen (Saukkonen 2007, 208; 2013, 68; Rex 2004, 39). Tässä tutkimuksessa neljäs maahanmuuttajapolitiikkamalli, *integraatio*, on keskeisellä sijalla. Integraatiolla tarkoitetaan kaksisuuntaista prosessia, jossa sekä maahanmuuttajat että yhteiskunta ja kantaväestö sopeutuvat toisiinsa. Tämä on suomalaisessa yhteiskunnassa vallitseva asenointumistapa (Saukkonen 2007, 208; 2013, 83, 93).

Pasi Saukkosen (2013, 88, 91) mukaan Suomessa 90-luvulla kehitetty tapa muistuttaa multikulturalistista mallia. Siitä voidaan havaita sekä itseisarvoisia että välineellisiä tarkoituksiperiä. Tavoitteena on ollut maahanmuuttajien osallistuminen yhteiskunnan toimintaan yhdenvertaisina yksilöinä samalla, kun heillä on oikeus oman etnis-kulttuurisen identiteettinsä, kielensä ja elämäntapansa ylläpitämiseen. Taustalla vaikuttaa käsitys monikulttuurisuuden yhteiskuntaa rikastavasta vaikutuksesta sekä arvostus kulttuurisia oikeuksia kohtaan. Oikeus kieleen ja kulttuuriin on nähty myös maahanmuuttajia koskevana perusoikeutena. Välineellisesti tarkasteltuna mallin on katsottu edistävän parhaiten integraatiota, josta Suomessa käytetään kahta käsitettä: kotoutuminen ja kotouttaminen. Käsitteiden eroavaisuus avautuu integraatioon liittyvästä lainsäädännöstä.

3.3. Kotoutuminen ja kotouttaminen

Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanottamisesta (493/1999) astui voimaan keväällä 1999. Se kumottiin vuonna 2011 uudella lailla, mutta aiempi laki on syytä huomioida, sillä haastattelemi naiset olivat tulleet Suomeen sen aikana tai aikaisemmin. Aiemman lain tavoitteena (1 §) oli ”edistää maahanmuuttajien kotoutumista, tasa-arvoa ja valinnan vapautta toimenpiteillä, jotka tukevat yhteiskunnassa tarvittavien keskeisten tietojen ja taitojen saavuttamista [...]” Lain toisessa pykälässä *kotoutuminen* määriteltiin maahanmuuttajan yksilölliseksi kehitykseksi ”tavoitteena osallistua työelämään ja yhteiskunnan toimintaan samalla omaa kieltään ja kulttuuriaan säilyttään”. *Kotouttamisella* tarkoitettiin ”viranomaisten järjestämiä kotoutumista edistäviä toimenpiteitä ja voimavaroja.”

Vuoden 1999 laki oli luonteeltaan puitelaki, eli se ohjasi yleisluontoisesti kotouttamista ja hallinnon eri tasojen työnjakoa. Vastuu monien kotouttamispalveluiden käytännön toteuttamisesta kuului, ja kuuluu yhä, paikallistason toimijoille, eli kunnille ja työ- ja elinkeino-

toimistoille. Kotouttamislaki velvoitti kunnat laatimaan omat kotouttamisohjelmansa ja seuraamaan niiden toteutumista (Saukkonen 2013, 94). Kotouttamislain (10 §) mukaan oikeus kotoutumissuunnitelmaan oli ”maahanmuuttajalla, joka ilmoittautuu työttömäksi työnhakijaksi tai joka hakee toimeentulotuesta annetun lain (1412/1997) mukaista toimeentulotukea”. Kotoutumissuunnitelmalla korvattiin työvoimapalvelulain mukainen työnhakusuunnitelma. Kotoutumissuunnitelma oli määrä laatia yhdessä kunnan ja työvoimatoimiston kanssa ja sen koski kolme ensimmäistä vuotta siitä, kun maahanmuuttaja oli merkitty ensimmäisen kerran kotikunnan väestötietojärjestelmään. Laissa (11 §) määriteltiin toimenpiteet, joita kotoutumissuunnitelmaan voitiin sisällyttää, ja jotka ”tukevat maahanmuuttajaa ja hänen perhettään yhteiskunnassa ja työelämässä tarvittavien tietojen ja taitojen hankkimisessa.” Näitä olivat muun muassa suomen ja ruotsin kielen opiskelu, työvoimapolitiittinen aikuiskoulutus, maahanmuuttajan omaehtoinen koulutus, ammatinvalinnanohjaus ja kuntoutus, työharjoittelu tai muut edellä mainittuihin toimenpiteisiin rinnastettavaksi katsottavat kotoutumista edistävät toimenpiteet. Kotoutumissuunnitelman ajaksi oli mahdollista saada kotoutumistukea, jonka avulla oli määrä edistää ja parantaa ”tuen saajan työelämään ja jatkokoulutukseen hakeutumisen edellytyksiä sekä mahdollisuuksia toimia suomalaisessa yhteiskunnassa” (12 §).

Laki kotoutumisen edistämisestä (1386/2010) astui voimaan 1.9.2011 ja kumosi vuoden 1999 lain (493/1999). Kotouttamisasioiden valmistelu siirtyi sisäasiainministeriöltä työ- ja elinkeinoministeriölle vuoden 2012 alussa. Painopiste siirtyi entistä enemmän työelämään kotoutumisen edistäjänä. Vanha laki kohdistui erityisesti maahanmuuttajiin, jotka saapuivat Suomeen pakolaisina tai paluumuuttajina ja jotka olivat työttömiä työnhakijoita tai toimeentulotuen saajia. Uuden lain mukaan kaikki halukkaat voivat päästä kotoutumista edistävien toimenpiteiden piiriin. Lain ensimmäisessä pykälässä sanotaan, että lain tarkoituksena on ”tukea ja edistää kotoutumista ja maahanmuuttajan mahdollisuutta osallistua aktiivisesti suomalaisen yhteiskunnan toimintaan. Lisäksi lain tarkoituksena on edistää tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta sekä myönteistä vuorovaikutusta eri väestöryhmien kesken”.

Kuten vanhassa kotouttamislaissa, myös uudessa laissa integraatio on määritelty kahtalaisesti kotoutumiseksi ja kotouttamiseksi, tosin hiukan eri sisältöisinä, kuin edeltäjässään. Esimerkiksi kotoutumisen vuorovaikutteisuus on uudessa laissa vahvemmin esillä. Laissa (3 §) tarkoitetaan ”*kotoutumisella* maahanmuuttajan ja yhteiskunnan vuorovaikutteista kehitystä, jonka tavoitteena on antaa maahanmuuttajalle yhteiskunnassa ja työelämässä tar-

vittavia tietoja ja taitoja samalla kun tuetaan hänen mahdollisuuksiaan oman kielen ja kulttuurin ylläpitämiseen” ja ”*kotouttamisella* kotoutumisen monialaista edistämistä ja tukemista viranomaisten ja muiden tahojen toimenpiteillä ja palveluilla”.

Uuden kotoutumislain (7 §) mukaisesti kaikille Suomeen asettuville jaetaan perustietoa suomalaisesta yhteiskunnasta, sen palveluista ja kotoutumista edistävästä toimenpiteistä sekä maahanmuuttajien oikeuksista ja velvollisuuksista työelämässä ja yhteiskunnassa. Lain mukaisesti kaikille halukkaille maahanmuuttajille laaditaan alkukartoitus, jossa selvitetään maahanmuuttajan tietoja ja taitoja, ja jonka perusteella arvioidaan hänen tarpeensa kotoutumissuunnitelmalle ja siihen liittyvälle kotoutumiskoulutukselle (Saukkonen 2013, 95). Kotoutumissuunnitelma on laadittava viimeistään kolmen vuoden kuluessa siitä, kun oleskelulupa on myönnetty. Tälle ajalle on mahdollista saada kotoutumistukea (1386/2010, 12 §, 19 §). Kotoutumissuunnitelmaan kirjataan ne toimenpiteet ja palvelut, ”joiden tarkoituksena on tukea maahanmuuttajan mahdollisuuksia hankkia riittävä suomen tai ruotsin kielen taito sekä muita yhteiskunnassa ja työelämässä tarvittavia tietoja ja taitoja sekä edistää hänen mahdollisuuksiaan osallistua yhdenvertaisena jäsenenä yhteiskunnan toimintaan” (11 §). Kotoutumiskoulutukseen sisältyy muun muassa suomen ja ruotsin kielen opetusta sekä muuta opetusta, joka ”edistää työelämään ja jatkokoulutukseen pääsyä sekä yhteiskunnallisia, kulttuurisia ja elämänhallintaan liittyviä valmiuksia.” Kotoutumiskoulutukseen voi sisältyä myös ”aikaisemmin hankitun osaamisen tunnistamista ja tutkinnon tunnustamista sekä ammatillista suunnittelua ja uraohjausta”. Kotoutumiskoulutuksen kielellisenä tavoitteena on, että ”maahanmuuttaja saavuttaa suomen tai ruotsin kielessä toimivan peruskielitaidon” (20 §). Kotoutumiskoulutusta järjestetään pääsääntöisesti työvoimapolitiisena aikuiskoulutuksena, johon työ- ja elinkeinotoimisto ohjaa maahanmuuttajan. Maahanmuuttajan on myös mahdollista hakeutua omaehtoiseen opiskeluun kotoutumiskoulutuksen puitteissa (21 §).

Kotoutumista edistävien toimenpiteiden käytännön järjestäjät, eli kunnat ja työ- ja elinkeinotoimistot, ovat uudessa laissa säilyneet ennallaan ja kunnilta edellytetään yhä kotouttamisohjelman laatimista (6 §, 32 §). Laki velvoittaa kuntia ja työ- ja elinkeinotoimistoja soveltamaan palvelunsa maahanmuuttaja-asiakkaille soveltuviksi (30 §, 40 §). Perheen kotoutuminen on huomioitu laissa, muun muassa siten, että kunta laatii lain (16 §) mukaan perheen kotoutumissuunnitelman, jos perheen kokonaistilanne sitä edellyttää. ”Suunnitelman tarvetta arvioitaessa kiinnitetään erityistä huomiota lapsen tai nuoren kehitystä tukevan ja

ohjaavan vanhemmuuden edellytyksiin ja vanhempien tuen ja koulutuksen tarpeisiin.” Lisäksi laissa perhesyyt (14 §) nähdään yhtenä mahdollisena esteenä osallistua työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin.

4. TEOREETTINEN VIITEKEHYS

4.1. Akkulturaatio

Tutkimukseni teoreettinen viitekehys koostuu John W. Berryn akkulturaatioteoriasta yhdistettynä etnisyyden ja kulttuurin käsitteisiin. Akkulturaatio viittaa ulkopuolelta tulevin kulttuuriin muutospaineisiin. Erilaisista kulttuuritaustoista tulevien ihmisten kohdatessa alkaa prosessi, joka aiheuttaa muutoksia sekä yksilöissä että yhteisöissä ja siihen liittyy sekä vähemmistöryhmien sopeutuminen enemmistökulttuuriin että enemmistön jäsenten suhtautuminen kulttuurivähemmistöihin. Tätä kaksisuuntaista muutosta voidaan nimittää akkulturaatioprosessiksi. Maahanmuutosta puhuttaessa vastaanottavassa yhteiskunnassa, tai John W. Berryn mukaan dominoivassa kulttuurissa, tapahtuu muutoksia kuten väestönkasvua ja -levittäytymistä, kulttuurista monimuotoistumista, asenteellisia reaktioita sekä muutoksia politiikassa (Berry 1992, 23–24, 28; Liebkind 1999, 13–14). Vastaanottavan yhteiskunnan maahanmuuttajiin kohdistamat poliittiset toimenpiteet (policies) vaikuttavat osaltaan oleellisesti akkulturaatioprosessin etenemiseen. Akkulturaation päämäärät saattavat erota vastaanottavan yhteisön ja sen toimintapolitiikkojen sekä vähemmistökulttuurin näkemysten välillä (Berry 1992, 28, 36). Berryä soveltaen voidaan siis sanoa, että tutkimukseni tavoitteena on selvittää suomalaisen yhteiskunnan maahanmuuttajiin soveltamia politiikkoja, niiden vaikutuksia akkulturaatioprosessiin sekä niiden yhteneväisyyttä haastattelemieni naisten näkemysten ja kokemusten kanssa. Tämän hallinnon ja maahanmuuttajan välisen vuorovaikutuksen lisäksi keskeinen vuorovaikutussuhde on myös maahanmuuttajan sekä häntä ympärillä olevien ihmisten välinen vuorovaikutus, jota tarkastellaan tämän luvun etnisyyttä käsittelevässä osassa.

Berryn kehittämän tunnetun kaksisuuntaisen akkulturaatiomallin mukaisesti maahanmuuttajan suhtautumista dominoivaan kulttuuriin voidaan lähestyä akkulturaatioasenteen käsitteen kautta. Berry määrittelee keskeiset muuttajat, joiden mukaisesti asennoituminen muotoutuu. Akkulturaatioasenne muotoutuu maahanmuuttajan vastauksista ensinnäkin siihen, haluaako hän ylläpitää omaa kulttuuriaan ja siihen liittyen identiteettiään, kieltään ja elämäntapaansa ja toiseksi, haluaako hän olla vuorovaikutuksessa ympäröivän yhteiskunnan ja siinä elävien muiden ryhmien kanssa. Vastauksista näihin kahteen kysymykseen muodostuu neljä eri akkulturaatioasennevaihtoehtoa. *Assimilaatiossa* maahanmuuttaja haluaa olla vuorovaikutuksessa ja sulautua ympäröivään yhteiskuntaan eikä koe tarvetta ylläpitää omaa kulttuuriaan. Tämän vastakohta on *separaatio*, eli halu ylläpitää omaa kulttuuriaan ja

eristäytyä vuorovaikutuksesta yhteiskunnan ja muun kuin oman ryhmän kanssa. *Marginalisaatio*ssa maahanmuuttaja ei omasta halustaan tai ympäristön pakottamana ylläpidä omaa kulttuuriaan eikä ole vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Neljännessä vaihtoehdossa, *integraatio*ssa, maahanmuuttaja kokee oman kulttuurinsa ylläpidon tärkeäksi, samalla kun hän haluaa osallistua yhteiskunnan toimintaan ja olla vuorovaikutuksessa muiden ryhmien kanssa. Akkulturaatioasenteet saattavat vaihdella eri elämänalueilla (Berry 1992, 36–37).

Berryn mukaan suuresta elämänmuutoksesta mahdollisesti syntyvän akkulturaatiostressin ilmeneminen on maahanmuuttajalle pienempää kulttuurisesti pluralistisissa yhteiskunnissa, joissa hyväksytään ja suvaitaan kulttuurista monimuotoisuutta ja joissa on olemassa verkostot, jotka tukevat maahanmuuttajia. Stressin ilmenemistä voidaan vähentää suosimalla maahanmuuttajien kulttuurisen perinnön ylläpitoa ja yhteiskunnallista osallistumista poliittisiin toimin, toisin sanoen suosimalla akkulturaatiovaihtoehdoista integraatiota (Berry 1992, 47, 50). Karmela Liebkindin mukaan maahanmuuttajien henkinen hyvinvointi on parempi sellaisissa maissa, joissa harjoitetaan monikulttuurisuuspolitiikkaa ja joissa suvaitaan erilaisia kulttuureja (Liebkind 1994, 35). Oleellista on siis huomata, että suomalainen maahanmuuttajapolitiikkamalli on multikulturalistista mallia muistuttava integraatio (ks. luku 3.2.) Siihen nähden maahanmuuttajien akkulturaatiostressin ilmenemisen voidaan olettaa jäävän Suomessa pieneksi. Suomessa maahanmuuttajapolitiikalla siis tuetaan akkulturaatioasenteista suotuisinta, integraatiota. Kotoutumislainsäädännössä *kotoutuminen* tulee lähelle Berryn määritelmää integraatiosta, ja sitä halutaan *kotouttamisella* tukea ja edistää. Jos siis tarkastellaan hallinnon asennoitumista integraatioon lainsäädännön tasolla, voidaan todeta, että maahanmuuttajien lähtökohdat Suomeen integroitumiselle ovat hyvät. Se, miten politiikka onnistuu käytännössä, onkin eri asia.

Yhteiskuntaan osallistumisen lisäksi kotoutumista edistävällä lainsäädännöllä pyritään edistämään tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta. Tutkimuksessani tarkastellaan myös siis sitä, miten akkulturaatioasenteista integraatio, siis osallistuminen yhteiskunnan toimintaan samalla omaa kieltään ja kulttuuriaan ylläpitäen, toteutuu naisten kohdalla siten, että osallistuminen on yhdenvertaista ja tasa-arvoista.

4.2. Etnisyys ja kulttuuri

Oman kielen ja kulttuurin säilyttämiseen ja ylläpitoon sisältyy lähtökohtaisesti ajatus erilaisista kielistä ja kulttuurista, eli monikulttuurisessa yhteiskunnassa ihmisten välillä ajatel-

laan olevan eroja. Tällaista erilaisuutta pyritään lainsäädännölläkin tukemaan suosimalla akkulturaatioasenteista integraatiota. Tämän tyyppisistä eroista puhuttaessa etnisyyden käsite on tärkeä työväline. Berryn mallin akkulturaatioasenteista integraation kaksisuuntaisuus liittyy maahanmuuttajan omaan suuntautuneisuuteen sekä omaan kulttuuriseen ryhmään että ympärillä oleviin ryhmiin. Tämän lisäksi akkulturaatiossa on huomioitava ympäröivän yhteiskunnan vastaanotto. Thomas Hylland Eriksen sanoo, että etnisyys on luonteeltaan sosiaalista ja se syntyy ja sitä tuotetaan sosiaalisissa suhteissa, eikä kyseessä siis ole ominaisuus. Etnisyys edellyttää säännöllistä, jatkuvasti toistuvaa vuorovaikutusta ja kulttuurierojen tietoista tunnistamista (Eriksen 2002, 12). Etnisyydellä viitataan Laura Huttusen mukaan yleensä kulttuuriin perustuvaan erontekojen systeemiin, ja etnisellä ryhmällä oletetaan olevan yhteinen alkuperä. Monikulttuurisessa yhteiskunnassa tällaisten ryhmien ajatteluaan elävän rinnakkain, suhteessa toisiinsa (Huttunen 2005, 117).

Kuten luvussa 3.2. tuli ilmi, kulttuuri ymmärretään koko elämäntapaa jäsentäväksi ja määrittäväksi asiaksi, joka sisältää niin arkiset käytännöt kuin arvot ja normit. Kulttuurit eivät ole staattisia, selvärajaisia rakenteita, vaan niille on ominaista muutos ja vaikutteiden ottaminen muualta. Tämä on ns. antropologinen kulttuurikäsitte, eikä kulttuurilla siis tässä yhteydessä tarkoiteta esimerkiksi taidetta tai korkeakulttuuria (Huttunen et al. 2005, 26, 29). Kuten kulttuuri, myös etnisyys on historiallista ja muuttuvaa. Ihmiset tuottavat sitä sosiaalisissa suhteissa ja käytännöissä. Huttusen mukaan tapa ymmärtää kulttuuri vaikuttaa tapaan käsitteellistää etnisiä suhteita (Huttunen 2005, 133-134).

Etnisyydestä ja kulttuurista on tullut politiikan tekemisen välineitä, ja virkamiesten ja poliitikkojen käsitteitä koskeva ymmärrys tuottaa tietynlaisia poliittisia päätöksiä ja hallinnollisia toimenpiteitä (Huttunen 2005, 118–119). Tällaisia poliittisia päätöksiä ja hallinnollisia toimenpiteitä, eli lakeja, poliittisia ohjelmia sekä niiden mukaisia toimenpiteitä on jo käsitelty tutkimuksessa, ja niitä tullaan tarkastelemaan edelleen tutkimuksen edetessä. Oleellista on, miten ne suhteutuvat haastateltavieni kotoutumiskokemuksiin.

5. KOTOUTUMISEN ALKUVAIHEET

Tässä luvussa käsitellään haastateltavieni alkuvaiheen kotoutumista ja heidän osallistumistaan kotoutumista edistäviin toimenpiteisiin. Kuten tutkimuksessa on jo tullut ilmi, Suomeen kotoutuminen ei riipu ainoastaan henkilön omista lähtökohdista ja asenteista, vaan kotoutumisen edistämiseksi on olemassa erilaisia kotoutumista edistäviä toimenpiteitä ja palveluita, jotka noudattelevat maahanmuuttajapolitiittisista malleista monikulttuurisuutta muistuttavaa integraatiota (ks. luku 3.2.). Kotoutumista edistävät toimenpiteet keskittyvät etenkin maahantulon alkuvaiheeseen. Maahanmuuton tulevaisuus 2020 -strategian mukaan alkuvaiheeseen panostamalla voidaan nopeuttaa työllistymistä ja vähentää koulutuspoluilta putoamista. Kotimaisten kielten riittävä opetus nähdään merkittävänä keinona tukea työmarkkinoille pääsyä (SM 2013, 18–19). Valtion kotouttamisohjelman mukaan kotouttamispolitiikan ja toimenpiteiden yleisenä tavoitteena on maahanmuuttajien osallisuuden vahvistaminen kaikilla yhteiskunnan sektoreilla, etenkin työelämässä ja koulutuksessa. Kotouttamispolitiikan keskeiseksi kysymykseksi ilmoitetaan aikuisten työllistymisen edistäminen kaikin tavoin, etenkin kielen opetusta kehittämällä sekä tukemalla työelämän monimuotoistumista. Kotouttamisohjelmassa kotoutumisen painopisteiksi on nostettu muun muassa maahanmuuttajien työmarkkina-aseman ja kotoutumiskoulutuksen kehittäminen (Työ- ja elinkeinoministeriö 2012, 11).

Näissä hallinnon asiakirjoista poimituista näkemyksistä tulee ilmi kotouttamispolitiikan ja -toimenpiteiden keskeinen tavoite: osallisuuden vahvistaminen yhteiskunnan kaikilla sektoreilla, etenkin työelämässä ja koulutuksessa. Koska koulutus ja työelämä ovat kotouttamispolitiikan keskiössä, ja tämän tavoitteen mukaisia ovat myös kotouttamistoimenpiteet, käsitellään niitä tässä luvussa, ja muille yhteiskunnan sektoreille osallistumisen tarkastelu on jätetty seuraaviin lukuihin. Käytännön kotoutumista edistäviä toimenpiteitä ja niiden järjestäjiä esiteltiin jo kotoutumista koskevaa lainsäädäntöä käsittelevässä luvussa 3.3, ja tämä luku eteneekin kotoutumislaisilla määritellyä prosessia mukaillen siten, että ensimmäisessä alaluvussa käsitellään tiedon saamista suomalaisesta yhteiskunnasta sekä hakeutumisesta kotoutumista edistäviin palveluihin. Seuraavassa alaluvussa käydään läpi kotoutumiskoulutukseen osallistumista, eli käytännössä osallistumista kielikoulutukseen. Muuhun koulutukseen osallistumista käydään läpi kolmannessa, työllistymistä käsittelevässä alaluvussa. Luvussa pyritään löytämään vastauksia tutkimuskysymyksiini erityisesti siitä, saa-

vutetaanko Suomessa kotouttamispolitiikalle asetettuja tavoitteita, sekä miten kotouttamistoimet onnistuvat käytännössä.

5.1. Tietoa Suomesta puolison kautta

Vuonna 2006 ilmestyneessä hallituksen maahanmuuttopoliittisessa ohjelmassa maahanmuuttajien opastusjärjestelmää haluttiin kehittää luomalla silloista kotouttamisjärjestelmää täydentävä opastusjärjestelmä, jonka tavoitteena olisi edistää maahanmuuttajien selviytymistä yhteiskunnassa ja työelämässä (Työhallinto 2006, 19). Velvoitteet jakaa tietoa ovatkin nykyisessä kotoutumislaisissa edeltäjänsä näkyvämmiin esillä. Sen mukaisesti kaikille Suomeen asettuville jaetaan perustietoa suomalaisesta yhteiskunnasta ja sen palveluista. Tähän liittyen syyskuusta 2011 alkaen maahanmuuttajille on jaettu oleskeluluvan myöntämisen tai viimeistään väestörekisteriin rekisteröitymisen yhteydessä Perustietoa Suomesta -opas (Saukkonen 2013, 95). Maahanmuuttajien ohjaus ja neuvonta kotoutumistoimenpiteistä ja työelämästä kuuluvat uuden lain mukaan myös muun muassa TE-toimistojen alkuvaiheen kotoutumispalveluihin (1386/2010, 8 §). Valtion kotouttamisohjelman mukaan Suomeen muuttajille tulee tarjota tilaisuus päästä mahdollisimman pian muuton jälkeen hankkimaan tarvittava kielitaito ja saada tietoa suomalaisesta yhteiskunnasta (TEM 2012, 9). Kataisen hallituksen ohjelman mukaan maahanmuuttajien tietoisuutta suomalaisen yhteiskunnan toiminnasta ja perusoikeuksista vahvistetaan myös kotoutumiskoulutuksessa (Valtioneuvoston kanslia 2011, 30).

Haastattelemani naiset olivat tulleet maahan ennen nykyistä kotoutumislakia ja nykyistä hallitusta. Heille tärkein tiedonlähde on useimmiten ollut oma puoliso, mikä onkin varsin ymmärrettävää heidän muutettuaan Suomeen nimenomaan puolisoidensa luokse. Puoliso tai ystävä olivat myös useimmiten olleet niitä tahoja, jotka olivat neuvoneet viranomaispalveluiden äärelle. Melkein kaikki toivat esille myös omatoimisuuttaan tiedonhaussa, olipa tiedonlähde ollut mikä hyvänsä. Tietoa suomalaisen yhteiskunnan toiminnasta, julkisista palveluista ja työelämästä olikin puolisoiden lisäksi saatu eri lähteistä, kuten työn kautta ja työharjoittelusta, opinnoista, kirkolta, eräältä puolueelta sekä jonkin verran työvoimatoimistosta muun muassa infopapereiden muodossa sekä kielikursseilta. Osa kertoi hakeneensa tietoa itse esimerkiksi internetistä. Tietoa oli karttunut myös seurustelemalla ihmisten kanssa sekä kokemuksen ja virheiden kautta.

*”No tämä asia oikeestaan minä sain aivan alusta ja aviomieheltä, koska hän opastaa, mi-
hin paikkaan mennä.”*

*”Mä itse hoitanu kaikki se virheiden kautta. Ja mies ei paljon osannut, hän ikinä se oikeas-
ti ei tehnyt, hän oli aina töissä [...] Sitten jos tuli Kelasta paperi, että mitä? Hän itse ei
osannut.”*

Alkukartoitus on ollut saatavilla vasta vuodesta 2011, joten haastateltavat eivät olleet sel-
laiseen osallistuneet. Kotoutumissuunnitelmia on kuitenkin laadittu jo ensimmäisen kotout-
tamislain aikana työttömille työnhakijoille. Kysyttäessä kotoutumissuunnitelmasta kuusi
haastateltavaa kuitenkin sanoi, ettei heille ole tehty tai he eivät muista, onko heille tehty
kotoutumissuunnitelma. Haastateltavista kolme sanoi, että työvoimatoimistossa tehtiin ”jo-
kin suunnitelma”, toimintasuunnitelma tai suunnitelma työpaikan löytämiseksi.

*”Tota, no jokin suunnitelma tehtiin, en mä nyt ihan muista. Mä en oikeastaan hirveän va-
kavasti siihen suhtautunu silloin.”*

Kaikki haastateltavani olivat kuitenkin olleet asiakkaina työvoimatoimistossa (nykyinen
työ- ja elinkeinotoimisto), jolla on päävastuu työikäisten kotouttamisesta. Sillä on siis ollut
oma roolinsa haastateltavieni kotoutumisessa. Kunnan rooli kotoutumisessa on erilaisten
peruspalveluiden, kuten sosiaali- ja terveystalveluiden sekä kulttuuripalveluiden tuottami-
nen. Myös haastateltavani olivat käyttäneet näitä palveluita. Kuntien on kotoutumislain
(1386/2010) mukaan huolehdittava, että sen palvelut soveltuvat maahanmuuttajille (30 §)
sekä tuettava kansainvälisyyttä, tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta sekä edistettävä myönteistä
vuorovaikutusta eri väestöryhmien välillä (29 §). Tässä vaiheessa tutkimusta keskitytään
kuitenkin kotoutumisen alkuvaiheeseen, jossa työvoimatoimistolla on ollut oma roolinsa.
Kunnan tarjoamien varsinaisten kotouttamispalveluiden tarkastelu on jätetty tutkimuksesta
pois.

5.2. Kielen oppiminen

5.2.1. Motivoituneita suomen kielen opiskelijoita

Kotoutuminen siten, että osallistuu yhteiskunnan toimintaan omaa kieltään ja kulttuuriaan
ylläpitäen, on ongelmallista kielen kannalta. Osallistuminen yhdenvertaisena jäsenenä
suomalaisen yhteiskunnan toimintaan vain omaa äidinkieltä käyttäen voi osoittautua hyvin
vaikeaksi. Suomen kielen osaaminen on keskeinen taito, jotta voi osallistua yhteiskunnan
toimintaan, ja sitä myös kotouttamispolitiikalla tavoitellaan. Samalla kuitenkin mahdolli-
suudet oman kielen käyttämiseen kapenevat ja mahdollisuus käyttää omaa äidinkieltä ra-

jautuu tiettyihin paikkoihin. Haastateltavani olivat kielen oppimisen suhteen yleisesti ottaen samaa mieltä hallinnon kielen oppimista koskevien tavoitteiden kanssa, ja kaikki haastateltavani olivat olleet hyvin motivoituneita suomen kielen opiskelun suhteen. Heistä kaksi oli opiskellut suomen kieltä ja heillä oli tietoa Suomesta jo ennen muuttoa, ja kolme kertoi osallistuneensa Suomessa kielikursseille jo ennen työvoimatoimiston kautta tulleita kielikursseja, eli ennen varsinaisiin kotouttamistoimiin osallistumista. Monet sanoivat suoraan, että suomen kieli pitää oppia, kun on muuttanut Suomeen.

”Ja periaatteessa kieli, se on niin tärkeä asia, että ilman suomen kieltä ei olisi varmaan päässyt siihen, missä mä oon nyt.”

Vastaavia tuloksia oli saanut myös Minna Säävälä, joka on tutkinut venäläisnaisten ja kosovonalbanialaisten naisten kotoutumiskokemuksia. Hänen tutkimukseensa osallistuneista lähes kaikki olivat pitäneet kielitaitoa ja sen kehittämistä ensisijaisena (Säävälä 2007, 59). Kaikki haastateltavani olivat osallistuneet aktiivisesti eri kielikursseille. Aikuisten maahanmuuttajien kotoutumiskoulutus on Suomessa tavallisesti työvoimapolitiittista aikuiskoulutusta, joka kilpailutetaan ja jota tarjoavat muun muassa ammatilliset aikuiskoulutuskeskukset ja vapaan sivistystyön oppilaitokset (Latomaa et al. 2013, 173). Haastateltavat olivat hakeutuneet kursseille suurimmaksi osaksi työvoimatoimiston kautta. Kursseja oli löytynyt myös puolisoiden avustuksella, opettajien suosituksen perusteella, ystävien, tuttavien ja kollegan avulla sekä hakemalla itse tietoa lehdistä ja internetistä. He olivat siis monesti hakeutuneet omatoimisesti kielikoulutukseen. Omaehtoinen opiskelu on yksi tapa osallistua kotoutumiskoulutukseen, kuten kotouttamislaissa (493/1999, 11 §) ja laissa kotoutumisen edistämisestä (1386/2010, 21 §) sanotaan. Muutamille oli tuottanut vaikeuksia löytää tietoa kursseista.

”Mä olin nimenomaan omatoiminen. Mä en koskaan odottanut, koska sain ymmärtää, että siel on ne jonot ja se odottaminen kestää, ja ne rinnastetut kurssit, ne on maksulliset, mut se maksu on hyvin kohtuullinen.”

Haastattelemani naiset osasivat suomea niin hyvin, että pystyin tekemään kahdeksan yhdeksästä haastattelusta suomeksi ja yhden englanniksi. Nainen, jota haastattelin englanniksi, oli tosin suorittanut yleisen kielitutkinnon (YKI) ja oli näin ollen oikeutettu muun muassa kansalaisuuteen. Haastateltavistani kuudella oli Suomen kansalaisuus. Yleisen kielitutkinnon taitotaso 3 vastaa Eurooppalaisen viitekehyksen taitotasoa B1.1. Vastaava taso on myös julkishallinnon työtehtävien kynnystaso, sekä kotoutumiskoulutuksen kielellinen tavoitetaso (Latomaa et al. 2013, 173–174, 176).

Suurin osa haastateltavistani koki, että kursseista oli ollut apua ja hyötyä. Melkein kaikki pitivät kursseja hyvinä tai olivat kursseista kiitollisia tai tyytyväisiä siihen että Suomessa on järjestetty kielikurssisysteemi. Haastateltavista kuusi koki saavuttaneensa kurssien päätteeksi toimivan peruskielitaidon, eli nykyisen kotoutumislain (20 §) mukaisen kotoutumiskoulutuksen tavoitetason, vaikka he olivat tulleet maahan ennen nykyistä kotoutumislakia. Kaksi haastateltavaa sanoi oppineensa kursseilla kieltä, tai että kurssien käyminen oli vähintäänkin helpottanut elämää.

”No musta se suomen kielen kurssisysteemi, se on aivan loistava. Se on ihana ja kiitos että tämmöset kurssit ovat olemassa, koska ilman niitä mä en tiedä siis miten se olis mahdollista tavallaan opiskella kieltä ja päästä oikeesti eteenpäin sen kanssa.”

Jopa sellaiset kaksi haastateltavaa, joista toisen maahan muuton aikana varsinaisia kotouttamispalveluita ei vielä ollut, ja joista toinen oli päätenyt työvoimatoimiston kautta kurssille, joka oli ollut huono, pitivät järjestettyä kielikurssisysteemiä tärkeänä. Huonolle kielikurssille päätenyt nainen oli haastateltavistani ainoa, joka oli täysin tyytymätön työvoimatoimiston kautta tulleen kielikurssin tasoon. Opetus oli polkenut paikallaan ja perusasiat jäivät puuttumaan. Kurssin päätteeksi hän oli kokenut turhaksi jatkaa vastaaville kursseille, joilla ei voi oppia.

”Minä kerroin, että minulla on hyvä koulutus, mutta kyllä, kielitaito tosi matala. Mutta turhaksi mennä uudestaan sellaisen kurssin. Kuluttaa aikaa ja ei saada mitään.”

Haastateltavistani seitsemän koki, että kielen oppiminen oli edistänyt sitä, että tuntee olevansa kotoutunut. Kaksi heistä korosti kielen osaamisen sosiaalista puolta, eli miten kieli helpottaa seurustelua muiden kanssa ja toisaalta on rentouttavaa ymmärtää mitä ympärillä olevat ihmiset puhuvat. Kielellä koettiin olevan myös välillinen merkitys, eli sen osaamisen katsottiin edistävän työnsaantia, mikä puolestaan lisää pärjäämisen tunnetta ja parantaa kielitaitoa. Haastateltavistani seitsemän koki, että kielikurssien käyminen oli parantanut työllistymis- tai jatkokoulutusmahdollisuuksia, mitä nykyisen kotoutumislain (20 §) sekä valtion kotouttamisohjelman ja maahanmuuton tulevaisuus 2020 -strategian mukaan kotoutumiskoulutuksella myös tavoitellaan. Näin koki myös yksi niistä haastateltavista, joilla oli ollut vaikeuksia työllistyä Suomessa. Kielikurssien ja kielen oppimisen vaikutuksia työllistymiseen myös kyseenalaistettiin. Haastateltavista kolme toi esille kielen opiskelun työelämäkytköksiin liittyviä ongelmakohtia.

5.2.2. Kielen opiskelun työelämäkytköksiin liittyviä ongelmia

Pyrkimys syrjimättömyyteen rekrytoinnissa sekä työelämän monimuotoisuuden kehittämiseen maahanmuuttajien työllisyyden edistämiseksi on nähtävissä jo vuoden 2006 hallituksen maahanmuuttopoliittisessa ohjelmassa, jossa moniarvoisten ja monikulttuuristen työyhteisöjen kehittymistä halutaan edistää (Työhallinto 2006, 2). Maahanmuuton tulevaisuus 2020 -strategian mukaan maahanmuuttajien sijoittumista työelämään halutaan tukea työmarkkinajärjestöjen kanssa monimuotoisuusjohtamista ja työelämän asenneilmapiiriä kehittämällä (SM 2013, 18). Valtion kotouttamisohjelman mukaan syrjintään urakehityksessä ja rekrytoinnissa pitää puuttua ja työelämän monimuotoisuutta halutaan vahvistaa työpaikoilla ja työyhteisöissä sekä edistää maahanmuuttajien työllistymistä muun muassa posititiivisella erityiskohtelulla työhönotossa, etenkin julkishallinnossa (TEM 2012, 60–61, 63).

Haastateltavistani yksi, joka oli suorittanut monta kielikurssia ja jolla oli Suomen kansalaisuus, koki, että kielen oppiminen ei ole edistänyt työllistymistä, sillä työnantajien yleisvastaus on ollut, että kielitaito ei riitä.

”Totta kai mä puhua aksentti tai jotakin. Joo, totta kai jos mä aikuisena tulee Suomeen, totta kai se mulla tulee sellaista, mutta se ei tarkoita, mä olen tyhmä. Mä osaan niin paljon asioita, ja ei tullut onnea varmasti.”

Syrjinnästä kysyttäessä hän ei sanonut kokeneensa Suomessa syrjintää. Haastateltavistani kukaan ei kertonut kokeneensa syrjintää rekrytoinnin yhteydessä. Minna Säävälä on tutkinut venäläisten ja kosovonalbanialaisten naisten kotoutumista Suomeen, ja hänen tutkimuksessaan naiset eivät myöskään maininneet syrjintää tai ennakkoluuloja työllistymisongelmien taustalla, mutta viittasivat siihen kuten haastateltavani, eli nostamalla esiin kielitaitonsa ja aksenttinsa negatiivisen vaikutuksen työllistymiseen (Säävälä 2007, 36). Henkilön kielitaidolla on Inga Jasinskaja-Lahden mukaan työmarkkinoilla välinearvon lisäksi myös symbolista arvoa. Kieli paljastaa usein henkilön taustan ja mahdollistaa syrjinnän, eli työnantajat eivät välttämättä kutsu haastatteluun henkilöitä, joilla on vierasperäinen nimi tai jotka puhuvat aksentilla (Jasinskaja-Lahti 2007, 54). On tutkittu, että esimerkiksi Suomessa venäjänkielisen nimen omaavan henkilön on ollut vaikeampaa päästä työhaastatteluun kuin henkilön, jolla on suomenkielinen nimi. Annika Forsanderin mukaan työmarkkinoilla tapahtuvaa syrjintää voi olla vaikeaa todistaa, sillä työnantajat saattavat vedota esi-

merkiksi puutteeseen työnhakijan kielitaidossa, vaikka puutteet eivät olisikaan työllistämättä jättämisen varsinainen syy (Forsander 2013, 236–237).

Työnantajien on lisäksi todettu arvostavan kotoutumiskoulutukseen liittyvää kielikoulutusta ilmeisen vähän ja koulutuksen on todettu olevan etäällä työelämästä (Latomaa et al. 2013, 174). Kotoutumiskoulutuksen kielellinen tavoitetaso, joka siis riittää poliittisen yhteisön jäsenyyteen, eli kansalaisuuteen, ei välttämättä riitä työnantajille. Tämä viittaa siihen, että kotoutumiskoulutuksen kielelliset tavoitteet eivät siis täysin kohtaa kotouttamisen keskeisen tavoitteen, eli työllistymisen kanssa. Kotoutumiskoulutusta onkin pyritty uuden kotoutumislain myötä kehittämään esimerkiksi Osallisena Suomessa -hankkeella, jonka yhtenä painopisteenä on koulutuksen työelämäyhteyden lisääminen.

Työn saamisen lisäksi kielitaitoon liittyvää riittämättömyyttä voi ilmetä myös työpaikalla. Kaksi haastateltavaani kaipasi kielenopetukseen vahvempaa kytköstä työelämän sanastoon ja enemmän mahdollisuuksia opiskella nimenomaan oman alansa sanastoa. Vaikka toinen heistä koki saavuttaneensa työvoimatoimiston kautta tulleilla kielikursseilla nykyisen lain määrittelemän tavoitetason, eli toimivan peruskielitaidon, oli hänellä sellainen olo, ettei hän osaa oman alansa sanastoa riittävän hyvin. Hän koki sanaston riittämättömän hallinnan hidastavan työn oppimista ja vaikuttavan omaan ammattiylpeyteen, vaikka hän oli saanut myös virallisen pätevyyden ja koulutustaan vastaavaa työtä. Toinen haastateltava, jolla oli lisäksi ollut vaikeuksia työllistyä osaamistaan vastaavaa työhön, huomautti, että työllistymisvaikeudet omalle alalle ja tiedottomuus siitä, mille alalle tulee lopulta päätyään, vaikeuttavat oikeanlaisen sanaston kartuttamista. Tämän ongelman ratkaiseminen edellyttäisi muun muassa parempaa osaamisen tunnistamista ja tunnustamista.

”No mä voin sanoo että Venäjällä olin paljon parempi (X) kuin Suomessa. Itse olin enemmän ylpeä itsestä kuin nyt. Kyllä mä tarvitsen vielä paljon parempi kieli ja ehkä joku tukea, että kyllä se varmaan luonnollista, että tarvitsen enemmän aikaa.”

Työelämää varten olevan sanaston kartuttamiseen ja kielen opiskeluun työsuhteen aikana on vasta viime vuosina havahduttu myös hallinnon tasolla. Maahanmuuton tulevaisuus 2020 -strategiassa työelämän tarpeisiin vastaavaa kielikoulutusta halutaan kehittää. Strategian mukaan kielten opetusta ja muuta työvoimapolitiittista koulutusta ja koulutuksen vaikuttavuutta sekä mahdollisuuksia opiskella kotimaisia kieliä myös työsuhteen aikana halutaan lisätä ja kehittää sekä rohkaista työnantajia tukemaan työsuhteen aikaista kielen opis-

kelua (SM 2013, 18). Työnantajien rohkaisua työsuhteen aikaiseen kielten opiskeluun peräänkuulutetaan myös valtion kotouttamisohjelmassa, ja hallitusohjelman mukaan luodaan järjestelmä, joka kannustaa työnantajia ja työntekijöitä työn ohessa tapahtuvaan kotimaisten kielten opiskeluun (TEM 2012, 59; VNK 2011, 29). Kielen opiskelu työsuhteen aikana edellyttää luonnollisesti ensin työsuhteen syntymistä.

5.3. Työllistyminen

5.3.1. Työnteko on tärkeää

Integroituminen työelämään on kotouttamispolitiikan keskeisimpiä tavoitteita, kuten tämän luvun alussa tuli ilmi. Osallistuminen työelämään mainitaan kotoutumisen tavoitteeksi jo vuoden 1999 kotouttamislaissa (2 §). Nykyisessä kotoutumislaissa (3 §) kotoutumisen tavoitteena on muun muassa antaa maahanmuuttajalle työelämässä tarvittavia tietoja ja taitoja. Maahanmuuton tulevaisuus 2020 -strategian mukaan Suomen on osaavan työvoiman houuttelemisen lisäksi kyettävä työllistämään nykyistä nopeammin ja paremmin ne maahanmuuttajat, jotka ovat tulleet maahan muista syistä kuin työn perusteella (SM 2013, 11). Hallitusohjelman tavoitteen mukaisesti valtion kotouttamisohjelmassa tavoitellaan maahanmuuttajien työllisyysasteen nostamista ja työttömyyden puolittamista (TEM 2012, 61).

Kuten kielen oppimisen suhteen, haastateltavien ja hallinnon tavoitteet myös työllistymistä kohtaan olivat hyvin samansuuntaisia. Kaikki haastateltavani pitivät työntekoa tärkeänä, ja jokainen heistä oli itse pyrkinyt edistämään omaa työllistymistään vaihtelevalla menestyksellä. Haastatteluhetkellä viidellä haastateltavalla oli palkkatyö, yksi oli eläkkeellä, kaksi työttömänä ja yksi teki vapaaehtoistyötä, jonka hän koki mieluisaksi ja tärkeäksi. Yhtä lukuun ottamatta kaikki olivat tehneet Suomessa palkkatöitä. Työllistyminen sinänsä ei kuitenkaan paljasta integroitumista työelämään. On myös pohdittava, millaista työ on ja miten sopivaksi se koetaan. Haastateltavista, jotka olivat tehneet palkkatöitä, kuusi koki työn vastaavan osaamistaan ainakin osittain. Palkkatöitä tehneistä suurin osa oli myös viihtynyt työssään. Inga Jasinskaja-Lahden mukaan (2007, 54) venäjänkielisen väestön etu moniin muihin vähemmistöihin verrattuna on heidän korkea koulutuksensa, joka on omiaan edistämään suomen kielen oppimista ja työllistymistä. Tämä oli pääsääntöisesti myös haastateltavieni tilanne, sillä heistä kahdeksalla oli korkeakoulututkinto, he olivat oppineet suomea varsin hyvin, ja työllistyminen oli onnistunut heistä suurimmalta osalta.

Minna Säävälän venäläisnaisten ja kosovonalbanialaisten naisten kotoutumista käsittelevän tutkimuksen mukaan venäläistaustaiset naiset olivat motivoituneita palkkatyöhön, ja työllä oli heille palkan lisäksi elämänsisällöllistä ja yhteiskuntaan kuuluvuuden tunnetta lisäävää merkitystä (Säävälä 2007, 57). Tällaisia näkemyksiä oli myös minun haastateltavillani. He näkivät työn keinona ansaita rahaa, mutta lisäksi se merkitsi keinoa toteuttaa itseään ja löytää itsestään uusia taitoja, olla hyvänä esimerkkinä lapsille sekä tutustua uusiin ihmisiin. Työ nähtiin myös integraatioväylänä. Työnteon koettiin kohottavan itsevarmuutta ja sen ansiosta oli parempi olo ja tunne siitä, että tekee jotain hyödyllistä. Monet kertoivat, että työttömyys ja kotona oleminen on vastenmielinen ajatus. Työnteolla tai työsuhteilla oli haastateltavien mukaan positiivinen vaikutus siihen, että tuntee olonsa kotoutuneeksi. Näin uskottiin myös, vaikka töitä ei olisi löytynyt.

5.3.2. Eri reittejä työelämään

Haastattelemani naiset olivat saaneet töitä eri tavoin. Kolme oli löytänyt töitä itse, puolison tai tuttavien avulla. Heistä yhdellä Venäjän tuntemus ja venäjän taito oli auttanut työllistymisessä. Kaksi oli osallistunut Suomessa oman alansa koulutukseen pätevyytensä tunnustamiseksi ja saanut sen jälkeen alan töitä. Heistä toinen kertoi, että ennen koulutukseen osallistumista työvoimatoimistossa oltiin innostuttu hänen tutkinnostaan, koska alalle tarvitaan työntekijöitä. Melkein valmiista ja sittemmin suoritetusta toisen alan korkeakoulututkinnosta ei oltu kiinnostuttu. Kahdella haastateltavalla työharjoittelu oli poikanut työpai-kan. Heistä toisella venäjän taito oli auttanut työllistymisessä. Yhden kohdalla harjoittelu ei ollut johtanut työllistymiseen, mutta hän oli kokenut harjoittelun silti tärkeäksi ja mielenkiintoiseksi ja se oli lisännyt tunnetta, että kuuluu suomalaiseen yhteiskuntaan. Haastateltavista kolme olisikin kaivannut enemmän tietoa harjoittelusta tai halunnut enemmän mahdollisuuksia tutustua työelämän tapoihin ja sanastoon paikan päällä.

“In this respect if people know more about this työharjoittelu, this practice or training, job, it’s not job but something, I think it would be great but many people come they do not know.”

Haastateltavista kolmen kohdalla työllistyminen, ainakaan omalle alalle, ei ollut onnistunut aktiivisesta työnhausta ja työharjoittelusta huolimatta. Monesti tarjolla oli ollut matalamman vaatimustason työtä, kuten siivoustyötä, mihin jotkut haastateltavat olivat jossain vaiheessa työuraansa Suomessa ryhtyneetkin. Tämän kaltainen työ nähtiin välityöpaikkana tai

keinona ansaita rahaa ja parantaa kielitaitoa. Tietoisuus omista kyvyistä ja osaamistasosta oli säilynyt, vaikka olisikin tarttunut matalamman osaamistason töihin. Naisista yksi, joka oli saanut harjoittelun kautta oman alansa töitä, kertoi, että perusammatteja, kuten myyjän, taksikuskin ja siivoojan ammatteja, oli esitelty myös kielikursseilla.

”Että semmoset perusammattijutut oli meille esitelty että sinne voi päästä, voi pyrkiä, se voi valita [...] Mä muistan, kun meil oli joku koulupäivä, sitten tuli joku nainen ja kertoi omasta kokemuksestaan, miten hän perusti siivousyrityksen ja miten se meni ja mä vain kuuntelin, okei, mä ajattelin, että jos mä en pääse mihinkään, jos mun elämä on niin tylsää, okei pitäis ehkä siivota!”

”Mutta mä en tullut tänne sitä varten että mun loppuun asti mun tulee siivoojaksi. Vain sitä paikkaa löytyi, mutta ei enempää.”

Annika Forsander puhuu sisääntuloammateista, joille on ominaista matala rekrytoitumiskyky ja työmarkkinoiden ulkopuolelta tulevien, kuten maahanmuuttajien, suhteellisen helppo työllistyminen. Tällaisissa ammateissa maahanmuuttajat pystyvät kartuttamaan kielitaitoaan ja muuta osaamista, sekä vahvistamaan mahdollisuuksiaan siirtyä koulutustaan ja kykyjään paremmin vastaaviin tehtäviin. Haastateltavistani yksi oli edennyt siivoustöistä sellaisiin töihin, joiden hän koki vastaavan omaa osaamistaan. Sisääntuloammatit voivat kuitenkin muodostua liikkuvuusansoiksi, jolloin siirtyminen omia kykyjä vastaavalle uralle ei onnistukaan, ja työntekijä jää toistuvasti sisääntuloammattien työmarkkinoille, kuten oli käynyt myös muutamalle haastateltavistani (Forsander 2013, 222). Työllistymisvaikeuksia oman alan työhön ja osaamisen tunnustamisen ongelmia käsitellään tarkemmin tulevissa luvuissa.

Työkokemuksen kartuttamisella voidaan saavuttaa työelämän portinvartijoiden luottamus. Portinvartijoita ovat työnantajien lisäksi työpaikkoja ja työntekijöitä välittävät tahot, kuten työ- ja elinkeinotoimistot (Forsander 2013, 232). Ehkä juuri tästä syystä kielikursseillakin esitellään matalamman osaamistason töitä, ja nimenomaan yrittäjyyden kannalta, kuten yksi haastateltavistani kertoi, sillä maahanmuuttajien yrittäjyyttä halutaan Suomessa edistää. Kuten tämän luvun alussa tuli ilmi, on hallinnolla korkeat tavoitteet maahanmuuttajien työllistämiseksi. Esimerkiksi hallitusohjelmassa tavoitellaan maahanmuuttajien työttömyyden puolittamista. Siinä, että tavoite maahanmuuttajien työllistämiseksi on kova, piilee kuitenkin vaara, että työn sisällöllinen vastaavuus maahanmuuttajan osaamisen kanssa jää taka-alalle. Tämän välttämiseksi maahanmuuttajien osaamisen tunnustaminen on avainasemassa.

5.3.3. Alanvaihtoa ja osaamisen tunnustamisen ongelmia

Tarve ulkomailla hankitun osaamisen tunnustamisen parantamiseksi on huomioitu jo vuonna 2006 hallituksen maahanmuuttopoliittisessa ohjelmassa (Työhallinto 2006, 10–11). Nykyisessä kotoutumislaissa osaamisen tunnistamista ja tutkinnon tunnustamista voidaan sisällyttää kotoutumiskoulutukseen (1386/2010, 20 §). Maahanmuuton tulevaisuus 2020 -strategiassa ja valtion kotouttamisohjelmassa (SM 2013, 18; TEM 2012, 62) osaamisen tunnustamisen ja tunnistamisen katsotaan edesauttavan työllistymistä, ja hallitusohjelman mukaan (VNK 2011, 30) ulkomaisten tutkintojen tunnustamista ja pääsyä jatko- tai täydennyskoulutukseen sujuvoitetaan.

Haastateltavistani suurimmalla osalla työllistyminen omaa osaamista vastaavaan työhön oli onnistunut melko hyvin. Kuten tämän luvun alussa todettiin, palkkatöitä tehneistä haastateltavistani kuusi koki työn vastaavan osaamistaan ainakin osittain. Yhdelle heistä tämä oli tapahtunut alanvaihdon kautta. Haastateltavistani neljä olikin kouluttautunut tai aloittanut kouluttautumisen Suomessa uudelleen, koska mieluisaa tai oman alan työtä ei ollut löytynyt tai koska oli vain halunnut jatkokouluttautua. Neljästä yhden opinnot olivat keskeytyneet perhesyiden takia, ja yhden kohdalla uusi koulutus ei ollut edistänyt työllistymistä, mutta opiskelu oli lisännyt tunnetta, että kuuluu suomalaiseen yhteiskuntaan. Haastateltavistani kaksi oli kouluttautunut uudelle alalle työvoimatoimiston kautta. Yhdelle tämä oli ollut onnistunut polku. Kurssi oli ollut erittäin hyvä, ja hän oli saanut uudelta alalta töitä, ja ala oli alkanut tuntua omalta. Hän oli hyvin tyytyväinen työvoimatoimistoon.

”Se oli nimenomaan mä sain se työvoimatoimistossa, mul oli yksityisneuvoja ensimmäinen kerta muutaman vuoden päästä tästä kun mä asumaan, neljä, viis vuotta Suomessa. Sitten sen jälkeen me menttiin ja se ehdotti mulle ja se on ihana, upea kokemus.”

Toinen sen sijaan oli päätenyt työvoimatoimiston virheen takia täysin eri koulutukseen, kuin minne hänen oli pitänyt mennä. Jos hän olisi kieltäytynyt, olisi seurannut karenssia. Hänelle ei koskaan selvinnyt, mistä tällainen päätös johtui. Menettely kasvatti hänen epäluottamustaan työvoimatoimistoa kohtaan. Hän ei lähtenyt tämän koulutuksen mukaiselle uralle, vaan hakeutui myöhemmin omatoimisesti muihin töihin ja koulutukseen. Hän ihmettelee myös, miksi Suomessa koulutetaan uudestaan sellaisia ihmisiä, joilla on jo koulutus ja näkee sen turhana rahan haaskauksena. Lisäksi voidaan ihmetellä heikkoa osaamisen

tunnistamista ja pohtia sitä, miksi työvoimatoimisto oli ylipäänsä ohjannut korkeasti koulutetun henkilön toisen asteen koulutukseen.

”Ja ei kukaan voi selittää minulle millä tavalla minä pääsen sinne ja mistä johtui tämä päätös.

K: Niin sä et oo vieläkään saanu selville?

No nyt minulla ei ole pitkään aikaan kiinnosta. Mutta tapahtui näin ja se on ihmeellistä. Minkälaiset työntekijät työvoimatoimistossa istuvat? Ja mitä tekevät?”

Pasi Saukkosen mukaan suomalaisen kotouttamispolitiikan yksi suurista haasteista on se, miten valtion keskushallinnon strategiset tavoitteet saadaan toteutumaan paikallistasolla valtion ohjausvälineiden ollessa verraten vähäiset ja taloudellisten voimavarojen ollessa niukat. Sillä, mitä kunnissa ja työ- ja elinkeinotoimistoissa käytännössä tapahtuu, on Saukkosen mukaan ratkaiseva vaikutus suomalaisen kotouttamispolitiikan tavoitteiden saavuttamiselle (Saukkonen 2013, 94). Jos omalla kohdalla siis tapahtuu virheitä työ- ja elinkeinotoimistossa, voi oma kotoutuminen vaikeutua huomattavasti. Ja kääntäen, jos työ- ja elinkeinotoimistossa ollaan tilanteen tasalla ja osataan opastaa oikeaan suuntaan, voi kotoutuminen helpottua huomattavasti. Ongelma on se, että tämä on täysin sattumanvaraista, eikä maahanmuuttaja voi itse siihen vaikuttaa, ja sillä on pitkäkestoisia seurauksia. Tämä siis asettaa kotoutujat keskenään epäyhtenäiseen asemaan. Lisäksi se heikentää maahanmuuttajan mahdollisuuksia osallistua yhteiskunnan toimintaan yhdenvertaisena jäsenenä, eli siis heikentää maahanmuuttajapolitiikan tavoitteiden saavuttamista. Sama pätee työvoimatoimiston kautta tulleiden kielikurssien tason vaihteluun.

Paikallistason osaamisen kehittämisen tarve kotouttamisen saralla sekä riittävästä resursseista huolehtiminen on huomattu viime vuosina myös hallinnon tasolla. Valtion kotouttamisohjelman mukaan työ- ja elinkeinoviranomaisten osaamista maahanmuuttaja-asiakkaiden palvelutarpeen arvioinnissa ja maahanmuuttajien tarpeisiin vastaavien palvelukokonaisuuksien räätälöimisessä kehitetään. Ohjelman mukaan kohdistamalla riittävät määrärahat kotoutumisen alkuvaiheeseen sekä työhallinnossa että kunnissa nopeutetaan maahanmuuttajien työllistymistä ja vähennetään kokonaiskustannuksia (TEM 2012, 9, 62). Myös maahanmuuton tulevaisuus 2020 -strategiassa tunnustetaan maahanmuuttajapalveluiden laadun, saatavuuden sekä henkilöstön osaamisen avainrooli kotoutumisen onnistumisessa. Kotouttamistoimien vaikuttavuutta ja toimivuutta pyritään vahvistamaan pysy-

vämmillä rahoitusratkaisuilla sekä johdantoluvussa mainitulla kotouttamisen osaamiskeskusella, jonka ydintehtäväksi ilmoitetaan paikallistason osaamisen tukeminen kotouttamistyössä (SM 2013, 20). Nähdäkseni se on siis keino lähentää keskushallintoa ja paikallistasoa lähemmäs toisiaan.

Vaikka monen haastateltavani kohdalla osaamisen tunnustaminen ja tunnistaminen oli onnistunut, ja heitä oli työvoimatoimiston kautta autettu työllistymään oman alan töihin täydennyskoulutuksen, jatkokoulutuksen tai harjoittelun kautta, panostusta paikallistason osaamisen kehittämiseksi tarvitaan, kuten edellä mainitun haastateltavani kokemus osoittaa. Yksi kotouttamispolitiikan ongelmakohtia liittyykin osaamisen tunnistamisen ja tunnistamisen sekä nopeiden työllistymistavoitteiden ristipaineeseen. Esimerkiksi kaikki haastateltavani olivat halukkaita työllistymään, mutta moni heistä ei edes odottanut, ainakaan aluksi, pääsevänsä ammatinmukaiseen työhön, vaan he olivat valmiita tekemään matalamman osaamistason töitä päästäkseen alkuun suomalaisilla työmarkkinoilla. Toiset taas eivät ole halunneet ryhtyä matalamman osamaistason töihin, vaan olivat pyrkineet pysymään omalla alallaan, mikä heistä suurimmalta osalta oli myös onnistunut. Maahanmuuttajien voi olla vaikeaa puntaroida, pitäisikö ottaa vastaan matalamman vaatimustason työ, jolloin saisi palkkaa ja mikä voi johtaa parempiin töihin, mutta mikä saattaa osoittautua liikkuvuusansaksi. Toinen vaihtoehto on kieltäytyä tämän tyyppisistä töistä ja pyrkiä sinnikkäästi vain omaa osaamista vastaavaan työhön, mikä voi olla vaikeaa, mutta onnistuessaan työ tuntuu mielekkäämmältä ja maahanmuuttajan on mahdollista hyödyntää osaamistaan laajemmin myös koko yhteiskunnan eduksi. Tässä on avainasemassa se, että viranomaisilla on taitoa ja herkkyyttä tunnistaa maahanmuuttajien osaaminen ja motivaatio työllistyä, kuitenkin ohjaamatta heitä vain johonkin työhön tai koulutukseen pelkästään siksi, että he ovat halukkaita menemään töihin.

5.3.4. Yrittäjyys ei houkuttele

Halu edistää ja kannustaa maahanmuuttajia yrittäjyyteen on kirjattu jo vuoden 2006 hallituksen maahanmuuttopoliittiseen ohjelmaan (Työhallinto 2006, 9). Tavoite toistuu sekä valtion kotouttamisohjelmassa (TEM 2012, 62) että maahanmuuton tulevaisuus 2020 -strategiassa (SM 2013, 19). Kataisen hallituksen ohjelman mukaan yritysneuvonnassa ja yrittäjyysohjelmissa huomioidaan maahanmuuttajien erityistarpeet (VNK 2011, 30). Maahanmuuttajien yrittäjyys on sekä Suomessa että monessa muussa maassa yleisempää kuin muun väestön yrittäjyys. Tätä on selitetty muun muassa maahanmuuttajien valmiute-

na sietää riskejä paremmin ja toisaalta sillä, että itsensä työllistäminen voi olla ainoa tapa välttää työttömyyttä (Forsander 2013, 226). Haastateltavani eivät kuitenkaan pitäneet yrittäjyyttä kovin houkuttelevana. Ne, joilla oli tietoa yritystoiminnasta ja jotka olivat sitä toisissaan harkinneet, pitivät sitä liian vaikeana tai ajattelivat, että perustamalla yrityksen ei pärjää. Ajatuksesta oli luovuttu verkostojen puutteen vuoksi, omaa ideaa oli pidetty naiivina, tai sitten on ajateltu, että Suomi on pieni maa ja täällä on vahvat monopoliasemat eikä täällä pysty perustamaan kuin pienen yrityksen, jonka rahkeet eivät riitä haastamaan isoja.

5.3.5. Omatoimisuus kotoutumisessa

Vaikka uusi kotoutumislaki laajennettiin koskemaan kaikkia maahanmuuttajia ja kaikki maahanmuuttajat voivat halutessaan osallistua alkukartoitukseen, eivät kaikki tarvitse yhtä paljon tukea kotoutumiseensa, eikä se ole tarkoituksenmukaistakaan. Esimerkiksi luku- ja kirjoitustaidottoman henkilön tukitoimien tarve on erilainen kuin korkeasti koulutetun henkilön. Kotouttaminen.fi-sivuillakin sanotaan: ”jotta maahanmuuttajan kotoutuminen olisi sujuvaa ja tehokasta, on tärkeää tunnistaa tämän yksilölliset tarpeet tai esimerkiksi perheen kokonaisuutena tarvitsemat palvelut” (kotouttaminen.fi, 2014). Haastattelemani naiset olivat siis tulleet Suomeen ennen nykyistä kotoutumislakia. Heidän yksilölliset tarpeensa oli huomioitu työvoimatoimistossa vaihtelevalla menestyksellä, kuten tutkimuksesta on jo tullut ilmi. Suurin osa haastateltavista oli hyötynyt kotouttamispalveluista, eli työllistymistä edistävästä toimenpiteistä ja kielikursseista. Osa heistä oli tosin osallistunut työllistämistä edistäviin toimenpiteisiin, esimerkiksi harjoitteluun, myös kolmen vuoden kotouttamisajan jälkeen, jolloin kyse ei ole enää varsinaisesta kotouttamisesta, vaikka tavoite, työllistyminen, on sama. Työvoimatoimiston asiakkuus ja kotoutumista edistäviin toimenpiteisiin osallistuminen ei ollut haastateltavieni kohdalla vähentänyt heidän halukkuuttaan itse vaikuttaa kotoutumiseensa, vaan kaikki olivat pyrkineet omatoimisesti vaikuttamaan siihen, miten heidän elämänsä Suomessa kehittyvät. Kuten tutkimuksessa on jo tullut ilmi, he ovat kaikki olleet motivoituneita hankkimaan tietoa suomalaisesta yhteiskunnasta, oppimaan suomea ja työllistymään, ja jokainen heistä oli tehnyt töitä näiden tavoitteiden saavuttamiseksi. Lisäksi jokaisen kohdalla puoliso oli pyrkinyt auttamaan alkuvaiheen kotoutumisessa, mikä oli osaltaan vähentänyt tarvetta viranomaisten tarjoamalle tuelle ja opastukselle.

Omatoimisuus liittyy luonnollisesti omaan motivaatioon oppia kieltä ja työllistyä, mutta syitä on muitakin. Yksi haastateltavistani oli esimerkiksi muuttanut Suomeen ennen kotouttamislakia, joten viranomaisten tarjoamaa varsinaista kotoutumistukea ja opastusta ei ole siksi kaivattu. Yksi piti kotoutumisprosessia liian hitaana, ja halusi mieluummin järjestää asiansa omatoimisesti. Haastateltavista kaksi sanoi, että maahan muuttaneen henkilön on selvittävä itse.

”Minä en odottanut mitään. En odottanut minkäänlaista palvelua, koska tämä elämän asia ja minä itse päättänyt ja se oli niin luonnollista, että minä menen naimisiin. Ja minkälaista palvelua vielä odottaa?”

”But I think, in a way, everybody has to survive himself.”

Omatoimisuus liittyy siis muuttajien omaan motivaatioon, mutta toisinaan asioita on ollut pakko hoitaa omatoimisesti, koska saatu viranomaistuki on ollut kehnoa tai riittämätöntä. Vaikka suurin osa haastateltavistani koki saaneensa viranomaisilta riittävästi tukea tai opastusta, ei viranomaisten tarjoama tuki ja opastus ole jokaisen kohdalla onnistunut. Tällaiset kokemukset liittyvät työvoimatoimiston kautta tulleen kielikurssin huonoon tasoon sekä työvoimatoimiston virheeseen koulutukseen ohjaamisen kanssa, kuten tässä luvussa on jo aiemmin tullut ilmi. Tällainen viranomaismenettely on kannustanut hakeutumaan kielenopetukseen sekä muuhun koulutukseen omatoimisesti. Toinen syy on kokemukset huonosta tai liian yleisen tason viranomaisviestinnästä, mikä on osaltaan kannustanut omatoimiseen tiedonhakuun. Yksi haastateltavista koki, että viranomaisille ei osata esittää oikeita kysymyksiä riittävän tiedon saamiseksi, ja että työvoimatoimistosta ei ole saatu apua lomakkeiden kanssa, mistä on seurannut myöhemmin ongelmia. Yksi piti viranomaisten maahanmuuttajille kohdistamaa viestintää liian pinnallisena ja pyöristettynä. Hän olisi kaivannut esimerkiksi työllistymisestä ja työelämään sopeutumisesta realistisempia kuvia. Eräs toinen haastateltava kertoi, että kielikurssin kautta oli käyty eräessä virastossa, jossa oli kerrottu eri mahdollisuuksista ja hyvältä kuulostavia abstrakteja asioita, mutta joista ei ole konkreettista hyötyä nykytilanteeseen.

”Anteeksi, jos mä sanon vähän rumasti, mutta joskus mä mietin se joku robotti toisella puolella. Se vain puhuu, täällä mikä paperissa, sitten mä ymmärrän, mutta ei enempää. Oma vastuu kasvaa ja ihmiset pelkäävät.”

”Musta tuntuu, että kaikki, mitä ne puhui, se on jotain, joku abstraktinen juttu, että okei, se kuulostaa tosi hyvältä, mutta miten mä voisin tavallaan itse tätä käyttää.”

”Mä sain ainakin ison kasan papereita, missä oli kauheesti tietoa. Eli olen varmaan saanut, mutta en ehkä katsonut niin tarkasti.”

Viranomaisviestintään liittyvää kritiikkiä on esitetty myös hallinnon eri tasojen välillä. Esimerkiksi syksyllä 2011 Kelan Helsingin vakuutuspiirin johtaja Ritva Männynoksa arvioi, että Perustietoa Suomesta -oppaasta saa liian ruusuisen kuvan Kelasta ja Suomen sairausvakuutuksesta, eikä opasta otettu silloin jakoon Kelan ja Verohallinnon yhteisessä In To Finland -palvelupisteessä. Opasta ei myöskään jaettu Helsingin TE-toimiston maahanmuuttajapalveluissa, koska kotoutumissuunnitelman yhteydessä tulee jo niin paljon tietoa. Helsingin kaupungintalon maahanmuuttajainfossa silloinen neuvontapäällikkö Christina Huotari arvioi, että monia yksityiskohtaisia tietoja jää oppaan ulkopuolelle (Hakkarainen, 2011). Opasta ollaan päivittämässä keväällä 2014.

Vaikka tietoa siis jaetaan ja maahanmuuttajia opastetaan nykyisen kotoutumislain (1386/2010) mukaan hallinnon suunnalta systemaattisemmin, on tärkeää huomioida, että se ei ole vain yleisen tason tietoa, vaan että opastuksesta on konkreettista apua yksilölliset tarpeet huomioon ottaen aina lomakkeiden täyttämisestä työhön, harjoitteluun tai koulutukseen hakeutumiseen saakka. Hallinnon suunnalta tulevaan infoon ei välttämättä suhtauduta niin tosissaan, jos se on liian pinnallista tai yleisen tason tietoa, ei edes hallinnon eri tasojen välillä, mikä voi osaltaan suurentaa kuilua keskushallinnon ja paikallistason välillä sekä vaikuttaa kotouttamispolitiikkaan siten, että se ei käytännössä toimi tehokkaasti ja tarkoituksenmukaisesti. Lisäksi jos maahanmuuttaja ei saa tarvitsemaansa viranomaisapua ja -tukea, se voi vaikuttaa negatiivisesti tavoitteeseen osallistua yhdenvertaisena jäsenenä yhteiskunnan toimintaan. Sellainen kotoutumispolitiikka, joka kannustaa maahanmuuttajia omatoimisuuteen eikä passivoi, lienee tavoittelemisen arvoinen. Sen ei kuitenkaan pitäisi tapahtua siksi, että viranomaiset epäonnistuvat tehtävässään tarjota kotoutumistukea ja -opastusta.

5.3.6. Työllistymisvaikeudet ja integraatio

Vaikka työllistyminen on kotouttamispolitiikan keskiössä, ei se onnistu kaikilta maahanmuuttajilta. Kuten on jo tullut ilmi, haastateltavistani kolmen kohdalla työllistyminen, ainakin omalle alalle, oli ollut vaikeaa. He olivat itse aktiivisesti hakeneet töitä ja olivat saaneet tukea työllistymisen edistämiseksi työharjoittelun, kurssien tai koulutuksen muodossa.

Annika Forsanderin mukaan maahanmuuttajien työmarkkina-asemaan vaikuttavat maahanmuuttajien henkilökohtaisten ominaisuuksien sekä maahanmuutto- ja kotouttamispolitiikan lisäksi muun muassa työmarkkinoiden rakenteet, taloussuhdanteet sekä kantaväestön asenteet ja sosiaaliset käytännöt (Forsander 2013, 243). Kyse näiden kolmen haastateltavani työllistymisvaikeuskissa ei siis välttämättä ole ainoastaan heidän omasta asenteestaan ja henkilökohtaisista ominaisuuksistaan sekä kotouttamistoimista, vaan kyse on nimenomaan vuorovaikutteisuudesta, johon liittyy tämän hetken heikko taloustilanne, työmarkkinoiden rakenteet ja työnantajien asenteet. Hallinto on huomionnut vuorovaikutteisuuksien ohjelmien tasolla painottamalla muun muassa syrjimättömyyttä rekrytoinnissa ja urakehityksessä sekä tavoittelemalla monimuotoisuusjohtamisen ja työelämän asenneilmapiirin kehittämistä. Käytännössä hallinto on pyrkinyt vaikuttamaan työntajapuolella maahanmuuttajien työllistymisen edistämiseksi muun muassa pääkaupunkiseudun aiesopimuksen muodossa, jonka allekirjoittivat joulukuussa 2012 valtio, Helsingin, Espoon ja Vantaan kaupungit sekä pääkaupunkiseudun yrittäjät ja Keskuskauppakamari. Uusi aiesopimus pyrkii aikaisempia enemmän vahvistamaan yksityisen sektorin ja maahanmuuttajien yhteyksiä työllistymisen edistämiseksi ja yrittäjyyden tukemiseksi (hel.fi).

Haastateltavat, joilla oli ollut työllistymisvaikeuksia, arvioivat itse vaikeuksien syiksi verkostojen ja suomalaisen tutkintotodistuksen puutteen. Toisaalta, korkeakoulututkinnon, vaikka se olisi suoritettu Suomessa, katsottiin myös sulkevan ovia, sillä työnantajien arveltiin kuvittelevan, että korkean koulutuksen vuoksi pitää maksaa enemmän palkkaa. Myös korkean iän katsottiin vaikeuttavan työllistymistä. Yhdeksi syyksi arvioitiin riittämätön suomen kielen taito. Toisaalta työnantajien kielivaatimuksia myös ihmeteltiin, kuten luvussa 5.2.2. tuli ilmi. Ongelmien arveltiin myös johtuvan tietoisesta politiikasta. Suomen arveltiin antavan ensin työpaikat suomalaisille, ja mikäli jää avoimia paikkoja, ne annetaan ulkomaalaisille. Saatavuusharkinnan osalta tämä pitääkin paikkansa, sillä hallitusohjelman mukaan työvoiman saatavuusharkinta säilytetään ja seurataan Ruotsin esimerkkiä, missä saatavuusharkinta on osittain purettu (VNK 2011, 29). Tämä on kuitenkin eri asia, kuin maassa jo olevien henkilöiden vaikeampi rekrytoituminen suhteessa kantaväestöön, mikä on siis ilmiö, jota hallinto pyrkii purkamaan.

Minna Säävälän tutkimuksen mukaan keski-ikäiset ja ikääntyvät venäläisnaiset joutuvat korkeasta koulutuksesta huolimatta kaksinkertaisen syrjinnän uhreiksi, eli heitä ei oteta työmarkkinoilla tosissaan iän eikä etnis-kielellisen taustan vuoksi. Säävälän mukaan uus-

suomalainen nainen voi olla samassa asemassa kuin kantaväestöön kuuluva pitkäaikaistyö-
tön, mutta hänellä on lisärasitteenaan ennakkoluulot ja mahdollinen puutteellinen kielitaito
(Säävälä 2007, 58). Vastaavia tuloksia olivat saaneet myös Magdalena Jaakkola ja Anni
Reuter, jotka olivat tutkineet entisen Neuvostoliiton alueelta muuttaneiden naisten sijoit-
tumista työmarkkinoille. Heidän mukaansa työttömyys kasvoi iän lisääntyessä, eikä asiaa
auttanut, vaikka olisi jo muuttaessaan omannut työelämän vaatimaa kielellistä, koulutuk-
sellista ja sosiaalista pääomaa (Jaakkola & Reuter 2007, 344, 356). Maahanmuuton tule-
vaisuus 2020 -strategiassa sanotaan, että maahanmuuttajien työllisyysaste paranee Suo-
messä asutun ajan kuluessa ja vastaa pitkällä aikavälillä kantaväestöä (SM 2013, 8). Tämä
saattaakin päteä muiden kuin iäkkäämpien maahanmuuttajien kohdalla. Kaksi kolmesta
haastateltavastani, joilla oli ollut työllistymisvaikeuksia, oli muuttanut Suomeen kypsem-
mällä iällä. Strategiassa huomioidaan kuitenkin myös, että ulkomaalaiset työntekijät saat-
tavat tulla eri perustein syrjityksi työhön otossa, työsuhteen aikana ja sen päättyessä (SM
2013, 21).

Oleellista haastateltavieni kohdalla on huomata, että naiset, joilla oli ollut työllistymisvai-
keuksia, eivät kokeneet, että nimenomaan heidän etninen taustansa, venäläisyys, olisi vai-
kuttanut heidän työnsaantiinsa. Kyse on pikemminkin ei-suomalaisuudesta, eli heiltä puut-
tuu jotain, mitä kantaväestöllä on, kuten tietyn tasoinen kielitaito ja syntyperäinen suoma-
laisuus. Lisäksi haastateltavieni arviot liittyivät muun muassa ikään, koulutukseen ja ver-
kostoihin. Sukupuolen vaikutusta työllistymiseen ei maininnut kukaan haastateltavista. Ei
kuitenkaan voida varmasti tietää, etteikö sukupuolella tai venäläisyydellä olisi työnantajien
silmissä vaikutusta muiden ominaisuuksien lisäksi. Voi myös olla, että kyseessä olevien
haastateltavien osaaminen on alalta, jolle on vaikea työllistyä. Kaiken kaikkiaan on siis
huomioitava, että vaikka halu integroitua työelämään on kova, ei se välttämättä toteudu
monen erottavan tekijän yhteisvaikutuksen vuoksi. Maahanmuuttajien työllistymisestä pu-
huttaessa on siis huomioitava myös muut tekijät kuin henkilön etninen tausta, tai hänen
maahanmuuttajuutensa. Samaan etniseen ryhmään lukeutuvien työllistyminen sekä kotou-
tuminen, myös muille elämän osa-alueille, voi siis onnistua hyvin vaihtelevasti, ja tähän
vaikuttaa moni eri tekijä, kuten ikä, verkostot, koulutus ja kielitaito. Etniset ryhmät eivät
siis ole sisäisesti homogeenisiä. Tämän tyyppisiin eroihin liittyen samaan etnis-
kulttuuriseen ryhmään lukeutuvat voivat lisäksi kokea ja ilmentää omaa etnisyyttään ja
kulttuuriaan hyvin eri tavoin (Huttunen 2005, 134).

Integraation suosimisessa akkulturaatioasenteena on siis huomioitava se, että etniset ryhmät ovat sisäisesti heterogeenisiä, ja tapa ylläpitää ja ilmentää omaa kulttuuria vaihtelee saman etnisen ryhmän sisällä. Keskinäisillä eroilla on yksilökohtaisia vaikutuksia siihen, miten ryhmän jäsenet itse pyrkivät osallistumaan yhteiskunnan toimintaan sekä siihen, miten heidän sallitaan, esimerkiksi työllistymisen osalta, osallistua yhteiskunnan toimintaan. Etnisyyttä yksin ei siis voida pitää ainoana osallistumista ja osallistumismahdollisuuksia selittävänä tekijänä. Yhdenvertaisia osallistumismahdollisuuksia tarkasteltaessa on huomioitava etnisyyden lisäksi myös muut henkilöön liittyvät tekijät.

5.3.7. Taloudellinen tilanne vaikuttaa kotoutumiseen

Työllistymisvaikeuksilla on suora vaikutus taloudelliseen tilanteeseen. Erityisesti ne haastateltavani, joilla oli ollut taloudellisia ongelmia tai vaikeuksia saada töitä, puhuivatkin kotoutumisen ja rahan yhteydestä. He olivat siis joutuneet myös kotoutumisessaan heikompaan asemaan kuin ne, joilla oli säännölliset tulot. Yksi haastateltava, joka oli saanut alansa töitä ja jolla oli säännölliset tulot, kertoikin, että sijoittaminen omaan taloon oli auttanut kotoutumisessa. Vähävaraisille tämäntyyppinen kotoutuminen on mahdotonta. Vähävaraisuudella on vaikutusta omiin osallistumismahdollisuuksiin. Yksi haastateltavista, joka oli saanut myöhemmin alansa töitä, korosti maahantulon alussa saadun kotoutumistuen tärkeyttä, sillä rahan puute rajoitti toimintamahdollisuuksia ja sosiaalista elämää. Jos töitä ei löydy, tällainen tila jatkuu. Eräs toinen haastateltavistani, jolla työttömyys oli jatkunut pitkään, sanoi arvostavansa saamaansa julkista taloudellista tukea, mutta toisaalta koki sen nöyryyttäväksi ja koki olevansa ”todellisen elämän” ulkopuolella.

Valtion kotouttamisohjelmassa sanotaan, että työttömyys ja pienituloisuus ovat yleensä myös maahanmuuttajien kohdalla riskejä hyvinvoinnille ja terveydelle (TEM 2012, 54). Tämän lisäksi tilanne voi olla myös niin, että sairastelu johtaa työn menetykseen, mikä johtaa pienituloisuuteen, kuten oli käynyt yhdelle haastateltavalleni. Haastateltavistani kahdella, jotka olivat haastatteluhetkellä ilman työtä, oli lisäksi terveysongelmia. Sen lisäksi, että työttömyys ja pienituloisuus liittyvät materiaaliseen hyvinvointiin ja rajoittavat sitä kautta osallistumismahdollisuuksia, ovat ne riskejä myös henkiselle hyvinvoinnille. Pitkän aikaa jatkuneeseen työttömyyteen ja työllistymisvaikeuksiin voi liittyä kokemus ulkopuolisuudesta, kuten yksi haastateltavistani asian ilmaisi. Hän koki, että työnteko on Suomessa normi ja työttömänä hän on tahtomattaan tämän normin ulkopuolella. Hän koki työttömyy-

teen liittyvän häpeän rajoittavan myös sosiaalista elämäänsä. Työttömyydellä ja pienituloisuudella on siis laajempia vaikutuksia kotoutumiseen elämän eri osa-alueilla.

5.4. Yhteenveto

Luvussa on pyritty löytämään vastauksia tutkimuskysymyksiini erityisesti siitä, saavutaanko Suomessa kotouttamispolitiikalle asetettuja tavoitteita, sekä miten kotouttamistoimet onnistuvat käytännössä. Kotouttamispolitiikan tavoitteena on osallisuuden vahvistaminen yhteiskunnan kaikilla sektoreilla, etenkin työelämässä ja koulutuksessa, joihin osallistumista on käsitelty tässä luvussa. Tämän tavoitteen edistämiseksi on olemassa erilaisia toimenpiteitä, joihin myös haastateltavani olivat osallistuneet. Kaikki haastateltavani olivat olleet halukkaita oppimaan kieltä ja työllistymään, ja he olivat tehneet töitä näiden kahden tavoitteen saavuttamiseksi. Heidän tavoitteensa yhtenevät siis näiltä osin hallinnon tavoitteiden kanssa.

Haastateltavien puolisoilla oli ollut keskeinen rooli siinä, miten haastateltavat olivat saaneet tietoa suomalaisen yhteiskunnan toiminnasta sekä hakeutuneet viranomaispalveluiden äärelle. Jokainen haastateltava oli ollut työvoimatoimiston asiakkaana, mitä kautta oli myös pääsääntöisesti hakeuduttu kielikursseille. Suurin osa haastateltavista koki, että kielin oppiminen oli edistänyt sitä, että tuntee olevansa kotoutunut. Suurin osa piti kielikursseja hyvinä ja hyödyllisinä tai olivat tyytyväisiä siihen, että Suomessa on järjestetty kielikurssisysteemi. Haastateltavista suurin osa koki saavuttaneensa kursseilla nykyisen kotoutumislain mukaisen kotoutumiskoulutuksen tavoitetason ja että kielikurssit olivat parantaneet työllistymis- ja jatkokoulutusmahdollisuuksia, mitä nykyisellä kotoutumislailalla myös tavoitellaan.

Haastateltavista suurimmalla osalla työllistyminen osaamista vastaavaan työhön oli onnistunut varsin hyvin. Työllä oli haastateltavien mukaan positiivinen vaikutus siihen, että tuntee olonsa kotoutuneeksi. Haastateltavat olivat työllistyneet löytämällä töitä itse, puolison tai tuttavien avulla, osallistumalla oman alansa koulutukseen pätevyytensä tunnustamiseksi, jota oli seurannut työllistyminen, sekä työharjoittelun kautta. Yrittäjyyttä ei pidetty houkuttelevana. Erilaiset kotouttamistoimenpiteet, kuten koulutus ja harjoittelu, olivat siis useimman haastateltavan kohdalla edistäneet kotoutumista.

Kotouttamiseen liittyi onnistumisen lisäksi myös ongelmia, kuten työvoimatoimiston kautta tulleiden kielikurssien tason vaihtelu. Lisäksi kielenopetus ja työelämän odotukset eivät välttämättä ole kohdanneet, ja mahdollisuuksia kartuttaa oman alan sanastoa kaivattiin. Yksi ongelma oli myös päätyminen työvoimatoimiston toimesta täysin väärään koulutukseen. Menettely on ollut sattumanvaraista, mikä asettaa kotoutujat keskenään epäyhdenvertaiseen asemaan, mikä taas vaikeuttaa osallistumista yhteiskunnan toimintaan yhdenvertaisena jäsenenä. Sama sattumanvaraisuus pätee myös työvoimatoimiston kautta tulleiden kielikurssien tason vaihteluun. Myös viranomaisviestintään liittyi ongelmia. Moni haastateltava piti sitä liian pinnallisena tai riittämättömänä.

Kolmella haastateltavalla työllistyminen, ainakaan omaa osaamista vastaavaan työhön, ei ollut onnistunut omasta aktiivisuudesta ja erilaisista tukitoimista huolimatta. Työllistymisellä on vaikutusta taloudelliseen tilanteeseen, joka puolestaan voi vaikuttaa osallistumiseen elämän eri osa-alueilla. Työllistymisvaikeudet voivat johtua monesta samanaikaisesti vaikuttavasta syystä. Integraation suosimisessa akkulturaatioasenteena onkin huomioitava etnisten ryhmien sisäinen heterogeenisyys. Samaan ryhmään lukeutuvat voivat myös kokea ja ilmentää etnisyyttään ja kulttuuriaan eri tavoin. Keskinäisillä eroilla on yksilökohtaisia vaikutuksia siihen, miten ryhmän jäsenet pyrkivät osallistumaan yhteiskunnan toimintaan, ja toisaalta siihen, miten heidät otetaan vastaan yhteiskunnan suunnalta esimerkiksi työelämässä. Yhdenvertaisia osallistumismahdollisuuksia tarkasteltaessa onkin huomioitava etnisyyden lisäksi myös muut henkilöön liittyvät tekijät.

6. OSANA SUOMALAISTA YHTEISKUNTAA

Hallinnon käsitys kotoutumisesta on muuttunut ensimmäisen kotouttamislain ajoista yhä vuorovaikutteisempaan suuntaan. Kotouttamislain (493/1999) toisessa pykälässä kotoutumisella tarkoitettiin nimenomaan maahanmuuttajan *yksilöllistä kehitystä* ”tavoitteena osallistua työelämään ja yhteiskunnan toimintaan samalla omaa kieltään ja kulttuuriaan säilyttäen”. Vuoden 2006 hallituksen maahanmuuttopoliittisessa ohjelmassa näkyy jo vuorovaikutteisuus. Ohjelmassa kotoutumisen katsotaan olevan kaksisuuntainen prosessi, joka koskee maahanmuuttajan lisäksi hänen lähiyhteisöjään ja koko yhteiskuntaa (Työhallinto, 2006, 17). Uudemmassa kotoutumislaisissa (1386/2010) kotoutumisella (3 §) tarkoitetaan maahanmuuttajan ja yhteiskunnan *vuorovaikutteista kehitystä*.

Osallistuminen yhteiskunnan toimintaan sen sijaan on ollut kotoutumisen tavoitteena jo vuoden 1999 kotouttamislaisissa (493/1999, 2 §), ja sama tavoite toistuu laissa kotoutumisen edistämisestä (1386/2010), jonka ensimmäisessä pykälässä sanotaan, että lain tarkoituksena on ”tukea ja edistää kotoutumista ja maahanmuuttajan mahdollisuutta osallistua aktiivisesti suomalaisen yhteiskunnan toimintaan [...]”.

Osallistumista yhteiskunnan toimintaan ja sen merkitystä avataan valtion kotouttamisohjelmassa sekä maahanmuuton tulevaisuus 2020 -strategiassa: valtion kotouttamisohjelmassa kotouttamispolitiikan yleiseksi tavoitteeksi ilmoitetaan ”maahanmuuttajien osallisuuden vahvistaminen yhteiskunnan kaikilla sektoreilla, erityisesti työelämässä ja koulutuksessa”, kuten edellisessä luvussa tuli jo ilmi. Osallisuuden tukemisella katsotaan ohjelman mukaan olevan vahvistava vaikutus toimivalle arjen vuorovaikutukselle ja hyvälle etnisille suhteille (TEM 2012, 11). Työelämään ja koulutukseen osallistumisen lisäksi ohjelman mukaan ”maahanmuuttajien täysimääräinen osallistuminen suomalaiseen yhteiskuntaan tarkoittaa osallisuutta kaikilla elämäntasolla: osallistumista uuden kotimaan poliittiseen, yhteiskunnalliseen, sosiaaliseen, taloudelliseen ja kulttuurielämään” (TEM 2012, 26). Maahanmuuton tulevaisuus 2020 -strategian mukaan ”kotoutuakseen maahanmuuttajan on voitava tuntee itsensä osaksi yhteiskuntaa sen eri osa-alueilla, esimerkiksi politiikassa, taloudessa, mediassa sekä sosiaalisessa ja kulttuurielämässä” (SM 2013, 18). Valtion kotouttamisohjelman mukaan ”kotoutumislain eräs keskeinen tavoite on väestöryhmien välisen vuorovaikutuksen edistäminen. Maahanmuuttajien täysivaltainen jäsenyys suomalaisessa yhteiskunnassa edellyttää, että sekä paikallisesti ja alueellisesti että valtion tasolla on selkeä näkemys maahanmuuttajan oman kielen ja kulttuurin säilyttämisen merkityksestä ja oikeu-

tuksesta. Samalla tulee tukea maahanmuuttajien mahdollisuuksia osallistua esimerkiksi kaikkien kansalaisyhteiskunnan toimijoiden toimintaan ja poliittiseen toimintaan” (TEM 2012, 13).

Laeista ja asiakirjoista on siis luettavissa kotouttamispolitiikan tavoite maahanmuuttajien osallisuuden vahvistamisesta kaikilla yhteiskunnan osa-alueilla, ja että kotoutumisessa on kyse vuorovaikutteisesta kehityksestä. Lisäksi ”täysivaltaisen jäsenyyden suomalaisessa yhteiskunnassa” katsotaan edellyttävän sitä, että yhteiskunnan eri tasoilla tunnustetaan maahanmuuttajien oman kielen ja kulttuurin säilyttämisen merkitys ja oikeutus. Tämä heijastaa hallinnon multikulturalistista näkemystä siitä, että maahanmuuttajien kieli ja kulttuuri ovat jotakin säilytettävää ja arvokasta. Asiakirjoissa tuodaan siis näkyväksi Suomen maahanmuuttajapolitiikkamallia, eli multikulturalismia lähelle tulevaa integraatiota, eli John W. Berryn teoriaan sovellettuna, sitä miten hallinto suosii akkulturaatioasennevaihtoehtoja integraatiota.

Edellisessä luvussa käsiteltiin siis haastateltavieni osallistumista kielen oppimiseen, koulutukseen ja työllistymiseen. Tässä luvussa tarkastellaan osallistumista muille elämän osa-alueille, joiksi olen nostanut poliittinen osallistuminen ja kansalaisuuden sekä harrastukset ja järjestötoiminnan. Yhteiskuntaan osallistumisessa keskeinen merkitys on vuorovaikutussuhteilla muiden ihmisten kanssa. Tässä luvussa käsitellään myös etnisiä suhteita, venäläisyyttä ja ihmisten välisten vuorovaikutussuhteiden vaikutuksia kotoutumiseen. Luvussa siis haetaan lisää vastauksia tutkimuskysymykseeni, saavutetaanko Suomessa kotouttamispolitiikalle asetettuja tavoitteita. Lisäksi haetaan vastauksia kysymykseeni, miten venäläisyys vaikuttaa kotoutumiseen. Eri osa-alueet eivät ole toisistaan irrallisia, vaan vaikuttavat samanaikaisesti ja osa-alueille integroituminen on vuorovaikutteista. Vaikka kielen oppimista ja työllistymistä käsiteltiin edellisessä luvussa, limittyvät ne siis myös tässä luvussa käsiteltäville osa-alueille.

6.1. Poliittinen osallistuminen ja kansalaisuus

6.1.1. Aktiivisia äänestäjiä

Poliittisen osallistumisen yksi keskeinen mittari on äänestysaktiivisuus. Äänioikeus on rajoitettu eduskuntavaaleissa sekä presidentinvaaleissa Suomen kansalaisille. Lisäksi kansalaisuus on edellytys sille, että voi tulla valituksi kansanedustajaksi tai ministeriksi. Myös presidentin on perustuslain mukaan oltava syntyperäinen Suomen kansalainen (731/1999)

(Weide & Saukkonen 2013, 266, 271). Kunnallisvaaleissa äänestäminen ei edellytä kansalaisuutta. Muilla kuin EU:n tai pohjoismaiden kansalaisilla on tosin pitänyt olla kotikunta Suomessa yhtäjaksoisesti vähintään kahden vuoden ajan (vaalit.fi, 2014).

Huoli maahanmuuttajien poliittisen osallistumisen vähäisyydestä on nähtävissä hallinnon asiakirjoista. Maahanmuuton tulevaisuus 2020 -strategiassa (SM 2013, 18) todetaan maahanmuuttajien äänestysaktiivisuuden kunnallisvaaleissa sekä maahanmuuttajataustaisten valtuutettujen määrän olevan pieniä, ja valtion kotouttamisohjelmassa maahanmuuttajien osallistumista poliittiseen toimintaan halutaan edistää. Ohjelmassa halutaan nostaa maahanmuuttajien äänestysaktiivisuutta sekä ehdolle asettautumista kunnallisvaaleissa (TEM 2012, 26, 28).

Jos poliittista osallistumista mitataan äänestysaktiivisuudella, on jokainen haastateltavistani ollut Suomessa poliittisesti aktiivinen. Kaikki haastateltavani olivat nimittäin äänestäneet suomalaisissa vaaleissa. Tästä voidaan myös päätellä, että yhteiskunnallinen vaikuttaminen on heille tärkeää. Äänestämisen lisäksi jotkut kertoivat seuraavansa politiikkaa, keskustelleensa eri puolueiden kanssa ja yksi kertoi saaneensa eräältä puolueelta paljon tietoa Suomesta ja olleensa hetken mukana puolueen toiminnassa. Yksi haastateltavista oli ollut myös ehdokkaana vaaleissa.

Valtion kotouttamisohjelmassa tavoitteena on, että valittujen maahanmuuttajataustaisten/maahanmuuttajataustaisten ehdokkaiden osuus nousee vastaamaan kuntien väestöpohjaa (TEM 2012, 28). Tavoitteena on siis maahanmuuttajien poliittisen osallisuuden lisääminen, mutta näkemyksen ongelma on, että maahanmuuttajat nähdään ensisijaisesti etnisinä ehdokkaina/valtuutettuina, eli tehdään ero kantaväestön ehdokkaiden ja maahanmuuttajaehdokkaiden välille. Yksi haastateltavista kertoi, että ihmisissä on herättänyt epäluuloja, kun maahanmuuttaja puhuu suomalaisen yhteiskunnan asioista suomalaisesta näkökulmasta ”täkäläisellä slangilla”, eikä siis maahanmuuttajan näkökulmasta. Tämä oli herättänyt hänessä kokemuksen, että hänellä ei ole täysin yhdenvertaisia vaikuttamis- ja osallistumismahdollisuuksia suomalaisen yhteiskunnan toimintaan. Vaikka tarkoituksena on edistää osallisuutta, valtion kotouttamisohjelman näkemys ylläpitää eroa kantaväestön ja maahanmuuttajien välillä poliittisen osallistumisen suhteen, mikä on ongelmallista yhdenvertaisen osallistumisen ja poliittisen vaikuttamisen kannalta.

Vilkkaasta äänestyskäyttäytymisestä huolimatta hiukan yli puolet haastateltavistani koki-kin, että heillä ei ole tasa-arvoisia tai yhdenvertaisia vaikuttamis- ja osallistumismahdollisuuksia suomalaisen yhteiskunnan toimintaan. Tällaiset kokemukset liittyvät edellä mainitun haastateltavan kokemukseen, sekä arkisiin tilanteisiin, kuten turhautuneisuuteen, kun yritykset muuttaa asioita omassa asuinyhteisössä eivät ole tuottaneet tulosta. Yhdelle ajatus siitä, että kaikki olisivat samalla viivalla on lähtökohtaisesti kommunismia, eikä sellainen toteudu Suomessa. Kokemukset epäyhdenvertaisista osallistumismahdollisuuksista liittyivät myös omaan maahanmuuttajuuteen, eli siis omaan erilaisuuteen suhteessa kantaväestöön. Itseä saatettiin pitää epätoivottuna vieraana Suomessa, jonka pitää nähdä tuplasti enemmän vaivaa kuin kantaväestön. Epävarmuutta työelämässä pidettiin myös yhtenä syy-nä, miksi on koettu, että ei ole yhtäläisiä vaikutus- ja osallistumismahdollisuuksia. Tämä on osoitus siitä, miten kotoutuminen jollakin elämän osa-alueella vaikuttaa kotoutumiseen toisaalla.

”Joo, mä toivon kyllä, että joskus kymmenen vuoden päästä, mä en tiedä, viiden, kymmenen, viidentoista vuoden päästä silloin kun tulee enemmän itsevarmuutta töissä muun muassa että toivon että voin jotain tehdä yhteiskunnassa. Kyllä mä oon samaa mieltä, mutta ei nyt.”

6.1.2. Koti ja kansalaisuus

Suomen kansalaisuuslaki (359/2003) määrittelee kansalaisuuden saamista. Haastateltavistani kuudella oli Suomen kansalaisuus. Loput kolme olivat aikeissa hakea kansalaisuutta, tosin yhdelle heistä kansalaisuudella ei ollut suurta merkitystä ja yksi kertoi, että hänellä ei ollut varaa kansalaisuushakemuksen käsittelymaksuun, mikä osoittaa, että kotoutuminen yhdellä elämän osa-alueella vaikuttaa kotoutumiseen toisaalla. Kansalaisuudella oli usein varsin käytännönläheisiä merkityksiä haastateltaville, kuten että se helpottaa matkustamista, eikä tarvitse hakea oleskelulupaa.

”Se (kansalaisuus) merkitsee paljon sen takia, että koska nyt Suomen kansalaisuus, mä voin matkustaa, ei tarvi viisumii. Se on iso plussa.”

Kansalaisuuteen liittyi myös halu kuulua tiettyyn viiteryhmän. Yksi haastateltavista, joka oli päässyt koulutustaan vastaavaan työhön esimerkiksi uskoi, että Suomessa annetaan työpaikat ensin suomalaisille. Tosin kolmesta haastateltavasta, joilla oli vaikeuksia saada alansa töitä, kahdella oli Suomen kansalaisuus. Muutamat kertoivat haluavansa saman kansa-

laisuuden kuin lapsilla ja muulla perheellä, mikä kertoo perheen yhteiskuntaan sitovasta vaikutuksesta. Kansalaisuus synnytti muutamalle haastateltavalle myös kokemuksen siitä, että ei ole enää maahanmuuttaja ja että itsellä on samat oikeudet kuin muilla. Kansalaisuuden myötä oli tullut tunne, että suomalaiset hyväksyvät paremmin ja että pystyi paremmin pitämään puolensa, eikä muille jää varaa haukkua etnisyyden perusteella. Kansalaisuus nähtiin siis tapana häivyttää omaa etnistä erilaisuutta suhteessa kantaväestöön. Kansalaisuudella oli siis monelle merkitystä siinä, miten asemoituu suhteessa muihin maassa asuviin ihmisiin, ei niinkään suhteessa valtioon, paitsi matkustamiseen liittyvän rajan ylityksen ja oleskeluluvan kohdalla. Vain yksi sanoi kokevansa kansalaisuuden myötä olevansa pieni osa Suomea, ja se myötä oli tullut halu vaikuttaa.

Valtion kotouttamisohjelman mukaan kotoutumispolitiikan onnistumisen edellytyksenä on muun muassa, että maahanmuuttajat kokevat olevansa pysyvä osa suomalaista yhteiskuntaa (TEM 2012, 9). Kansalaisuus merkitsee poliittisen yhteisön jäsenyyttä kaikkine oikeuksineen ja velvollisuuksineen (Saukkonen 2007, 214). Sitä voidaan siis pitää melko pysyvänä merkinä yhteiskunnan jäsenyydestä. Kansalaisuutta ei kuitenkaan suoraan mainita kotouttamispolitiikan tavoitteeksi, vaikka kotoutumiskoulutuksen kielellinen tavoitetaso on nykyisen kotoutumislain mukaan sama taso, kuin mitä edellytetään kansalaisuuden saamiseksi. Kotoutumiskoulutus siis epäsuorasti ohjaa kohti kansalaisuutta, vaikka kotouttamispolitiikan keskeinen tavoite on osallistuminen työelämään, eikä kansalaisuus. Kuten on tullut ilmi, kansalaisuus ja sen mukainen kielitaito eivät välttämättä auta työllistymisessä. Toisaalta on myös huomioitava edellisessä luvussa esille tullut seikka, että poliittisen osallistumisen suhteen hallinto haluaa maahanmuuttajat mukaan nimenomaan kunnallispolitiikkaan, mikä ei siis edellytä kansalaisuutta.

Kansalaisuus ei merkitse, että Suomi tuntuisi ainoalta kodilta ja kotoutumisprosessi olisi päättynyt. Kuten yksi Suomen kansalaisuuden omaavista haastateltavista asian ilmaisi, Venäjä on hänen kotimaansa, mutta Suomessa on hänen kotinsa ja perheensä.

”...voi sanoa, että täällä on mun koti, Venäjä mun kotimaa. Näin voi sanoo. Mutta kuitenkin, kun mä oon siellä, mulla on ikävä, koska mun koti, perhe, täällä, koti täällä.”

Haastateltavista seitsemän, joista kahdella ei ollut Suomen kansalaisuutta, koki, että Suomi tuntui kodilta, tai että Suomesta ei haluttu muuttaa pois. Myös he, jotka olivat eronneita, kokivat Suomen kodikseen, vaikka alkuperäinen syy tulla ja asua Suomessa oli muuttunut.

6.2. Harrastukset, järjestö- ja kulttuuritoiminta

6.2.1. Harrastukset edistävät kotoutumista

Taide, kulttuuri, liikunta ja muu harrastustoiminta sekä osallistuminen lähiyhteisön toimintaan ovat hallinnon asiakirjoissa tärkeitä maahanmuuttajien osallisuuden muotoja. Hallituksen vuoden 2006 maahanmuuttopoliittisessa ohjelmassa pyritään luomaan parempia edellytyksiä osallisuudelle lähiyhteisöissä, kuten esimerkiksi naapurustoissa ja harrastuksissa (Työhallinto 2006, 15). Myös valtion kotouttamisohjelmassa asuinalueiden katsotaan olevan “keskeisessä asemassa vuoropuhelun ja osallisuuden edistämässä ja sosiaalisen eheyden rakentamisessa” (TEM 2012, 11). Kataisen hallituksen ohjelmassa kulttuurin ja liikuntatoiminnan merkitystä integroitumisessa korostetaan (VNK 2011, 36–37). Valtion kotouttamisohjelmassa tavoitteena on, että maahanmuuttajat kotoutuvat taiteen ja kulttuurin avulla entistä paremmin sekä osallistuvat liikuntatoimintaan yhdenvertaisesti muun väestön kanssa (TEM 2012, 38–39). Maahanmuuton tulevaisuus 2020 -strategiassa taidetta ja kulttuuria sekä yhteiskunnallista osallistumista pidetään tärkeinä vuorovaikutuksen foorumeina (SM 2013, 22).

Suurimmalle osalle haastateltavista harrastukset olivat tärkeitä ja heillä oli monenlaisia harrastuksia, kuten lukemista, liikuntaa, käsitöitä ja kulttuuriharrastuksia. Melkein kaikki kokivat, että eri harrastusmahdollisuudet olivat olleet helposti saavutettavissa, joidenkin mukaan helpommin kuin Venäjällä. Harrastusvalikoimaa Suomessa pidettiin laajana. Harrastukset olivat myös pääsääntöisesti edistäneet kotoutuneisuuden tunnetta, ja niissä on ollut mahdollista seurustella, tutustua uusiin ihmisiin ja parantaa kielitaitoa. Yksi haastateltavista kertoi, että harrastusten lisäksi omien lempipaikkojen, kuten kahviloiden ja kampaamoiden löytyminen sekä tietämys ja kiinnostus omaa kotikaupunkia kohtaan olivat edistäneet kotoutumista. Monelle erityisesti kirjasto oli tärkeä, ja siihen oltiin hyvin tyytyväisiä. Kaikki haastateltavani olivat käyttäneet taide- ja kulttuuripalveluita ja osallistuneet kulttuuritapahtumiin, ainakin jonkin verran, esimerkiksi käymällä museoissa, elokuvissa, konserteissa, teatterissa, kirjallisuusilloissa ja keikoilla. Niitäkin moni piti hyvin järjestettyinä ja helposti saavutettavissa olevina. Yksi haastateltavista oli tyytyväinen, kun kotouttamisen aikana kurssilta oltiin käyty oopperassa ja baletissa ja tehty suomalaista ruokaa.

Muutammat huomauttivat, että harrastusten saavutettavuus riippuu rahasta. Tosin pienelläkin rahalla koettiin olevan mahdollista osallistua johonkin toimintaan, ja ainoastaan yksi ilmoitti, että ei ollut varaa harrastaa sitä, mitä haluaisi.

Tiedotusvälineillä ja populaarikulttuurilla on ollut myös oma roolinsa kotoutumisessa. Yksi haastateltavista kertoi, että esimerkiksi suomalainen musiikki oli avannut suomalaista mentaliteettia paremmin, kuin erilaiset esitteet. Myös suomenkielisen median seuraamisella oli ollut oma merkityksensä. Erilaiset TV-ohjelmat ja elokuvat olivat auttaneet ymmärtämään Suomea ja suomalaisia. Kaksi haastateltavista kertoi katselleensa vanhoja suomalaiselokuvia. Toinen kertoi, kuinka innostavaa oli ollut huomata, miten paljon ne muistuttavat venäläisiä saman ajan elokuvia. Lisäksi mediasta oli ollut apua kielen oppimisen kannalta.

”Mä katoin telkkaria. Se auttoi mua kans todella paljon. Ja siis mä rakastan vanhoja suomalaisia elokuvia, mustavalkoisia. Niitä mä olen nähnyt, ja siis todella paljon. Ja musta tuli siis kun mä, mä olen kattonut niitä, mulle tuli semmonen kiva olo. Ehkä mä ymmärsin enemmän, että minkälainen historia, minkälainen tausta suomalaisilla on.”

Harrastuksilla ja kulttuurilla (ajateltuna kapeasti taiteena ja populaarikulttuurina) on yleisesti ottaen ollut haastateltaville sellaista merkitystä, kuin hallinnon asiakirjoissa tavoitellaan. Ne ovat edistäneet kotoutumista sekä auttaneet ymmärtämään paikallista mentaliteettia. Harrastukset ja kulttuuritoiminta ovat olleet yhdenvertaisesti saavutettavissa lukuun ottamatta yhtä haastateltavaa, joka koki, että ei ole varaa harrastaa, mitä haluaisi. Tämä kertoo jälleen taloudellisella osa-alueella kotoutumisen laajemmasta merkityksestä.

6.2.2. Järjestöjen monta roolia

Hallituksen maahanmuuttopoliittisessa ohjelmassa (Työhallinto 2006, 14–15) linjataan pyrkimyksestä edistää maahanmuuttajien sitoutumista yhteiskuntaan osallistumalla yhteiskunnalliseen toimintaan esimerkiksi järjestö- tai poliittisen toiminnan kautta. Hallitusohjelman mukaan kotouttamistyötä tekevien kolmannen sektorin toimijoiden toimintaedellytyksiä parannetaan (VNK 2011, 30). Maahanmuuttajien omien järjestöjen vahvistaminen kotouttamistyön tueksi on valtion kotouttamisohjelman mukaan kotouttamispolitiikan painopiste, samaten kuin maahanmuuttajien rohkaisu osallistua kaikkeen järjestötyöhön (TEM 2012, 26). Maahanmuuttajajärjestöillä katsotaan olevan oma roolinsa äidinkielen ja kulttuurin säilyttämisen ja kehittämisen hyväksi sekä toimivan keskustelukumppaneina eri

ryhmien välisen vuoropuhelun edistämisessä (TEM 2012, 27). Maahanmuuton tulevaisuus 2020 -strategiassa sanotaan, että eri väestöryhmien välinen arjen vuoropuhelu auttaa oman paikan löytämisessä yhteiskunnassa ja vuorovaikutusta halutaan lisätä. Tämä kytketään etenkin järjestötyöhön, ja maahanmuuttajien osallistumista järjestöihin halutaan kasvattaa (SM 2013, 18).

Hiukan yli puolet haastateltavistani oli osallistunut enemmän tai vähemmän aktiivisesti erilaisten järjestöjen tai yhdistysten toimintaan. Yksi kertoi, että työvoimatoimistosta oli ohjattu hänet mukaan erään kolmannen sektorin toimijan aktiviteetteihin, joista hän oli pitänyt kovasti. Eräälle toiselle oli tullut ongelmia työvoimatoimiston kanssa yhdistystoiminnasta, kun työvoimatoimistosta ei oltu kerrottu, että vapaaehtoistyö voi estää työvoimatoimiston asiakkuuden. Yhdistystoiminnalla hän oli pyrkinyt pysymään aktiivisena omista työllistymisvaikeuksistaan huolimatta. Mikäli maahanmuuttajia kannustetaan järjestötoimintaan, on heille siis syytä neuvoa, minkälainen järjestötoiminta on sallittua ja mistä voi seurata tämäntyyppisiä ongelmia. Kyse on siis jälleen toimivasta viranomaisviestinnästä. Järjestöt, joiden toimintaan oli osallistuttu, olivat pääsääntöisesti monikulttuurisia järjestöjä. Järjestötoiminnalla oli ollut oma roolinsa venäjän kielen ja kulttuurin ylläpidossa ja lisäksi ne olivat olleet yhteiskunnallisen vaikuttamisen väyliä. Kolmannen sektorin toiminnassa oli myös mahdollista saada uusia tuttavuuksia, myös kantaväestöstä. Järjestötoiminnalla oli siis haastateltavasta ja järjestöstä riippuen ollut haastateltaville sellaista merkitystä, kuin hallinnon asiakirjoissa tavoitellaan. Yksi haastateltavista pyrki nimenomaan hakeutumaan toimintaan, jossa voi olla kantaväestön joukossa, koska koki, että maahanmuuttajille tarkoitetussa toiminnassa korostuu oma vieraus. Myös kaksikulttuurinen toiminta kiinnosti häntä vertaistuen vuoksi.

Miikka Pyykkösen maahanmuuttajayhdistysten toimintaa käsittelevän väitöskirjatutkimuksen mukaan maahanmuuttajaryhmät eriytyvät diasporassa sisäisesti, ja samaten niiden perustamien yhdistysten eriytyminen jatkuu. Lisäksi kuulumisen ja erottautumisen kysymykset ovat keskeinen osa maahanmuuttajayhdistysten toimintaa. Ne siis pyrkivät liittämään jäsenensä osaksi yhteiskuntaa sekä luomaan yksilöille siteitä maahanmuuttajayhteisöihin. Yhdistykset ovat Pyykkösen mukaan myös väylä osallistua suomalaisen yhteiskunnan toimintaan yleisesti hyväksytyllä tavalla (Pyykkönen 2007, 120–121). Nämä kolme elementtiä ovat nähtävissä myös yhdistystoimintaan osallistuneiden haastateltavieni kohdalla. Yhdistystoiminta oli haastateltavasta ja yhdistyksestä riippuen yhteiskunnalliseen toimintaan

osallistumisen väylä, keino ylläpitää venäläisyyttä sekä olla vuorovaikutuksessa kantaväestön kanssa. Yksikään yhdistys, jonka toimintaan haastateltavani osallistuivat, ei ollut tiukasti venäläinen maahanmuuttajayhdistys, vaan pikemminkin monikulttuurinen yhdistys, mikä yhtäältä kertoo diasporassa tapahtuvasta eriytymisestä ja toisaalta integroitumispyrkimyksistä muihin väestöryhmiin.

6.3. Suomalaisia tuttavina, venäläisiä ystäviä

6.3.1. Avoimin mielin suomalaisia kohtaan

Kotoutumisessa omalla asenteella ja kyvyillä sekä ympäröivän valtion maahanmuuttajapolitiikalla on keskeinen merkitys, mutta niin on myös ympärillä olevilla ihmisillä, olipa kyseessä satunnaisesti kohdattu ihminen, ystävä, perheenjäsen tai viranomainen. Tähän liittyy oleellisesti kotoutumisen vuorovaikutteisuus. Suhteet ympärillä oleviin ihmisiin vaikuttavat eri elämän osa-alueilla. Esimerkiksi jotkut haastateltavani näkivät kansalaisuuden merkityksen juuri siinä, miten he asemoituvat kansalaisuuden myötä muihin maassa asuviin.

Haastateltavistani kahdeksan oli muuttanut Suomeen suomalaistaustaisen puolisonsa luokse, joten heillä on ollut pysyvää vuorovaikutusta ainakin yhden etnisen suomalaisen kanssa. Puolison roolia käsitellään erikseen perhettä ja sukupuolta käsittelevässä luvussa, ja tässä vaiheessa keskitytään vuorovaikutukseen muiden ympärillä olevien ihmisten kanssa.

Hyvien etnisten suhteiden ja väestöryhmien välisen vuoropuhelun edistäminen on ollut kirjattuna hallinnon tavoitteeksi jo vuonna 2006 hallituksen maahanmuuttopoliittisessa ohjelmassa. Sen yhdessä linjauksessa halutaan edistää eri väestöryhmien välisiä hyviä etnisiä suhteita myönteisempään suuntaan esimerkiksi painottamalla rakenteellista työtä hyvien etnisten suhteiden edistämiseksi ja lisäämällä asennekasvatusta ja syrjimättömyyttä koskevaa tiedotusta (Työhallinto 2006, 14). Valtion kotouttamisohjelmassa sanotaan, että myönteinen asenneilmapiiri maahanmuuttajia kohtaan on tärkeää kotoutumisen onnistumisen kannalta. Maahanmuuttajien täysimääräinen osallistuminen suomalaiseen yhteiskuntaan sekä väestöryhmien välisen vuoropuhelun edistäminen ilmoitetaan ohjelman läpileikkäviksi tavoitteiksi (TEM 2012, 9, 25). Kotouttamisohjelman mukaan “kontaktit kantaväestön ja maahanmuuttajien välillä sekä hyvät etniset suhteet ovat oleellisessa asemassa kotoutumisen ja maahanmuuttajien yhdenvertaisuuden edistämisessä”. Myönteisen vuorovaikutuksen kantaväestön kanssa katsotaan edistävän mahdollisuutta tuntea itsensä hyväksytyksi ja hyödylliseksi, sekä edistävän kotoutumismahdollisuuksia ja -motivaatiota, kielen

oppimista ja paikallisten arvojen tuntemista (TEM 2012, 27). Maahanmuuton tulevaisuus 2020 -strategiassa halutaan murtaa ennakkoluuloja edistämällä myönteistä kanssakäymistä maahanmuuttajayhteisöjen ja kantaväestön välillä, sekä maahanmuuttajayhteisöjen keskuudessa. Arkipäivän kanssakäymisten katsotaan vaikuttavan asenteisiin myönteisesti. Eri väestöryhmien välinen arjen vuoropuhelu auttaa strategian mukaan oman paikan löytämisessä yhteiskunnassa ja vuorovaikutusta halutaan lisätä. Strategian mukaan myönteistä asenneilmapiiriä on luotava ”aktiivisin toimenpitein” (SM 2013, 18, 22).

Kaikilla haastateltavillani oli avoin suhtautuminen kantaväestöä kohtaan. He olivat halukkaita hankkimaan kontakteja kantaväestöön, tai kokivat, että kontakteja tulee luonnostaan. John W. Berryn kaksisuunaisen akkulturaatiomallin mukaan akkulturaatioasenteista *integraatiossa*, maahanmuuttaja kokee oman kulttuurinsa ylläpitämisen tärkeäksi, samalla kun hän haluaa osallistua yhteiskunnan toimintaan ja olla vuorovaikutuksessa muiden ryhmien kanssa (Berry 1992, 36–37). Berryn malliin sovellettuna jokaisen haastateltavani akkulturaatioasenne on tältä osin integraatio, sillä heillä oli halukkuutta olla vuorovaikutuksessa myös muiden ryhmien kuin oman etnisen ryhmänsä kanssa. Vähemmistöjäsenten akkulturaatio ei kuitenkaan riipu vain heistä itsestään, vaan se on vastavuoroinen prosessi, jossa enemmistö- ja vähemmistöryhmät vaikuttavat toisiinsa (Liebkind 1999, 22). Oma akkulturaatioasenne onkin vain yksi osa vuorovaikutusta, sillä siihen osallistuu aina useampia osapuolia. Vuorovaikutus itsessään ja sen määrä ei myöskään kerro suhteiden laadusta.

Haastateltavieni kokemukset vuorovaikutuksesta suomalaisten kanssa olivat pääsääntöisesti olleet positiivisia. Jotkut haastateltavista kertoivat, että etenkin suomalaiset, jotka olivat kiinnostuneita venäjän kielestä ja kulttuurista, ja joilla oli esimerkiksi matkakokemuksia Venäjältä, olivat suhtautuneet heihin lämpimästi. Muutamat kertoivat, että suomalaiset olivat olleet heitä kohtaan avoimempia, kuin mitä itse oli odottanut tai mitä muut maahanmuuttajat olivat kertoneet.

Kontakteja ja ”väestöryhmien välistä vuoropuhelua” oli siis syntynyt haastateltavieni ja kantaväestön välille, ja kokemukset vuorovaikutuksesta olivat olleet pääsääntöisesti myönteisiä, aivan kuten hallinnon asiakirjoissa toivotaankin. Eri väestöryhmien välinen vuorovaikutus on kotoutumiseen vaikuttava tekijä, mutta vuoropuhelun myönteisiä vaikutusta kotoutuneisuuteen ja hyviä etnisiä suhteita ei kuitenkaan pystytä mittaamaan ainoastaan vuorovaikutuksen määrällä eikä positiivinen–negatiivinen-akselilla. Myönteinen vuorovai-

kus ja hyvät etniset suhteet eivät vähimmillään edellytä muuta kuin neutraalia, asiallista käytöstä muita kohtaan. Myös kontaktien pysyvyydellä ja syvyydellä on oleellinen merkitys kotoutumisen kannalta.

6.3.2. Sulkeutuneet suomalaiset – venäläisiltä vertaistukea

Maahanmuuton tulevaisuus 2020 -strategiassa mainitaan suomalaisten varautuneisuus. Strategiassa todetaan, että suomalaiset suhtautuvat maahanmuuttoon varautuneesti, ja saatavat pitää sitä uhkana kansalliselle kulttuurille. Tämän arvellaan johtuvan osaltaan siitä, että Suomi on maahanmuuttomaana nuori (SM 2013, 9). Kantaväestön pidättyväinen asennoituminen on nähtävissä monen haastateltavani vuorovaikutuskokemuksista suomalaisten kanssa. Vaikka haastateltavien kokemukset vuorovaikutuksesta suomalaisten kanssa olivat siis pääsääntöisesti olleet positiivisia, olivat ne kuitenkin usein jääneet lyhyiksi tai pintapuolisiksi. Haastateltavistani ainoastaan yksi kertoi, että hänellä on suomalaistaustaisia ystäviä. Heidätkin hän tunsi jo ennen muuttoa Suomeen. Muut kertoivat, että heillä on suomalaisia kavereita, tuttavuuksia tai että ympärillä on ystävällisiä ihmisiä, mutta syvemmän ystävyyden syntyminen suomalaisten kanssa oli ollut hankalampaa. Yksi haastateltavista koki juttukavereiden vähäisyyden vaikeuttavan kielen oppimista. Eräs toinen sanoi, että aina pitää itse olla se, joka tekee aloitteen ja ylläpitää keskustelua, eikä sellaista aina jaksaisi. Lyhyimmän aikaa Suomessa asunut haastateltavani uskoi, että ystävien määrä tulee kasvamaan Suomessa asutun ajan pidentyessä. Jotkut arvelivat, että aikuisiällä, tai elämässä ylipäänsä, on vaikeaa saada ystäviä, eikä se välttämättä liity ulkomaalaisuuteen.

”En ole vielä löytänyt mitään tuollaista niinkun ystävää, joka olisi suomalainen, mutta on tuttuja.”

”Kyllä mä yritin alussa suomalaisen kautta, kanssa, jotain löytää suhteita, mut ei sitten onnistu. Kyllä sitten monet sanovat, että no lasten puistolla tai jossain sitten että leikki-puistolla että. No joo, kyllä alussa puhuin enemmän englantia, ja sitten vaikka suomea. Kyllä ihmiset puhuvat mutta sitten se vain ”moi moi”, eikä sitten tule että. No se varmaan ikäkin voi olla. Jos mä olen 20 vuotta vanha, paljon helpompi löysin joku kaveri.”

Työllistymistä käsittelevässä luvussa todettiin, että korkeampi ikä, ja etenkin maahan muuttaminen korkeammalla iällä, voi vaikeuttaa työllistymistä. Samaten iällä voi olla vaikutusta myös ystävien saamiseen. Lapsille ja nuorille koulu on yhteiskuntaan sosiaalistava paikka ja siellä on mahdollisuus saada ystäviä. Aikuisille vastaavia instituutioita ei juuri ole.

Lassi Lainialan ja Minna Säävälän tutkimuksessa kaksikulttuurisista liitoista oli tullut ilmi vastaavanlaisia tuloksia pinnallisista suhteista. Heidän tutkimuksensa mukaan moni Suomeen muuttanut piti ihmisiin tutustumista sekä vuorovaikutusta vaikeana, ja sosiaaliset verkostot koettiin heikoiksi (Lainiala & Säävälä 2012, 104). Inga Jasinskaja-Lahden mukaan maahanmuuttajat tarvitsevat sekä samaan etniseen ryhmään kuuluvia että suomalaisia ystäviä. Tämä edistää myös maahanmuuttajien työllistymistä ja kielen oppimista (Jasinskaja-Lahti 2007, 56). Verkostoilla sekä kantaväestön että muiden maahanmuuttajien suuntaan todetaan olevan merkitystä työllistymiskanavana myös valtion kotouttamisohjelmassa (TEM 2012, 27). Aineistossani ne haastateltavat, jotka olivat työllistyneet suoraan verkostojensa kautta, olivat kuitenkin vähemmistössä. Tosin yksi työttömistä haastateltavistani arveli verkostojen puutteen olevan yksi syy hänen työttömyyteensä.

Haastateltavista neljä kertoi, että heidän läheisimmät ystävänsä olivat venäläistaustaisia. Muilla haastateltavilla oli venäläisiä ja muita maahanmuuttajataustaisia tuttavuuksia. Venäläisten sekä muiden maahanmuuttajataustaisten ystävien ja tuttavien rooli kotoutumisessa oli usein vertaistuen ja tiedon saaminen sekä kokemusten jakaminen. Lisäksi koettiin, että on jopa helpompaa olla ihmisen kanssa, jolla on samanlainen tausta ja sama kieli. Yksi haastateltavista tosin huomautti, että vaarana on, että syntyy venäläisten muodostama oma pieni yhteisö, josta ei pääse ulos, mikä puolestaan vaikeuttaa kontaktien luomista suomalaisiin. Eräs toinen sanoi pelkäävänsä vuorovaikutusta, myös venäläistaustaisten kanssa, koska koki, että hänellä ei ole elämässään mitään näytettävää. Hän muun muassa häpesi omaa työttömyyttään, mikä on jälleen osoitus siitä, miten kotoutumisella yhdellä elämän osa-alueella on vaikutus siihen, miten kotoutuu toisella osa-alueella. Ystävästä oli ollut apua surun ja yksinäisyyden aikana. Lisäksi kuuluvuuden tunne oli vahvistunut, kun elämässä on ihmisiä, jotka suhtautuvat myönteisesti, olivatpa he sitten kantaväestön edustajia tai maahanmuuttajataustaisia

6.3.3. Erilaisia vuorovaikutustyyliä

Kotoutumiskoulutuksen kielellinen tavoitetaso on toimivan peruskielitaidon saavuttaminen. Kieleen ja puhumiseen liittyy kuitenkin myös muita аспекtejä, kuten erilaiset vuorovaikutustyyliä sekä erilaiset aksentit. Kielitaidon lisäksi voidaankin puhua erilaisista vuorovaikutustaidoista. Maahanmuuton tulevaisuus 2020 -strategiassa sanotaan että ”kotimaisten kielten taidolla ja henkilökohtaisilla verkostoilla on suuri merkitys yhteiskuntaan osallistumisessa” (SM 2013, 18). Kotimaisten kielten taitoa ja henkilökohtaisia verkostoja ei

voida erottaa toisistaan. Kielitaidon kehittyminen on yhteisöllinen prosessi, ja kehittääkseen kielitaitoaan kielikurskien ulkopuolella maahanmuuttajat tarvitsevat kontakteja myös enemmistökielen puhujiin. Suomalaisessa yhteiskunnassa on kuitenkin alttius jäädä yhteisöjen ulkopuolelle (Latomaa et al. 2013, 181–182). Inga Jasinskaja-Lahden mukaan valtaväestön asenteet voivat vaikeuttaa valtakielen oppimista. Hänen mukaansa maahanmuuttajien on lähes mahdotonta oppia puhumaan sujuvaa suomea ilman henkilökohtaisia kontakteja edes joihinkin kieltä äidinkielenään puhuviin. Hänen mukaansa venäjänkielisten maahanmuuttajien suurimpia haasteita on suomalaisten negatiivinen asenne heitä kohtaan (Jasinskaja-Lahti, 2007, 55). Vaikka peruskielitaidon voi saavuttaa kielikursseilla, sujuvaa kielenkäyttöä sekä erilaisia vuorovaikutustaitoja ja -tyylejä opitaan olemalla vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa.

Haastateltavista viisi puhui Suomessa ja Venäjällä vallitsevista erilaisista mentaliteeteista tai vuorovaikutustyyleistä. Suomalaiset siis tekevät asioita rauhassa ja hitaammin, Venäjällä tempo on nopeampi. Venäläisiä pidettiin myös avoimempia. Yksi haastateltava sanoi kokeneensa olevansa Suomessa liian suorapuheinen ja impulsiivinen, mitä piti slaavilaisena piirteenä, ja olisi kaivannut suomalaisilta enemmän ymmärrystä. Toinen koki, että itsensä puhuminen on Suomessa negatiivinen asia, mikä on hänestä venäläiselle kulttuurille tyypillistä. Jotkut kertoivat, että Venäjällä käydessä muilta oli tullut palautetta, että on hidastunut tai että on muuttunut kylmemmäksi ja tarkemmaksi ajan ja rahan kanssa. Yksi heistä kertoi, että ei enää itsekään pidä liiasta avoimuudesta. Tällaiset kokemukset ilmenivät etnisyydessä ja kulttuurissa tapahtunutta muutosta, mistä oli puhetta teorialuvussa.

“On the other hand, now I became more and more like Finnish, you know, because I do not like this too much openness.”

Myös aksentilla on merkitystä siihen, miten muut suhtautuvat ja millaiseksi kokee oman kielitaitonsa ja omat osallistumismahdollisuutensa. Aksentin negatiivinen vaikutus yhden haastateltavani työllistymiseen tuli ilmi jo kielen oppimisen ja työllistymisen välisiä yhteyksiä käsittelevässä luvussa 5.2.2. Eräs toinen haastateltavista uskoi, että vaikka hän osaa suomea, tulee epäluulo häntä kohtaan jatkumaan venäläisen aksentin takia. Hän sanoi muun muassa kohdanneensa töissä epäluuloa aksenttinsa takia. Ei kuitenkaan voida sanoa, että venäläisestä aksentista olisi automaattisesti haittaa työelämässä, sillä kahden haastateltavan kohdalla venäjän taito oli auttanut työllistymisessä, jolloin aksentilla ei liene ollut

ainakaan negatiivista vaikutusta. Yksi haastateltavista, arveli, että venäläisaksentin puuttuminen hänen puheestaan, eli toisin sanoen kielellinen assimilaatio, oli vaikuttanut siihen, että hän ei ollut kohdannut Suomessa negatiivisia asenteita. Tosin hänkin sanoi yhä miettivänsä, tekeekö puhuessaan virheitä. Eräs toinen kertoi olleensa juhlassa, joissa eräs kantaväestön edustaja vihjaili hänelle venäläisyydestä negatiiviseen sävyyn kuullessaan haastateltavan puhuvan suomea ”kuin venäläinen”.

”Jos mulla se venäläinen aksentti, se joka tapauksessa jatkuu. Se on vain sellainen epäluulo venäläisille.”

Erilaisilla vuorovaikutustyyyleillä ja aksenteilla on siis vaikutusta kotoutumiseen. Tällaisten kokemusten perusteella kantasuomalaiset eivät vaikuta kovin ymmärtäväsiltä ainakaan erilaisia aksentteja kohtaan. Erilaiset mentaliteetit, vuorovaikutustyyli ja aksentit ilmentävät henkilön kieltä ja kulttuuria. Suomen maahanmuuttajapolitiikka pyrkii tukemaan tämäläntyyppisen erilaisuuden ylläpitämistä. Erilaisten vuorovaikutustaitojen ja puhetyylien oppimisen ei pitäisikään koskettaa vain maahanmuuttajia, vaan myös kantaväestöä, sillä kotoutuminen on kaksisuuntaista, tai kuten kotoutumislaisissa (1386/2010, 3 §) sanotaan, kotoutumisessa on kyse maahanmuuttajan ja yhteiskunnan vuorovaikutteisesta kehityksestä ja ”väestöryhmien välisen vuoropuhelun edistäminen” ilmoitetaan valtion kotouttamisohjelman läpileikkaavaksi tavoitteeksi (TEM 2012, 25). Valtion kotouttamisohjelmassa sanotaan myös, että myönteinen asenneilmapiiri maahanmuuttajia kohtaan on tärkeää kotoutumisen onnistumisen kannalta (TEM 2012, 9) ja maahanmuuton tulevaisuus 2020 -strategian mukaan myönteistä asenneilmapiiriä on luotava ”aktiivisin toimenpitein” (SM 2013, 18). Strategiassa ei kuitenkaan kerrota, mitä nämä toimenpiteet ovat. Vuorovaikutteisuuden korostamisesta huolimatta kotouttamispolitiikka ja sen mukaiset toimenpiteet kohdistuvat siis maahanmuuttajiin, ja kantaväestöön kuuluvat käsittelevät akkulturaatiota itse kukin sopivimmaksi katsomallaan tavalla.

Pasi Saukkonen puhuu lisäksi erilaisista julkilausumattomista normeista, säännöistä ja käyttäytymismalleista, jotka saattavat olla enemmistölle neutraaleja rutiineja, mutta saattavat estää maahanmuuttajia saavuttamasta yhtäläisiä oikeuksia ja mahdollisuuksia. Julkiläusumattomien sääntöjen ja hienovaraisten eleiden ja vihjeiden tuntemattomuus saattaa asettaa henkilön huonoon valoon. Saukkosen mukaan monikulttuurinen yhteiskunta vaatii jäseniltään arjen suvaitsevaisuutta ja valmiutta selittää sosiaalisen elämän toisinaan arvoituk-

sellisia pelisääntöjä, eikä sitä voida enää pitää selviönä, että ihmiset ymmärtäisivät toisiaan aina ja vaivattomasti (Saukkonen 2013, 231). Nykyisen kotoutumislain mukaan kotoutumisessa on siis kyse maahanmuuttajan ja yhteiskunnan vuorovaikutteisesta kehityksestä, mutta konkreettiset keinot vuorovaikutuksen lisäämiseksi, ainakin eri väestöryhmien välillä, ovat vähäisiä. Vuorovaikutuksen jäädessä vähäiseksi ja pinnalliseksi jäävät monet julki-lausumattomat normit sekä puhe- ja vuorovaikutustyyliä tuntemattomiksi ja vieraiksi – puolin ja toisin.

6.3.4. Venäläisyyden ylläpito ja kehittäminen on tärkeää

Suomessa perustuslaki (731/1999) takaa oikeuden omaan kieleen ja kulttuuriin (17 §). Pykälän mukaan perinteisten vähemmistöjen, kuten saamelaisten ja romanien lisäksi myös muilla ryhmillä on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Kielen ja kulttuurin ylläpito on keskeinen osa kotoutumislainsäädäntöä. Vuoden 1999 kotouttamislain (493/1999) toisessa pykälässä *kotoutuminen* määriteltiin maahanmuuttajan yksilölliseksi kehitykseksi ”tavoitteena osallistua työelämään ja yhteiskunnan toimintaan samalla omaa kieltään ja kulttuuriaan säilyttäen.” Kielen ja kulttuurin ylläpito ei ole Suomessa ainoastaan oikeus, vaan sitä myös tuetaan. Laissa kotoutumisen edistämisestä (1386/2010, 3 §) *kotoutumisella* tarkoitetaan nimittäin ”maahanmuuttajan ja yhteiskunnan vuorovaikutteista kehitystä, jonka tavoitteena on antaa maahanmuuttajalle yhteiskunnassa ja työelämässä tarvittavia tietoja ja taitoja samalla kun tuetaan hänen mahdollisuuksiaan oman kielen ja kulttuurin ylläpitämiseen.” Lisäksi lain kotoutumisen edistämisestä (29 §) mukaan paikallistason tavoitteena on ”edistää hyviä etnisiä suhteita ja kulttuurien välistä vuoropuhelua ja maahanmuuttajaryhmien osallisuutta sekä tukea mahdollisuuksia oman kielen ja kulttuurin säilyttämiseen.”

Suomessa välineitä oman kielen ja kulttuurin säilyttämiseen ja ylläpitämiseen ovat muun muassa nuorten maahanmuuttajien mahdollisuus saada koulussa oman äidinkielen ja uskonnon opetusta sekä yhdistyksille kielellisiä ja kulttuurisia toimintoja varten jaettu julkinen tuki. Joissakin kaupungeissa on myös perustettu kansainvälisiä tai monikulttuurisia kulttuurikeskuksia tai kohtaamispaikkoja (Saukkonen 2013, 88, 129). Helsingistä löytyy myös erityisesti venäjän kielen ja kulttuurin ylläpitämistä sekä kulttuurien välistä vuoropuhelua tukevia paikkoja, esimerkiksi Venäjän tiede- ja kulttuurikeskus sekä Cultura-säätiö. Cultura-säätiö saa rahoitusta opetus- ja kulttuuriministeriöltä, ja sen tehtävänä on muun

muassa ”tukea Suomen venäjänkielisen väestön kielellistä ja kulttuurista identiteettiä ja myötävaikuttaa venäjänkielisen väestönosan kulttuurin kehittymiseen sekä muutoin kehittää kaksisuuntaista ja monialaista integraatiota” (Cultura-säätiö, 2014). Keväällä 2014 opetus- ja kulttuuriministeriössä taiteen ja kulttuurin saavutettavuustyöryhmä esitti loppuraportissaan toimenpiteitä oman kielen ja kulttuurin ylläpitämiseksi sekä taiteen ja kulttuurin saavutettavuuden ja moninaisuuden edistämiseksi: esimerkiksi taloudellisesti heikoilla oleville ehdotetaan mahdollisuutta käyttää kulttuuripalveluita edullisesti tai maksutta, taide- ja kulttuurilaitosten henkilökunnan tulee heijastaa yhteiskunnan moninaisuutta, ja resursseja esitetään kohdennettavaksi vähemmistöryhmien historian ja kulttuuriperinnön tallentamiseen ja esillepanoon. Taiteen ja kulttuurin saavutettavuuden edistäminen nähdään osana kulttuurisia oikeuksia, joiden perustaksi nähdään mahdollisuus oman kielen ja kulttuurin ylläpitämiseen ja kehittämiseen (minedu.fi, 2014). Tällaiset toimenpiteet, toimijat ja raportit muistuttavat maassa asuvien ihmisten erilaisista taustoista ja viestittävät vähemmistöryhmille, että heidän kulttuurinsa ovat tässä maassa tärkeitä ja arvokkaita ja niiden ylläpitämistä halutaan tukea.

Kulttuurin säilyttämisen tärkeys mainitaan myös valtion kotouttamisohjelmassa, jossa sanotaan väestöryhmien välisen myönteisen vuorovaikutuksen edistämisen yhteydessä, että ”maahanmuuttajien täysivaltainen jäsenyys suomalaisessa yhteiskunnassa edellyttää, että sekä paikallisesti ja alueellisesti että valtion tasolla on selkeä näkemys maahanmuuttajan oman kielen ja kulttuurin säilyttämisen merkityksestä ja oikeutuksesta”. Lisäksi ohjelmassa sanotaan, että ”maahanmuuttajan mahdollisuus oman kielensä ja kulttuurinsa vaalimiseen on kotouttamispolitiikan lähtökohtia”. Valtion kotouttamisohjelmassa käsite ”kotoutuminen” on lisäksi määritelty vanhan kotouttamislain mukaan maahanmuuttajan yksilölliseksi kehitykseksi ”tavoitteena osallistua työelämään ja yhteiskunnan toimintaan samalla omaa kieltään ja kulttuuriaan säilyttäen”, vaikka ohjelma on julkaistu uuden kotoutumislain ollessa voimassa (TEM 2012, 13, 24, 83).

Venäjän kielen ja venäläisen kulttuurin ylläpito oli haastateltavilleni tärkeää. Kieltä ja kulttuuria ylläpidettiin varsin konkreettisin keinoin, eli lukemalla ja opiskelemalla venäjäksi, katsomalla elokuvia, seuraamalla Venäjän uutisia, puhumalla venäjää töissä ja ystävien kanssa, osallistumalla venäläisiin kulttuuritapahtumiin ja järjestötoimintaan sekä käymällä Venäjällä. Kotona venäläisyys näkyi esimerkiksi ruuanlaitossa, kodin esineissä sekä puhumalla venäjää lapsille ja puolison kanssa. Myös omaa pukeutumista mekkoihin ja ha-

meisiin katsottiin ilmentävän venäläisyyttä. Valtion kotouttamisohjelmassa uskonnollisilla yhteisöillä katsotaan olevan oma roolinsa kotoutumisen tukemisessa ja toisaalta maahanmuuttajien oman kielen ja kulttuurin tukemisessa (TEM 2012, 28). Maahanmuuton tulevaisuus 2020 -strategiassa uskonnollisten yhteisöjen katsotaan tukevan vuoropuhelua (SM 2013, 18). Kirkolla oli ollut yhdelle haastateltavista merkitystä venäjän kielen ja kulttuurin ylläpidossa ja toisaalta se oli lisännyt myös kotoutuneisuuden tunnetta.

John W. Berryn teorian akkulturaatioasenteista *integraatiossa* maahanmuuttaja kokee oman kulttuurinsa ylläpidon tärkeäksi, samalla kun hän haluaa osallistua yhteiskunnan toimintaan ja olla vuorovaikutuksessa muiden ryhmien kanssa (Berry 1992, 36–37). Edellisessä luvussa tuli ilmi, että haastateltavani olivat halukkaita olemaan vuorovaikutuksessa myös muiden, kuin oman etnisen ryhmänsä kanssa. Lisäksi on tullut esille, että he ovat olleet halukkaita osallistumaan yhteiskunnan toimintaan: he ovat halunneet oppia kieltä ja työllistyä, osallistua poliittiseen toimintaan esimerkiksi äänestämällä, sekä olla mukana harrastus- ja järjestötoiminnassa. Lisäksi venäläisyyden ja venäjän kielen ylläpito oli haastateltavilleni tärkeää, joten näin ollen integraatio on heidän akkulturaatioasenteensa myös tältä osin. Molempiin kulttuureihin, eli omaan ja enemmistökulttuuriin, suuntautunut aktiivisuus on kaiken kaikkiaan merkittävä elämäntyytyväisyyttä selittävä tekijä (Liebkind 1999, 22).

Vaikka venäläisyys ja sen ylläpito liittyivät haastateltavillani varsin konkreettisiin asioihin, liittyy se myös etniseen identiteettiin. Etnisen identiteetin käsite on keskeinen osa akkulturaatioprosessia, ja se viittaa yksilön subjektiiviseen tunteeseen johonkin etniseen ryhmään kuulumisesta, olipa kyseessä oma vähemmistöryhmä tai muu ryhmä (Mähönen & Jasinska-Lahti 2013, 255). Yksi haastateltava koki olevansa neuvostonainen ja sen myötä olevansa välitilassa, koska ei kokenut täysin kuuluvansa Suomeen, eikä Neuvostoliittoon ole enää paluuta. Eräs toinen oli kiinnostunut kehittämään venäläisyyttä, joka on samalla suomalainen, sen sijaan että säilyttäisi palaa Venäjästä muistona sisällään. Nämä näkemykset tuovat esille nimenomaan etnisyyteen ja kulttuuriin liittyvän muutoksen, jota käsiteltiin teorialuvussa.

Samanaikaisesti, kun puhutaan oman kielen ja kulttuurin säilyttämisestä, vaalimisesta ja ylläpitämisestä, on tärkeää huomioida etnisyydessä, kielessä ja kulttuurissa tapahtuva muutos, varsinkin, kun kotoutuminen ymmärretään nykyisessä kotoutumislaisissa (1386/2010, 3

§) nimenomaan maahanmuuttajan ja yhteiskunnan vuorovaikutteiseksi kehitykseksi. Ulkomailta Suomeen muuttanut henkilö voi siis ottaa vaikutteita kantaväestön käytöksestä, puheesta ja ajattelumalleista ollessaan heidän kanssaan vuorovaikutuksessa sekä opiskellessaan suomen kieltä. Lisäksi hän voi esimerkiksi hankkia Suomen kansalaisuuden. Onkin tärkeää huomioida, että maahanmuuttaja voi olla samanaikaisesti maahanmuuttaja ja suomalainen, tai haastateltavieni tapauksessa, venäläinen ja suomalainen (Huttunen et al. 2005, 31).

“I never thought about myself as a Russian. [...] But when I came here I understood that I’m representing my country. It’s very different. It’s also the second thing, you have to remain the same and you have to change. This was very difficult.”

Tämä haastattelulainaus tuo esille integraation sisäisen ristipaineen: samanaikaisen muutoksen, sekä kielen ja kulttuurin ylläpitämisen ja säilyttämisen. Samanaikaisesti, kun tuetaan maahanmuuttajien kielen ja kulttuurin säilyttämistä, on huomioitava etnisessä identiteetissä, kielessä ja kulttuurissa tapahtuvat muutokset. Vuorovaikutteisuus edistää tällaista muutosta, ja juuri muutoksesta akkulturaatioprosessissa on kyse. Hybridin käsite on oleellinen, kun on kyse ilmiöistä, joissa yhdistyy kulttuurisia aineksia useammasta, aiemmin toisistaan erillisistä lähteistä. Hybridi on tärkeä käsite, sillä se purkaa käsitystä kulttuureista, etnisistä ryhmistä sekä myös kansakunnista selvärajaisina ja ”puhtaina”, ja korostaa niiden prosessuaalista luonnetta, eli sitä, miten ne syntyvät eri ainesten ja vaikutteiden yhdistelminä (Huttunen et al. 2005, 30–31). Hybridi-identiteettejä, joissa otetaan vaikutteita eri kulttuureista, ei välttämättä voida palauttaa kahden tai useamman kulttuurin piirteisiin, vaan ne ovat omia, yksilöllisiä yhdistelmiänsä (Mähönen & Jasinskaja-Lahti 2013, 257). Onkin tärkeää, että on mahdollista ylläpitää ja kehittää venäläisyyttä, joka on myös suomalainen, eikä kulttuuria nähdä ainoastaan jonakin staattisena, vaalittavana ja säilytettävänä. Kulttuurin ja kielen näkeminen vaalittavina ja säilytettävänä voi lisäksi ylläpitää näkemystä väestöryhmien välisestä kategorisesta erilaisuudesta, jota ei voida ylittää.

Vähemmistöryhmän mahdollisuudet ryhmienvälisiin kontakteihin sekä oman kulttuurin ylläpitoon ovat kiinni valta-asemassa olevan enemmistön tahdosta. Jasinskaja-Lahden ja Mähösen mukaan maahanmuuttajan on voitava kokea enemmistöryhmän arvostavan hänen kulttuuriperintöään, jotta kotoutuminen voisi onnistua. Uuden kansallisen identiteetin muodostamisen ja suomalaiseksi hyväksymisen tulisi onnistua ilman, että edellytetään etnistä suomalaisuutta (Mähönen & Jasinskaja-Lahti 2013, 258–259). Hallinnon tasolla Suomi siis tukee venäläisyyden ja venäjän kielen ylläpitoa ja säilyttämistä kotoutumisessa.

Arkitasolla voi kuitenkin kohdata painetta päinvastaiseen suuntaan, kuten seuraava luku tulee osoittamaan.

6.3.5. Nuivia asenteita

Syrjinnän kieltäminen on vahvasti esillä Suomen lainsäädännössä sekä kotoutumiseen liittyvissä politiikkaohjelmissa. Perustuslain kuudes pykälä takaa ihmisten yhdenvertaisuuden ja kieltää syrjinnän. Sen mukaan ”ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella” (731/1999). Syrjintä on kielletty myös muun muassa yhdenvertaisuuslaissa (21/2004, 6 §) ja rikoslaissa (11 luku (11.4.2008/212), 11 §). Yhdenvertaisuuslain tarkoituksena (1 §) on ”edistää ja turvata yhdenvertaisuuden toteutumista sekä tehostaa syrjinnän kohteeksi joutuneen oikeussuojaa lain soveltamisalaa kuuluvissa syrjintätilanteissa.” Yhdenvertaisuuslakia sovelletaan (2 §) sekä julkisessa että yksityisessä toiminnassa, kun on kyse muun muassa itsenäisen ammatin tai elinkeinon harjoittamisen edellytyksistä tai elinkeinotoiminnan tukemisesta, työelämästä, koulutuksesta ja ammattiyhdistystoiminnasta. Lisäksi lakia sovelletaan etnisperusteisen syrjinnän tapauksessa koskien muun muassa sosiaali- ja terveystalvveluita, sosiaali-turvaetuksia ja yleisesti saatavilla olevia asuntoja, muuta omaisuutta tai palveluja. Yhdenvertaisuuslain mukaan (4 §) viranomaisilla on velvollisuus edistää yhdenvertaisuutta. Lisäksi Suomessa on laki vähemmistövaltuutetusta ja syrjintälautakunnasta (660/2001), jonka mukaan (2 §) vähemmistövaltuutetun tehtävänä on muun muassa valvoa yhdenvertaisuuslain noudattamista ja edistää hyviä etnisiä suhteita.

Hallituksen maahanmuuttopoliittisessa ohjelmassa halutaan torjua rasismia ja alkuperään perustuvaa syrjintää, ja viranomaisten ja järjestöjen on asennoiduttava siten, että alkuperästä riippumaton yhdenvertaisuus saavutetaan (Työhallinto 2006, 15-16). Hallitusohjelman mukaan syrjinnän torjuntaa ja kotoutumista pidetään hallituskauden keskeisinä toimintoina (VNK 2011, 28). Lisäksi hallitus tehostaa rasismin, suvaitsemattomuuden ja muukalaisvihamielisyyden vastaista työtä sekä erilaisiin vähemmistöihin kohdistuvien viharikosten torjuntaa yhteiskunnallisen yhteenkuuluvuuden parantamiseksi (VNK 2011, 24). Maahanmuuton tulevaisuus 2020 -strategian mukaan syrjintää tulee ehkäistä puuttamalla siihen tehokkaammin ja tekemällä se näkyväksi. Suurena yhteiskunnallisena ongelmana pidetään sitä, että syrjinnästä ei ilmoiteta eteenpäin, ja kynnystä ilmoittamiseen halutaan madaltaa.

Lisäksi strategiassa sanotaan, että maahanmuuttajaan voi kohdistua moniperusteista syrjintää, jos hän on esimerkiksi vammainen henkilö tai vanhus (SM 2013, 21–22). Valtion kotoittamisohjelmassa sanotaan, että kotoutumisen onnistumisen edellytys on muita kunnioittava asenneilmapiiri ja toimiva vuorovaikutus eri väestöryhmien kanssa. Tämä kytkeytyy ohjelmassa asenneilmapiirin kovenemiseen, rasismiin ja syrjintään. Ohjelmassa tavoitteena on, että rassistiset teot ja kansanryhmää vastaan kiihottaminen vähenevät selvästi (TEM 2012, 25, 28).

Haastateltavista ainoastaan kolme ei ollut kohdannut negatiivisia asenteita venäläisyytensä tai ulkomaalaisuutensa takia. Kuten erilaisia vuorovaikutustyyplejä käsittelevässä luvussa tuli ilmi, yksi heistä arveli tämän johtuvan siitä, että hänellä ei ole venäläisaksenttia eikä venäläistä sukunimeä. Tosin hänkin sanoi aluksi ujostelleensa tuoda ilmi venäläisyyttään, koska tiesi, että saattaa kohdata negatiivisia asenteita ja lisäksi miettivänsä yhä, tekeekö puhuessaan virheitä. Eräs toinen pelkäsi, että saattaa joskus kohdata negatiivisia asenteita venäläisyytensä tai ulkomaalaisuutensa takia. Kaikki kolme olivat kuulleet muilta tai lukee neet, että negatiivisia asenteita venäläisiä kohtaan on olemassa. Muut haastateltavat olivat kohdanneet epäasiallista kohtelua liittyen omaan etniseen taustaansa tai siihen, että on ulkomaalainen.

Yksi haastateltava kertoi lukeneensa lehdistä, että Suomessa voi kohdata negatiivisia asenteita venäläisyyden takia, eikä ollut uskonut sitä, kunnes harrastuksen puitteissa eräs kantaväestöön kuuluva oli lakannut puhumasta hänelle sen jälkeen, kun venäläisyys oli tullut ilmi. Eräs toinen oli kokenut, että baarissa ihmiset olivat suhtautuneet varautuneesti, kun hän oli kertonut olevansa venäläinen. Lisäksi häntä oli uhkailtu internetissä vedoten historiaan. Vuorovaikutustyyplejä käsittelevässä luvussa tuli esille yhden haastateltavan kokemus juhlista, joissa eräs kantaväestön edustaja oli vihjaillut hänelle venäläisyydestä negatiiviseen sävyyn kuullessaan haastateltavan puhuvan suomea ”kuin venäläinen”. Eräs toinen oli kohdannut suomalaisnaiselta kansallismielistä vihamielisyyttä saatuaan juhliissa huomiota suomalaismieheltä. Joillakin etnisyyteen liittyvä asenteellisuus on kytkeytynyt sukupuoleen. Yhdelle oli tarjottu seksiä, minkä hän arveli johtuvan venäläistyylliseksi mieltämättään pukeutumisesta. Eräs toinen kertoi, että etenkin Neuvostoliiton aikana miehet kohtelivat joskus eri tavalla. Jos oli korkokengät jalassa, oli ”paha nainen”. Kolmella oli negatiivisia kokemuksia liittyen kohtaamisiin julkisen sektorin työntekijöiden kanssa. Yhtä oli syytetty sosiaalitoimistossa siitä, ettei hän halua mennä töihin ja että hän haluaa vain rahaa

Suomesta. Eräs toinen sanoi kokeneensa, että terveyskeskuksessa oli ollut parempi vastaanotto, kun mukana oli ollut suomalainen mies. Kolmas oli kokenut, että viranomaisten kanssa on helpompi hoitaa asioita, jos ei ole liian laittautunut, minkä hän yhdisti venäläistyypiseen naiseuteen. Jotkut kertoivat kohdanneensa työpaikalla epäluuloa tai ymmärryksen puutetta. Yhden lasta oli kiusattu. Yksi oli kohdannut naapureilta huutelua, kehoituksia poistua maasta ja ryssittelyä. Myös maahanmuuttajataustaiset naapurit olivat ryssitelleet. Hyvissä etnisissä suhteissa ei siis ole kyse vain vähemmistö-enemmistöasetelmasta, vaan myös vähemmistöihin kuuluvat saattavat oppia kantaväestöltä muiden vähemmistöjen edustajia kohtaan halventavia ilmauksia, jotka sitten omaksuvat omaan sanavarastoonsa ja mahdollisesti myös asenteisiinsa. Tällaisiin kokemuksiin viitaten jotkut haastateltavat sanoivat, että suomalaiset ovat aina parempia, kuin venäläiset, tai että ulkomaalaiset ovat kakkoslaataa. Haastateltavista kolme oli kuitenkin sitä mieltä, että tilanne on helpottunut, kun Suomi on muuttunut kansainvälisemmäksi. Yksi haastateltavista sanoi, että etenkin nuorten kanssa on helpompaa, vanhemmilla historia vaikuttaa asenteisiin.

Haastateltavistani neljä, jotka kaikki olivat kohdanneet epäasiallista käytöstä venäläisyytensä tai ulkomaalaisuutensa takia, puhui omasta vierauden tai erilaisuuden tunteestaan. Heistä kaksi, joista toisella oli Suomen kansalaisuus, arveli, ettei vierauden tunne Suomessa tule koskaan häviämään. Erilaisuuden ja vierauden kokemukset voivat johtua monista syistä, ja tällaista tunnetta voi vahvistaa asiattomuuksien kohtaaminen oman etnisyyden tai ulkomaalaisuuden takia.

Edellä kuvatut kokemukset ilmentävät sitä, kuten Thomas Hylland Eriksen määritteli teorialuvussa, että etnisyyttä tuotetaan sosiaalisissa suhteissa, ja se edellyttää säännöllistä vuorovaikutusta ja kulttuurierojen tunnistamista. Suomalaiset suhtautuvat myönteisimmin korkean elintason maista tuleviin, kulttuuriltaan samankaltaisiin maahanmuuttajiin. Poikkeuksen etniseen hierarkiaan tekevät venäläiset, jotka ovat ulkonäöltään ja pitkälti kulttuuritaustaltaan suomalaisenemmistöä lähellä. He ovat yksi enemmistön vähiten arvostamista maahanmuuttajaryhmistä, ja joutuvat usein kielteisten asenteiden, stereotyyppien ja syrjinnän kohteeksi. Ilmiön on selitetty johtuvan historiallisista syistä, aivan kuten yksi haastateltavistani arveli. Myös yhteiskunnan taloustilanteella on usein vaikutusta etnisten ryhmien välisiin suhteisiin, ja viime vuosina suomalaisten asenteet maahanmuuttajia kohtaan ovat alkaneet muistuttaa 90-luvun alun lamavuosien asenteita (Mähönen & Jasinskaja-Lahti 2013, 248-250).

Etnisyydessä ei olekaan kyse ainoastaan suhteesta, vaan valtasuhteesta. Hallinto pyrkii poistamaan etnisiä hierarkioita, eli siihen, että eri etniset ryhmät suhteutuvat toisiinsa yhdenvertaisina. Arjen vuorovaikutussuhteissa tällaisia hierarkioita ja valtasuhteita kuitenkin syntyy, kuten haastateltavieni kokemukset osoittavat. Enemmistöryhmän edustajat kokevatkin usein etunsa mukaiseksi voimassaolevan valta-aseman säilyttämisen, kun taas vähemmistöryhmien edun mukaista olisi haastaa tämä valta-asema (Mähönen & Jasinskaja-Lahti 2013, 250). Julkinen valta suhtautuu etniseen ja kulttuuriseen erilaisuuteen asiana, jota halutaan ylläpitää, ja monikulttuurisuuteen liittyvä erilaisuus nähdään yhteiskuntaa rikastavana asiana, kuten tutkimuksessa on tullut ilmi. Arjen sosiaalisissa suhteissa koettu etnisyyteen ja kulttuuriin perustuva erilaisuuden kokemus saattaa kuitenkin olla negatiivisävytteinen, kuten suurin osa haastateltavistani oli joskus kokenut, ja nekin, jotka eivät olleet sellaista kokeneet, olivat tietoisia, että sellaista on mahdollista kohdata. Haastateltavieni kohdalla osallistuminen yhteiskunnan toimintaan yhdenvertaisina yksilöinä omaa kieltä ja kulttuuria ylläpitäen ei siis tällaisten kokemusten perusteella toteudu. Joidenkin kohdalla tämä oli johtanut venäläisyyden peittelyyn. Peittely viittaa akkulturaatioasenteena assimilaatioon, ja on yksi esimerkki siitä, kuten John W. Berry sanoo, että maahanmuuttaja saattaa toteuttaa eri akkulturaatioasenteita eri elämän osa-alueilla (Berry 1992, 37). Venäläisyyden peittelyä käsitellään enemmän luvussa 7.2.3. Vaikka akkulturaatioasenne on haastateltavillani integraatio, jota myös myös hallinto pyrkii tukemaan, voi sen käytännön toteutuminen olla vaikeaa etnisyyteen perustuvien arkielämässä koettujen nuivien asenteiden tai niiden kohtaamisen pelon takia, sekä siksi, että pysyvämpiä tai syvempiä ihmissuhteita on hankala saavuttaa kantaväestöön kuuluvien kanssa.

Suomessa syrjintä on siis rikos. Syrjinnän tai huonon käytöksen kohtaaminen venäläisyyden tai maahanmuuttajuuden perusteella voi johtaa tunteeseen, että ei ole hyväksytty ja on erilainen ja vieras. Sellaista on syytä torjua, kuten eri laeissa sanotaan ja kuten hallinnon asiakirjoista on myös luettavissa. Joskus asiattomuudet kytkeytyvät etnisyyden tai ulkomaalaisuuden lisäksi johonkin muuhunkin ominaisuuteen, kuten sukupuoleen. Usein asiattomassa käytöksessä on kyse ihmisten nuivista asenteista ja huonosta käytöksestä, eikä se täytä lainsäädännön määritelmiä syrjinnästä. Vaikka asiaton käytös ja syrjintä ovat vakavia ongelmia, ja niitä on syytä torjua kaikin keinoin, ja jotkut haastateltavieni kokemuksista täyttänevät lainsäädäntöön kirjatut syrjinnän merkit, on syytä muistaa myös muu vuorovaikutus. Kuten luvussa 6.3.1. tuli ilmi, haastateltavieni kokemukset vuorovaikutuksesta suo-

malaisten kanssa olivat kuitenkin pääsääntöisesti olleet positiivisia. Syrjintää arkisempi kotoutumiseen vaikuttava tekijä onkin syvemmän ja pysyvämmän kontaktin vähäisyys suomalaisiin, sekä ymmärtämättömyys esimerkiksi erilaisia aksentteja kohtaan, mikä voi johtaa kokemuksiin ulkopuolisuudesta. Syvemmillä ja pysyvämmillä kontakteilla syntyy erilaisten vuorovaikutus- ja puhetyyliä oppimista ja mahdollisuuksia ymmärtää toisia paremmin, mikä puolestaan vähentää erontekojen negatiivisävytteisyyttä.

6.4. Yhteenveto

Tässä luvussa on pyritty löytämään vastauksia tutkimuskysymyksiini: saavutetaanko Suomessa kotouttamispolitiikalle asetettuja tavoitteita sekä miten venäläisyys vaikuttaa kotoutumiseen. Kotouttamistoimet keskittyvät etenkin maahantulon alkuvaiheeseen, mutta kotoutuminen ei suinkaan rajaudu vain siihen, vaan kyseessä on prosessi, joka jatkuu, vaikka maahanmuuttaja olisi esimerkiksi saanut kansalaisuuden. Kuudella haastateltavalla oli kansalaisuus. Sillä oli heille käytännönläheisten syiden, kuten matkustamisen helpottumisen, lisäksi merkitystä siksi, että se mahdollisti kuulumisen haluttuun viiteryhmään. Kansalaisuus ja sen mukainen kielitaito eivät välttämättä auta työllistymisessä, vaikka kotoutumiskoulutus ohjaa epäsuorasti kohti kansalaisuutta. Hallinto pyrkii edistämään maahanmuuttajien poliittista osallistumista. Yhteiskunnallinen vaikuttaminen olikin haastateltavilleni tärkeää, mikä ilmeni jokaisen vilkkaasta äänestyskäyttäytymisestä. Vaalien ulkopuolinen poliittinen osallistuminen koettiin rajatummaksiksi, mikä liittyi osalla heidän maahanmuuttajuuteensa. Hallinto pyrkii maahanmuuttajien osallisuuden lisäämiseen harrastustoiminnan kautta. Suurin osa haastateltavistani koki, että harrastukset olivat edistäneet kotoutuneisuuden tunnetta ja että ne olivat helposti saavutettavissa. Myös medially ja populaarikulttuurilla oli ollut oma roolinsa kotoutumisen edistämässä. Järjestötoiminta oli haastateltavasta riippuen edistänyt yhteiskuntaan osallistumista, venäläisyyden ylläpitoa tai lisännyt vuoropuhelua, kuten hallinnon asiakirjoissa tavoitellaan.

Venäjän kielen ja kulttuurin ylläpito ja kehittäminen oli haastateltavilleni tärkeää. Suomessa perustuslaki takaa oikeuden omaan kieleen ja kulttuuriin. Myös kotouttamispolitiikalla tuetaan kielen ja kulttuurin ylläpitoa ja säilyttämistä. Samanaikaisesti, kun tuetaan maahanmuuttajien kielen ja kulttuurin säilyttämistä, on huomioitava etnisessä identiteetissä, kielessä ja kulttuurissa tapahtuvat muutokset. Hallinto ymmärtää kotoutumisen nykyisen kotoutumislain mukaan vuorovaikutteiseksi kehitykseksi, ja juuri vuorovaikutteisuus edistää kulttuurista muutosta. Onkin tärkeää, että venäläisen maahanmuuttajan on mahdollista

ylläpitää ja kehittää venäläisyyttä, joka on myös suomalainen, ja ettei kulttuuria nähdä ai-noastaan jonakin staattisena ja säilyttävänä. Kulttuurin ja kielen näkeminen vaalittavina ja säilytettävänä voi ylläpitää näkemystä väestöryhmien välisestä kategorisesta erilaisuudesta, jota ei voida ylittää.

Kototutumista edistävät toimenpiteet kohdistuvat maahanmuuttajiin maahantulon alkuvaiheessa, ei kantaväestöön, vaikka esimerkiksi nykyisessä kotoutumislaissa kotoutuminen ymmärretään maahanmuuttajan ja yhteiskunnan vuorovaikutteiseksi kehitykseksi. Kantaväestöön lukeutuvien on käsiteltävä akkulturaatiota kukin omalla tavallaan. Haastateltavien kokemukset vuorovaikutuksesta kantaväestön kanssa olivat pääsääntöisesti olleet positiivisia, mutta suhteet olivat jääneet pintapuolisiksi, eikä haastateltavista suurimman osan kohdalla ollut syntynyt ystävyysuhteita kantaväestön edustajien kanssa. Vaikka suomalainen yhteiskunta on Euroopan multikulturalistisimpia, ja tämä näkyy lainsäädännössä ja hallinnon asiakirjoissa julkisesti hyväksytyinä normeina, ei tämä välttämättä heijastu yksittäisten ihmisten asenteisiin ja käytökseen. Hallinto pyrkii edistämään hyviä etnisiä suhteita ja väestöryhmien välistä vuoropuhelua, sekä edistämään myönteistä asenneilmapiiriä maahanmuuttajia kohtaan. Lisäksi Suomessa pyritään torjumaan syrjintää sekä edistämään yhdenvertaisuutta lainsäädännön keinoin. Haastateltavista suurin osa oli kuitenkin joskus kohdannut negatiivisia asenteita maahanmuuttajuutensa tai etnisen taustansa takia, ja nekin, jotka eivät olleet kohdanneet tällaisia asenteita, olivat niistä tietoisia. Tämä viittaa siihen, että osallistuminen yhteiskunnan toimintaan yhdenvertaisena jäsenenä omaa kieltä ja kulttuuria ylläpitäen ei toteudu. Osa oli peitellyt venäläisyyttään välttääkseen kohtaamasta tällaisia asenteita. Haastateltavieni akkulturaatioasenne oli integraatio, jota hallintokin pyrkii tukemaan, mutta tämän lisäksi on huomioitava kantaväestön asenteet. Etnisyys onkin suhde, myös valtasuhde.

7. SUKUPUOLI JA PERHE

Tässä luvussa käsitellään sukupuolen ja perheen vaikutuksia kotoutumiseen sekä hallinnon että naisten omien näkemysten ja kokemusten kautta. Edellisissä luvuissa käsiteltyjä osallistumisia yhteiskunnan toimintaan sekä etnisiä suhteita ei voida erottaa tässä luvussa käsiteltävistä asioista. Sekä sukupuolella että muuton syyllä, eli perheellä ja puolisoilla, on siis vaikutus siihen, miten suomalaiseen yhteiskuntaan osallistutaan. Kaksikulttuurisissa liitoissa etninen suhde ja kotoutumisen vuorovaikutteisuus on päivittäin läsnä. Lisäksi vuorovaikutteisuus näkyy siinä, miten naiset asemoivat itsensä suomalaisessa yhteiskunnassa koettuihin käsityksiin perheenjäsenten rooleista, sukupuolirooleista sekä sukupuolista. Tässä luvussa pyrin vastaamaan tutkimuskysymyksiini erityisesti siitä, miten sukupuoli ja perhe on huomioitu kotouttamisessa, miten sukupuoli vaikuttaa kotoutumiseen ja mikä on perheen ja puolison rooli kotoutumisessa.

Perhettä ei voida erottaa politiikasta. Esimerkiksi haastattelemieni naisten perhesiteet kytkeytyvät suoraan heidän oikeuteensa muuttaa Suomeen, eli Suomen maahanmuuttopolitiikkaan. Minna Säävälän mukaan perhe ei ole politisoitunut ainoastaan maahanmuutossa, vaan koko jälkimodernissa yhteiskunnassa. Siihen liittyy kysymyksiä esimerkiksi oikeudesta muodostaa legitiimi perhe ja perhekäsitysten vaihtelut eri väestöryhmien välillä (Säävälä 2013, 102). Omassa tutkimuksessani tämä liittyy ensinnäkin siihen, miten perhe on esitetty hallinnon maahanmuuttoa ja kotoutumista käsittelevissä asiakirjoissa ja miten nämä esitykset eroavat haastateltavieni näkemysten ja kokemusten kanssa. Toiseksi, tämä kytkeytyy haastattelemieni naisten omiin perhekäsityksiin ja siihen, miten käsitykset suhteutuvat heidän näkemyksiinsä ja kokemuksiinsa suomalaisperheistä.

Säävälän mukaan perhettä ja muuttoa voidaan tarkastella sekä sisältäpäin, eli maahanmuuttajien omasta näkökulmasta, tai ulkoapäin eli perhettä ja muuttoa koskevan julkisen puheen kannalta (Säävälä 2013, 101). Haastattelemieni naisten näkemykset ja kokemukset sukupuolesta ja perheestä eroavat melko paljon hallinnon maahanmuuttajien perheitä ja sukupuolta koskevista näkemyksistä. Koska näkemykset ovat niin erilaiset, on niitä hankalaa tarkastella rinnakkain, kuten tutkimuksessa on tähän saakka tehty. Olenkin katsonut järkevämmäksi tarkastella niitä erikseen, ensin ulkoapäin hallinnon kannalta ja sitten sisältäpäin naisten omista näkökulmista.

7.1. Maahanmuuttajanaiset ja -perheet hallinnon asiakirjoissa

7.1.1. Naisia tavoitellaan kotouttamistoimien piiriin

Hallinnon asiakirjoissa kannetaan huolta maahanmuuttajanaisten vähäisestä osallistumisesta kotoutumiskoulutukseen ja työelämään. Usein niissä erotetaan yleisestä ”maahanmuuttajanaisten” kategoriasta jokin tietynlainen naisryhmä, kuten esimerkiksi hallituksen maahanmuuttopoliittisessa ohjelmassa, jossa ”monet ilman kotoutumiskoulutusta jäävistä ovat naisia, osa heistä on luku- ja kirjoitustaidottomia“ (Työhallinto 2006, 22). Maahanmuuton tulevaisuus 2020 -strategiassa nostetaan esille maahanmuuttajanaisten keskinäiset kulttuuriset erot: ”Erityistä huomiota on kiinnitettävä työelämäpolkujen rakentamiseen niille maahanmuuttajanaيسille, jotka tulevat kulttuureista, joissa naisten työssäkäynti perheen ulkopuolella on vähäistä” (SM 2013, 20). Naiset halutaan siis töihin, vaikka se ei olisi kyseiselle kulttuurille tyypillistä. Tältä osin oman kulttuurin ylläpito ja säilyttäminen, samalla kun kotoudutaan, ei siis ole suotavaa, vaan kotouttamispolitiikan työllistymistavoitteet menevät oman kulttuurin vaalimisen edelle.

Toisinaan kotoutumiskoulutukseen osallistumisessa kiinnitetään huomioita kotiäiteihin, kuten hallitusohjelmassa, jossa tavoitellaan kotoutumiskoulutukseen pääsyn tehostamista siten, että erityisesti kiinnitetään huomiota opiskelijoiden sekä kotiäitien kielikoulutukseen ja riittävän monitasoiseen kielikoulutuksen tarjontaan (VNK 2011, 30). Valtion kotouttamisohjelman mukaan: ”työvoimapolitiittisen koulutuksen selkeä haaste on myös se, ettei koulutus tavoita työelämän ulkopuolella olevia maahanmuuttajaryhmiä, esimerkiksi kotiäitejä tai iäkkäitä maahanmuuttajia” (TEM 2012, 64).

Joskus kotoutumiskoulutukseen halutaan tavoittaa yleisesti ”maahanmuuttajanaisia ja -tyttöjä”, kuten valtion kotouttamisohjelmassa, jossa halutaan parantaa kotoutumiskoulutuksen saatavuutta ja riittävyttä. ”Erityistä huomiota kiinnitetään maahanmuuttajanaisten tasavertaisiin mahdollisuuksiin polkujen rakentamisessa työelämään” (TEM 2012, 66). Hallituksen maahanmuuttopoliittisessa ohjelmassa halutaan parantaa maahanmuuttajien opiskelumahdollisuuksia ”erityisesti maahanmuuttajatyttöjen ja -naisten osallistumista koulutukseen kehitetään” (Työhallinto 2006, 23).

7.1.2. Naisten kotoutuminen edistää muun perheen kotoutumista

Hallinnon asiakirjoissa maahanmuuttajanaisten kotoutuminen kytketään koko maahanmuuttajaperheen kotoutumiseen, jolloin naisten kotoutumisella on myös välineellinen merkitys. Maahanmuuttajanaiseus yhdistetään äitiyteen, etenkin kotiäitiyteen seuraavassa valtion kotouttamisohjelman katkelmassa: “Maahanmuuttajanaiset ovat avainasemassa perheiden kotoutumisessa, mutta etenkin kotona lapsiaan hoitavat naiset saattavat jäädä erisistä kotoutumiskoulutuksen ja muiden kotoutumista tukevien toimien ulkopuolelle. Elämäntilanteeseen soveltuvien koulutusmahdollisuuksien puute, kulttuureihin liittyvät asenteet, tottumukset ja perhemallit sekä kielitaidon puute voivat muodostaa esteitä kotoutumisen ja työllistymisen etenemiselle ja hankaloittaa arjen asioiden hoitamista kodin ulkopuolella. Kotona lapsia hoitaville maahanmuuttajanaيسille tulisi järjestää opetusta lähellä arkea lastenhoidon tarpeen huomioiden. Lisäksi naiset tarvitsevat sekä vertaisryhmiä että yhteistapaamisia, joissa käydään läpi muun muassa suomalaisen yhteiskunnan tapoja ja arvoja” (TEM 2012, 66).

Maahanmuuton tulevaisuus 2020 -strategian sekä valtion kotouttamisohjelman samankaltaisissa näkemyksissä puolisoina maahan muuttaneet naiset liitetään kotiäitiyteen ja sitä kautta lasten kotoutumiseen: “Puolisoina maahan saapuneet ja kotona lapsia hoitavat naiset jäävät miehiä useammin kotouttamistoimien ulkopuolelle, mikä vaikeuttaa myös lasten yhteiskunnan jäseniksi kasvun tukemista perheessä. Lisäksi maahanmuuttajanaisten työttömyysaste on korkeampi kuin miesten” (SM 2013, 20). “Maahanmuuttajanaisten työttömyysaste on korkeampi kuin miesten. Erityisesti puolisoina maahan saapuneet ja kotona lapsia hoitavat äidit saattavat jäädä kokonaan kotoutumistoimien ulkopuolelle, mikä vaikeuttaa myös lasten yhteiskunnan jäseniksi kasvun tukemista perheessä. Tavoitteena on, että kaikki maahanmuuttajanaiset saatetaan nykyistä tehokkaammin kotouttamistoimenpiteiden piiriin” (TEM 2012, 12).

Koko perheen näkeminen maahanmuuttajataustaisena ydinperheenä, naisten näkeminen kotiäiteinä sekä heidän kotoutumisensa rooli koko perheen kotoutumisessa toistuu myös tässä valtion kotouttamisohjelman katkelmassa: “Maahanmuuttajaperheiden kotouttamisessa tulee nostaa keskeiselle sijalle tuki koko perheen toimivalle vuorovaikutukselle kotoutumislain tarkoittamalla tavalla. Tämä edellyttää, että maahanmuuttajavanhempien roo-

lia lastensa ensisijaisina kasvattajina tuetaan, samalla kun vanhemmille annetaan tietoa ja neuvontaa perheille suunnatuista palveluista sekä suomalaisen yhteiskunnan perheitä koskevasta lainsäädännöistä ja käytännöistä. Neuvola ja varhaiskasvatus ovat pienten lasten perheiden tärkeimpiä palveluja, oppivelvollisuusiässä olevien lasten perheille perusopetus ja oppilashuoltopalvelut ovat oleellisessa asemassa. Vanhempien, erityisesti äitien, rooli koko perheen onnistuneessa kotoutumisessa on todennettu useissa tutkimuksissa ja selvi-tyksissä. Erityisesti puolisoina maahan saapuneet ja kotona lapsia hoitavat äidit saattavat jäädä kokonaan kotoutumistoimien ulkopuolelle, mikä vaikeuttaa myös tuen antamista lapsille heidän kasvamisessaan yhteiskunnan jäseniksi. Tavoitteena on saada kaikki maahanmuuttajanaiset nykyistä tehokkaammin kotouttamistoimenpiteiden piiriin.” (TEM 2012, 41).

7.1.3. Naiset väkivallan uhreina ja avun tarpeessa

Hallinnon asiakirjoista saa varsin synkän kuvan maahanmuuttajanaisten (perhe-)elämästä. Heidät nähdään usein haavoittuvaisina uhreina. Esimerkiksi valtion kotouttamisohjelmassa yhtenä maahanmuuttajien hyvinvointia ja terveyttä edistävänä toimenpiteenä “väkivallanvastaisessa työssä painopisteiksi nostetaan muun muassa haavoittuviin ryhmiin, kuten maahanmuuttajanaisiin ja -lapsiin kohdistuvan väkivallan parempi tunnistaminen.” Lisäksi samaan teeman liittyen “ELY-keskukset arvioivat yhteistyössä kuntien kanssa tarpeet sisällyttää kuntien kotouttamisohjelmiin maahanmuuttajanaisten kohtaaman väkivallan ehkäisy sekä suunnitelma maahanmuuttajien kanssa työskentelevien perehdyttämiseksi väkivallan tunnistaminen, puuttumiskynnyksen alentaminen ja väkivallan uhrien ohjaaminen tukipalveluihin” (TEM 2012, 57). Hallitusohjelman kohdassa, jossa käsitellään sisäistä turvallisuutta, mainitaan myös maahanmuuttajanaiset haavoittuvana ryhmänä: ”Väkivallanvastaisessa työssä painopisteiksi nostetaan vakavien väkivaltarikosten ja nuorten väkivaltaisuu- den vähentäminen, haavoittuviin ryhmiin, kuten vanhuksiin ja maahanmuuttajanaisiin, lapsiin tai vammaisiin kohdistuvan väkivallan parempi tunnistaminen ja väkivaltaisen radika- lisoitumisen ennaltaehkäisy“ (VNK 2011, 27–28).

Puolisona maahan muuttaneen naisen puoliso nähdään mahdollisena uhkana valtion ko- touttamisohjelmassa. Lisäksi mies nähdään mahdollisena esteenä vaimon kotouttamistoi- miin osallistumiselle: “Maahanmuuttajanaiset jäävät palveluiden ulkopuolelle miehiä use- ammin. Mikäli puoliso ei tue vaimon osallistumista kotoutumista tukeviin opintoihin ja

muihin palveluihin, saattaa vaimo syrjäytyä suomalaisesta yhteiskunnasta ja asiointi kunnallisissa palveluissa voi jäädä vieraaksi. Erityisen haavoittuvassa asemassa ovat naiset, jotka ovat muuttaneet Suomeen perhesyistä kouluttamattomina. Sisäasiainministeriön vuosina 2008–2009 työskennelleessä työryhmässä kartoitettiin haavoittuvassa asemassa olevien maahanmuuttajanaisten asemaa. Työryhmässä kerätty tieto osoitti, että Suomeen puolisoina muuttaneet naiset ovat joutuneet kokemaan avioliitoissaan kantaväestöä useammin perhe- ja parisuhdeväkivaltaa. Maahanmuuttajanaiset ovat myös turvakodeissa väestömääräänsä nähden yliedustettuina: esimerkiksi ensi- ja turvakotien liiton turvakotien asiakkaita maahanmuuttajien osuus on viidesosa. Maahanmuuttajilla on vähemmän turvaverkkoja kantaväestöön verrattuna ja väkivallan kohtaaminen saatetaan salata viimeiseen asti viranomaisilta. Taustalla voi olla myös kulttuuriin liittyviin kotiolosuhteisiin ja perhemalleihin perustuvia syitä” (TEM 2012, 55).

Maahanmuuttajaperheissä vaanii väkivallan uhka myös hallituksen maahanmuuttopoliittisen ohjelman (Työhallinto 2006, 15) mukaan: ”Suomessa tuetaan maahanmuuttajien, erityisesti maahanmuuttajalasten oman kielen sekä kulttuurin oppimista ja säilyttämistä. Oikeus oman kulttuuriin ei oikeuta perus- tai ihmisoikeusloukkauksiin eikä muuhun Suomessa lainvastaiseksi katsottavaan menettelyyn, kuten avioliittoon pakottamiseen, tyttöjen ympärileikkaukseen tai suvun kunnialla perusteltuun naisiin ja tyttöihin kohdistuvaan väkivaltaan”. Ohjelmassa yhtenä toimenpiteenä liittyen ”lainsäädännön puitteisiin sijoittuvan oman kulttuurin säilyttämiseen” pyritään lisäämään ”maahanmuuttajien tietoisuutta ihmis- ja perusoikeuksista sekä muista yksilön, erityisesti naisten ja lasten oikeuksista ja velvollisuuksista Suomessa“ (Työhallinto 2006, 15). Ohjelmassa käsitys maahanmuuttajien oman kulttuurin säilyttämisestä kytkeytyy siis perheen sisällä tapahtuvaan lainvastaiseen toimintaan.

7.1.4. Lapset kahden kulttuurin keskellä

Kahden kulttuurin keskellä elävistä perheenjäsenistä maahanmuuton tulevaisuus 2020 -strategia sekä valtion kotouttamisohjelma mainitsevat maahanmuuttajaperheiden lapset: ”Kahden kulttuurin keskellä eläviin maahanmuuttajaperheiden lapsiin kohdistuu erityisiä paineita. Eritahminen kotoutuminen voi aiheuttaa kuilun vanhempien ja jälkikasvun välille, kun lapset ja nuoret kiinnittyvät suomalaiseen yhteiskuntaan koulunkäynnin myötä vanhempiaan nopeammin” (SM 2013, 20). ”Jokaiselle lapselle tulee turvata oikeus turval-

liseen kasvuympäristöön, jossa hän voi kasvaa ilman rasismia ja syrjinnän kokemuksia tai uhkaa ns. kahden kulttuurin väliin jäämisestä” (TEM 2012, 43).

Hallituksen maahanmuuttopoliittisessa ohjelmassa lasten katsotaan kotoutuvan aikuisia mutkattomammin, mikä sitoo koko perhettä Suomeen. Tämä liittyy ohjelmassa ulkomaisen työvoiman houkutteluun. “Tiedottamista Suomen vetovoimatekijöistä on tärkeä suunnata myös lapsiperheille. Lapsiperheet ovat merkittävä voimavara. Lapset oppivat päivähoitossa ja koulussa maassa puhutun kielen sekä kotoutuvat usein aikuista mutkattomammin. Perheelle syntyy vahvemmat siteet yhteiskuntaan, mikä edistää pysyvää Suomeen jäämistä” (Työhallinto 2006, 4-5).

7.1.5. Kaksikulttuuriset parisuhteet unohduksissa hallinnon asiakirjoissa

Hallinnon asiakirjoissa on huomioitu perheperusteinen muutto siten, että hallituksen maahanmuuttopoliittisessa ohjelmassa ja maahanmuuton tulevaisuus 2020 -strategiassa mainitaan pakolaisten tai turvapaikanhakijoiden perheen yhdistämisen (Työhallinto 2006, 35; SM 2013, 15). Maahanmuuton tulevaisuus 2020 -strategian mukaan: ”Onnistuneen kotoutumisen kannalta myös perheen yhdistämisen mahdollisuus on usein tärkeä tekijä” (SM 2013, 18). Lisäksi perhe kytketään edellä mainituissa asiakirjoissa sekä valtion kotouttamisohjelmassa ulkomaisen työvoiman houkutteluun. Hallituksen maahanmuuttopoliittisessa ohjelmassa (Työhallinto 2006, 4) ja maahanmuuton tulevaisuus 2020 -strategiassa (SM 2013, 13–14) ulkomaalaisten työntekijöiden mahdollisuuksia elää Suomessa perheensä kanssa pidetään keskeisenä maahan jäämisen tai muuttamisen kriteerinä. Valtion kotouttamisohjelmassa sanotaan, että koulutustarjonnan osalta tulee huomioida myös englanninkielisen opetuksen tarjonnan vaikutus Suomen houkuttelevuuteen koulutettujen maahanmuuttajaperheiden kohdemaana (TEM 2012, 43). Maahanmuuton tulevaisuus 2020 -strategiassa huomioidaan myös ulkomaalaisen työntekijän ja tämän perheen viihtyvyyden vaikutus työvoiman saamiseen ja Suomeen jäämiseen. Kielteisten asenteiden katsotaan edistävän työntekijöiden poismuuttoa ja vaikeuttavan uuden työvoiman saamista (SM 2013, 22).

Molemmissa tapauksissa kaikki perheenjäsenet ovat maahanmuuttajia. Perheitä, joissa toinen puoliso kuuluu kantaväestöön ja toinen on maahanmuuttaja, ei asiakirjoissa tunnisteta.

7.1.6. Perheellä on tärkeä merkitys kotoutumisessa

Hallinnon asiakirjoissa mainitaan perheiden tukemisen tärkeys. Esimerkiksi valtion kotouttamisohjelman yhdeksi painopisteeksi ilmoitetaan ”maahanmuuttajalasten ja -nuorten sekä perheiden ja naisten tuki” (TEM 2012, 11). Lisäksi kohdassa, jossa peräänkuulutetaan yhteisöjen merkitystä kotoutumisessa sanotaan: “vahvan yhteisöllisyyden rakentaminen, myös maahanmuuttajien perheiden turvallisen arjen tueksi, on kotouttamistyön tärkeä perusta” (TEM 2012, 24).

Perheen merkitys kotoutumisessa nostetaan esille maahanmuuton tulevaisuus 2020 -strategiassa, jossa sanotaan: “perheellä on suuri merkitys kotoutumisen edistymisessä. Kotoutumisessa panostetaan koko perheen toimivaan vuorovaikutukseen sekä turvallisen ja eheän kasvuympäristön luomiseen lapsille. Neuvola ja varhaiskasvatus sekä perusopetus ja oppilashuoltopalvelut ovat lapsiperheiden tärkeimpiä palveluja” (SM 2013, 19–20). Tosin tässäkin katkelmassa korostetaan lasten palveluiden tärkeyttä. Valtion kotouttamisohjelmassa sen sijaan sanotaan: “Koti ja perhe muodostavat ihmisen elämän tärkeimmän lähiverkoston ja perheen merkitys kotoutumisen edistymisessä on keskeinen” (TEM 2012, 41). Tämä pitää paikkansa myös haastattelemieni naisten kohdalla.

7.1.7. Yksipuolisilla näkemyksillä voi olla laajoja vaikutuksia

Hallinnon asiakirjoissa on pyritty huomioimaan sukupuolen ja perheen vaikutus kotoutumiseen. Niistä on selkeästi luettavissa huoli maahanmuuttajanaisista ja heitä halutaan auttaa. Heidät halutaan yhä laajemmin kotoutumista edistävien toimenpiteiden piiriin, ja myös sellaisia naisia halutaan työelämään, jotka tulevat kulttuureista, joissa naisten työssäkäynti on perheen ulkopuolella vähäistä. Tässä kohdin siis osallistuminen yhteiskunnan toimintaan, tai työelämään, nähdään kotoutumisessa tärkeämpänä kuin oman kulttuurin säilyttäminen ja ylläpito. Tämä ohjaa osaltaan akkulturaatioasennetta kohti assimilaatiota. Maahanmuuttajanaiseus yhdistetään hallinnon asiakirjoissa äitiyteen, usein kotiäitiyteen, ja heidän kotoutumisensa on tärkeää etenkin siksi, että sillä on vaikutusta lasten kotoutumiseen. Perheet nähdään heteroseksuaalisina ydinperheinä, joissa on äiti, isä ja lapset. Kaikki perheenjäsenet ovat maahanmuuttajataustaisia, eikä kaksikulttuurisia liittoja mainita. Kahden kulttuurin keskellä eläminen nähdään vain lasten kohtaamana ”paineena”. Maahan-

muuttajanaiset nähdään asiakirjoissa haavoittuvina väkivallan uhreina, jotka tarvitsevat apua, ja puoliset nähdään uhkina, tai sellaisina, jotka voivat potentiaalisesti estää vaimon osallistumista kotoutumista edistäviin toimenpiteisiin. Tällaisia maahanmuuttajaperheitä varmasti on, eikä maahanmuuttajanaisten kokemaa väkivaltaa tai sen uhkaa pidä missään nimessä vähätellä. Tällaisen näkemyksen ulottaminen koskemaan kategoriaa ”maahanmuuttajanaiset” tai ”Suomeen puolisoina muuttaneet naiset” ei kuitenkaan tee oikeutta tämän tyyppisille muuttajille eikä heidän perheilleen.

Tuomas Martikaisen ja Lalita Golan mukaan maahanmuuttajanaiset nähdään herkästi patriarkaalisesta perhejärjestelmästä uhreina ja ”emansipoituneen länsimaisen naisen ideaaliteorian vastakohtina” ja maahanmuuttajien perheet puolestaan konservatiivisina ja sellaisina, joissa ei jaeta länsimaisia perhearvoja (Martikainen & Gola 2007, 89). Tällainen näkemys on luettavissa hallinnon asiakirjoista, ja sillä voi olla myös laajempia yhteiskunnallisia seurauksia. Kun maahanmuuttajanaiset esitetään tietynlaisina ihmisinä, voi Salla Tuorin mukaan käydä niin, että konkreettiset, elävät naiset aletaan nähdä tällaisten esitysten ruumiillistumina (Tuori 2009, 44). Tuorin mukaan maahanmuuttajat esitettynä tämän kaltaisina figuureina, nähdään perinteisiksi, uskonnollisiksi ja yhteisöllisiksi, kun taas suomalaiset esitetään moderneina, sekulaareina ja yksilöllisinä. Tällaisia oletuksia mobilisoidaan päivittäisissä kohtaamisissa sekä myös politiikassa (Tuori 2009, 67). Vaarana on siis, että käsitys maahanmuuttajanaisten avun tarpeesta olevina uhreina sen sijaan, että heidät nähtäisiin aktiivisina toimijoina, sekä puolison näkeminen uhkana sen sijaan, että hän olisi maahanmuuttajanaisen tuki, voi levitä laajemmalle yhteiskuntaan, arkielämään, työelämään ja myös hallinnon niille tasoille, joissa ollaan tekemisissä maahanmuuttajien kanssa. Kaiken kaikkiaan haastattelemi naiset ja heidän perheensä jäävät kuitenkin kauas siitä, miten hallinnon asiakirjoissa representoidaan maahanmuuttajanaisia ja maahanmuuttajien perheitä.

Perhesiteen perusteella muuttavia ja maahanmuuttajanaisia ei nähdä hallinnon asiakirjoissa työperäisten muuttajien veroisena voimavarana yhteiskunnalle. Haastattelemi naiset eivät kuulu työperäisten ”ideaalimuuttajien” ryhmään. Maahanmuuttopolitiikkaa käsittelevässä luvussa 3.1. mainittiin, että maahanmuuton tulevaisuus 2020 -strategiassa sanotaan Suomen tarvitsevan ”nuoria, maahamme pysyvämmiin jääviä, työmarkkinoiden käytettävissä olevia maahanmuuttajia” sekä ”korkeasti koulutettuja ja muita osaavia työntekijöitä, asiantuntijoita ja yrittäjiä eri aloille” (SM 2013, 13). Suurin osa haastateltavistani kuitenkin

täyttää nämä strategiassa ihannemuuttajille asetetut toiveet. Lassi Lainialan ja Minna Säävälän mukaan noin 80 prosenttia ulkomaalaistaustaisista puolisoista on toisen tai korkeasteen koulutuksen saaneita (Lainiala & Säävälä 2012, 50). Omassa aineistossani luku on vielä korkeampi. Perhesiteen perusteella maahan muuttaneet olisi siis aiheellista nähdä eksplisiittisemmin yhteiskunnan voimavaroina, etenkin, kun kyseessä on yleisin, ja kasvava, maahanmuuttajaryhmä. Sillä, että perheperusteiset muuttajat ja maahanmuuttajanaiset nähdään kovin kapea-alaisesti hallinnon tasolla, voi olla vaikutusta näihin ryhmiin kuuluvien kotoutumiseen. Jos maahanmuuttajanaiset nähdään avun tarpeessa olevina uhreina eikä aktiivisina kotoutujina, jotka haluavat oppia kieltä, työllistyä ja osallistua yhteiskunnan toimintaan, kuten haastattelemani naiset halusivat, miten esimerkiksi työnantajat voisivat ottaa heidät tosissaan?

Perheen merkitys kotoutumisen edistymisessä on keskeinen, aivan kuten valtion kotouttamisohjelmassa sanotaan (TEM 2012, 41). Muiden sosiaalisten tukiverkoston heiketyksessä perhe saattaa olla ainoa kiinnekohta uudessa ympäristössä, kuten se perheperusteisen muuttokohdalla korostetusti onkin. Perhe- ja sukupuoliroolikäsityksiin saattaa tällaisissa tilanteissa kohdistua voimakasta painetta sekä sisältä että ulkoapäin (Martikainen & Gola 2007, 89). Tässä luvussa tarkasteltiin hallinnon käsityksiä, eli perhe- ja sukupuoliroolikäsityksiä ulkoapäin. Seuraavassa luvussa niitä tarkastellaan sisältäpäin, haastattelemani naisten näkökulmasta.

7.2. Kotoutuminen Suomeen perheenjäsenenä, äitinä, naisena ja vaimona

7.2.1. Suomen ja Venäjän erilaiset perheet

Perheelle annetaan erilaisia merkityksiä Venäjällä ja Suomessa. Haastateltavista kolme toi esille perheen sosiaalisen merkityksen Venäjällä, jossa perhe ja sosiaaliset verkostot määrittävät osaltaan henkilön toimintamahdollisuuksia ja statusta. Perhe toimii Venäjällä myös turvaverkkona, koska sosiaaliturvajärjestelmä on siellä heikompi kuin esimerkiksi Suomessa. Suomessa perhe sijoittuu enemmän yksityiselämän puolelle. Venäjällä perheen sosiaalinen merkitys vaikuttaa osaltaan siihen, että perhesiteet ovat siellä tiiviimmät kuin Suomessa. Yksi haastateltava piti hyvänä asiana sitä, että Suomessa lapset muuttavat aikaisin pois kotoa ja ovat sitten omillaan. Toisaalta siihen liittyy hänen mukaansa myös läheisyyden puute. Venäjällä vanhemmat huolehtivat lapsistaan kauemmin. Eräs toinen haastateltava toi esille tämän saman seikan ja pelkäsi, että hänen oma perheensä tulee muuttu-

maan samanlaiseksi kuin suomalaisperheet, joissa on hänen mukaansa etäiset välit sukupolvien välillä. Hänelle oli tärkeää opettaa perheelleen venäläistä perhekäsitystä, jossa perheellä on tiiviimmät ja avoimemmat välit kuin Suomessa.

Venäjäällä sukulaisten läheisyys on voimavara myös muun muassa venäläisiä perheitä tutkineen Anna Rotkirchin mukaan. Sukulaiset ovat hänen mukaansa tärkeä apu lastenhoidossa ja sukupolvien yhteiselo vahvistaa myös tapojen jatkuvuutta (Rotkirch 2007, 13, 19). Myös venäläis-suomalaisia perheitä tutkineen Pirjo Pölläsen mukaan sukupolvisopimukset eroavat Suomessa ja Venäjällä. Hänen mukaansa Venäjällä esimerkiksi isovanhemmat ovat enemmän läsnä ja vastuussa lastenlastensa hoidossa kuin Suomessa (Pöllänen 2008, 160).

Kaksikulttuurisissa liitoissa suomalaistaustaisen puolison lisäksi myös tämän perheellä voi olla vaikutusta kotoutumiseen. Haastateltavista seitsemän oli sellaisia, joiden puolison tai entisen puolison perhe asui Suomessa. Heistä jokainen koki, että puolison perhe oli ottanut heidät hyvin vastaan, tai että puolison perheen kanssa ei ainakaan ole ollut mitään ongelmia. Joskus puolison perheen apu kotoutumiseen oli ollut sellaista, että he olivat kertoneet asioista Suomessa, mutta useimmiten heidän roolinsa kotoutumisessa oli ollut se, että haastateltavat olivat tunteneet itsensä tervetulleeksi perheeseen.

7.2.2. Lapset sitovat suomalaiseen yhteiskuntaan

Lähes kaikki haastateltavani, joilla oli lapsia, arvelivat, että lapsilla oli ollut positiivinen vaikutus kotoutumiseen. Lasten harrastusten, kerhojen, koulun ja tapahtumien kautta oli ollut mahdollista saada kontakteja ja tutustua muihin ihmisiin. Lisäksi läksyjen teko lapsen kanssa oli auttanut kotoutumisessa, ja lapsista oli saatu elämään onnea ja energiaa. Myös se, että Suomessa syntyneen lapsen koti on Suomi, oli vaikuttanut siihen, että Suomi on tuntunut enemmän omalta kodilta.

”...hän syntynyt täällä, sitten se on hänen koti. Totta kai se on myös niinku mun koti.”

Lapsilla oli ollut myös muunlaisia suomalaiseen yhteiskuntaan sitovia vaikutuksia, mitkä eivät liity siihen, että Suomi tuntuisi kodilta. Kaksi haastateltavaa oli nimittäin sitä mieltä, että ilman lapsia ja perhettä he eivät enää olisi Suomessa. Nämä kaksi haastateltavaa eivät kuulu heidän seitsemän joukkoon, jotka luvussa 6.1.2. sanoivat, että Suomi tuntuu kodilta,

tai että Suomesta ei haluta muuttaa pois. Lapset siis edistävät pysyvää Suomeen jäämistä, aivan kuten hallituksen maahanmuuttopoliittisessa ohjelmassakin (Työhallinto 2006, 4-5) tavoitellaan.

Kaksi haastateltavaa toi esille, että lapsilla oli ollut myös kotoutumista hidastavia ja omia osallistumismahdollisuuksia vähentäviä vaikutuksia. Esimerkiksi yhden haastateltavan opinnot olivat keskeytyneet äitiysloman takia. Lapset olivat vieneet myös aikaa siltä, että olisi itse ehtinyt osallistua järjestö- ja harrastustoimintaan. Lisäksi lapsilla oli taloudellisia vaikutuksia kustannusten kasvaessa lasten myötä, mikä osaltaan oli rajoittanut omia osallistumismahdollisuuksia.

Inga Jasinskaja-Lahden mukaan oman äidinkielen käyttö helpottaa kulttuuristen arvojen ja tapojen ylläpitämistä sekä mahdollistaa kulttuurisen perinnön siirtämisen seuraaville sukupolville (Jasinskaja-Lahti, 2007, 57–58). Yhtä lukuun ottamatta kaikki haastateltavat, joiden perheissä oli lapsia, puhuivatkin ainakin jonkin verran venäjää lasten kanssa. Yksi painotti olevansa asiasta kiitollinen miehelleen, sillä hänen mukaansa joissakin perheissä puoliso saattaa kieltää venäjän puhumisen lapsille. Kielen ja kulttuurin ylläpidossa, säilyttämisessä ja siirtämisessä lapsille on siis etenkin kahden kulttuurin liitoissa myös huomioitava puolison vaikutus, sillä kyseessä ei ole aina henkilön oma valinta. Sillä, miten Suomessa asuva puoliso asennoituu maahan muuttaneen puolison kieleen ja kulttuuriin ja niiden ylläpitoon, on oleellinen vaikutus siihen, missä määrin maahanmuuttaja voi osallistua yhteiskunnan toimintaan yhdenvertaisena jäsenenä samalla omaa kieltään ja kulttuuriaan ylläpitäen, eli toteuttamaan integraatiota akkulturaatioasenteena.

7.2.3. Feministisiä suomalaisnaisia ja venäläisiä herrasmiehiä

Sukupuolella on oleellinen merkitys siihen, miten maahanmuuttaja kotoutuu. Uudessa yhteiskunnassa sukupuolijärjestelmät voivat olla erilaisia kuin entisessä kotimaassa. Mahdollisuudet olla nainen totutulla tavalla voivat muuttua ja heijastua siihen, miten maahanmuuttaja sopeutuu uuteen yhteiskuntaan. Muuttaessaan Suomeen maahanmuuttajanaisen on asemoitava oma käsityksensä naiseudesta ja naisen rooleista, sekä myös miehen rooleista, suomalaisiin rooleihin (Säävälä 2007, 6–7).

Kokemuksia sukupuolen vaikutuksesta siihen, miten Suomessa on otettu vatsaan, käsiteltiin jo hiukan edellisessä luvussa. Yhdelle oli tarjottu seksiä, minkä hän arveli johtuvan hameestaan, ja toinen kertoi, että korkokengät viittasivat Neuvostoliiton aikana siihen, että on ”paha nainen”. Yksi haastateltava kertoi myös, että hänellä on ollut tapana kertoa olevansa edelleen naimisissa miehensä kanssa torjuakseen mainetta, että venäläisnaiset menevät oleskeluluvan takia naimisiin ulkomaalaisen kanssa. Tällaisten kokemusten lisäksi suurin osa haastateltavistani oli pannut merkille eroavaisuuksia Suomessa ja Venäjällä elävien miesten ja naisten välillä sekä sukupuoliroolien ja perheenjäsenten roolien välillä. Haastateltavista vain yksi oli sitä mieltä, että tällaisista eroavaisuuksista ei voida puhua, vaan se riippuu aina henkilöstä. Kaikki muut olivat huomanneet maiden välisiä eroja liittyen sukupuolirooleihin ja perheenjäsenten rooleihin tai eroihin suomalaisten ja venäläisten miesten ja naisten välillä. Näillä eroavaisuuksilla on myös ollut oma vaikutuksensa monen kotoutumiseen.

Puhuttaessa suomalaisten ja venäläisten naisten eroista seitsemän haastateltavaa toi esille ulkonäköön liittyviä asioita tai tyyllisiä eroja. Heistä yhden mukaan venäläistyöille kaudistautuminen on selviytymiskeino, keino päästä naimisiin ja saada perhe. Tässä kohdin on hyvä muistaa, että perheellä on Venäjällä sosiaalisempi merkitys kuin Suomessa. Haastateltavista neljä kertoi muuttaneensa pukeutumistyyliään, ainakin tilapäisesti muuton alkuvaiheessa, neutraalimmaksi ja rennommaksi, koska se on heistä enemmän suomalaistyyllistä. Heistä kahdella ulkonäön muuttamiseen oli liittynyt pelko siitä, että saattaa joutua nimitellyn kohteeksi. Kaksi koki uuden tyylin käteväksi ja mukavaksi, eikä siihen liittynyt varsinaisesti peittelypyrkimyksiä. Ulkonäön muuttaminen ei ole ainoa tapa peitellä venäläisyyttään. Muutaman haastateltavan kohdalla peittely oli, ainakin silloin tällöin, ilmennyt siten, ettei ollut halunnut tuoda ilmi venäläisyyttään, mikä liittyy koettuun tai pelättyyn negatiivisten asenteiden kohtaamiseen. Kaiken kaikkiaan neljä haastateltavaa oli tavalla tai toisella peitellyt venäläisyyttään välttääkseen negatiivisia asenteita. Heistä kaksi ei ollut kohdannut negatiivisuuksia. Negatiivisia asenteita käsiteltiin enemmän luvussa 6.3.5.

” ...mä kuiteskin yritin omaksua tavallaan tšekäläiset piirteet ahkerammin, koska, okei, myönnän, et mä en halunnu tulla minkäänlaisen rasistisen kohtelun kohteeksi. Kukaan ei sitä halua. Et tota ehkä mul oli joku vaihe, kun mä olin hyvin niinku naamioitunu.”

Kuuden haastateltavan mukaan suomalaisnaiset ovat venäläisiä naisia feministisempiä, vahvempia tai itsenäisempiä, tai että suomalaisnaiset ovat ”liian aktiivisia” ja ”miestyyppi-

siä”. Yksi arveli tämän olevan syy siihen, miksi suomalaismiehet ovat niin ujoja. Haastateltavista kaksi oli sitä mieltä, että suomalaismiehet eivät tuo esille sitä, mitä he ajattelevat naisista. Venäläismiesten katsottiin tuovan tunteensa avoimemmin ilmi, suomalaisilta tulee positiivisia kommentteja korkeintaan humalassa. Ujouden lisäksi suomalaismiehiä pidettiin myös kiltimpinä kuin venäläisiä. Venäläismiehiä sen sijaan pidettiin enemmän herrasmiehinä, eli he antavat kukkia, tarjoavat paikkaa julkisissa kulkuneuvoissa, avaavat oven, auttavat takin pois päältä ja tarjoavat ravintolassa.

”Täällä naiset ovat enemmän feministejä, mutta Venäjällä on vähän ehkä toinen käytäntö.”

”...esimerkiksi jos sä menet venäläisen miehen kanssa ravintolaan tai baariin tai jonnekin, hän huolehtii sinusta. Hän maksaa sun ruuat, hän aina siis avaa oven ja tavallaan auttaa sua ottamaan takin pois ja nää asiat. Must se on ihanaa. Oikeesti, se on niin kivaa.”

Anna Rotkirch oli saanut vastaavia tutkimustuloksia. Hänen mukaansa venäläismiehelle on tyypillistä osoittaa mielitiettyään kohtaan romanttisia ja ”ritarillisia” eleitä. Venäjällä valitseva mieskuva korostaa myös miehen roolia kustannusten hoitajana ja elättäjänä, ja miehen tulee esimerkiksi tarjota tyttöystävälleen illallisia ja kustantaa yhteisiä matkoja (Rotkirch 2007, 10, 33).

Moni haastateltavani puhui miehen ”pääroolista” Venäjällä. He kertoivat, että Venäjällä miehellä on ”itämainen temperamentti”, suojelijan rooli, tai että hän on päähenkilö. Yksi haastateltavista arveli, että miehelle integraatio voi olla rankempaa, sillä jos hän ei esimerkiksi löytäisi töitä, se voisi käydä hänen itsetuntonsa päälle. Toisin sanoen, hänen roolinsa päähenkilönä kokisi kolauksen. Eräs toinen haastateltavista sanoi, että nyt hänellä oli perheessä miehen rooli, sillä hän kävi säännöllisessä työssä, mutta puoliso ei käynyt.

”...mies on (Venäjällä) semmonen ehkä päähenkilö perheessä, koska miehen on helpompaa saada työpaikka ja helpompi kasvaa koska Venäjä, se on miesten maa. Että kaikki johtajat, valtion nää ihmiset, ja presidentit ja ne ovat miehet. Ja miehet keskenään tavallaan ratkaisee kaikki ongelmia ja nainen, se on nainen.”

Miehen päärooli Venäjällä kytkeytyy muun muassa rahaan. Haastateltavista viisi puhui pariskuntien erilaisista rahankäyttötavoista Suomessa ja Venäjällä. Jotkut kertoivat, että Venäjällä eletään miehen rahoilla, tai sitten molempien rahat ovat yhteisiä, mutta nainen hallinnoi niitä. Yksi haastateltava kertoi tämän eroavaisuuden aiheuttaneen erimielisyyksiä

Suomessa. Kaksi puhui siitä, miten Suomessa rahankäyttö on tarkempaa ja vakavampaa, ja heistä toinen kertoi miehensä vaikuttaneen siihen, että myös hänen oma rahankäyttönsä oli muuttunut tarkemmaksi. Haastateltavista kolme sen sijaan koki reilummaksi ja mukavam-
maksi sen, että talousmenot jaetaan puolisoitten kesken, tai että miehen ei yksin tarvitse ansaita ja maksaa.

*”No kyl se on kiva suomalaises naisessa mun mielestä, ja se eroaa aika paljon, ne on itse-
näisiä ja niil ei oo sitä kysymystä et kuka maksaa ravintolassa. Se jolla on rahaa, se mak-
saa, tai sit kumpikin maksaa itse, siis siitä mä tykkään.”*

Pirjo Pölläsen mukaan venäläisissä perheissä on tyypillistä, että perheen sisäisessä rahata-
louden organisoinnissa naisilla on päävastuu, vaikka miehen odotetaan toimivan elättäjänä
(Pöllänen 2008, 158–159). Venäjällä päävastuu myös perheen arjen pyörittämisestä on nai-
silla, vaikka miehetkin toki osallistuvat siihen (Rotkirch 2007, 20–21). Suomessa sen si-
jaan miehillä on tyypillisesti monipuolisempi vastuu perheestään aviopuolisoina ja isinä,
mikä kompensoi isovanhempien vähäisempää roolia lasten hoidossa (Pöllänen 2008, 163).

Eroavaisuudet Suomen ja Venäjän välillä liittyivätkin haastateltavien kokemuksissa myös
kodin ja lasten hoitoon. Haastateltavista suurin osa kertoi siitä, että Venäjällä kotityöt ja
lasten hoito ovat enemmän naisten hommaa, kun taas Suomessa miehet osallistuvat enem-
män kotitöihin ja lastenhoitoon. Heistä miehen ja naisen roolit olivat kaiken kaikkiaan
Suomessa enemmän keskenään samantasoiset kuin Venäjällä. Vaikka tämä oli monen mie-
lestä hyvä asia, sitä myös kyseenalaistettiin. Kaksi haastateltavaa mainitsi, että Suomessa
naiset saavat kuitenkin vähemmän palkka kuin miehet. Toinen heistä oli lisäksi sitä mieltä,
että Suomessa naiset joutuvat joka tapauksessa tekemään enemmän kotitöitä kuin miehet,
vaikka he luovat samalla uraa.

7.2.4. Sukupuolijärjestelmä kotoutumisen edistäjänä ja hidastajana

Pirjo Pölläsen haastattelemat suomalais-venäläisissä liitoissa eläneet naiset kokivat suoma-
laisen kulttuurin sukupuolijärjestelmän tasa-arvoiseksi esimerkiksi siksi, että se sallii nai-
sen roolin perheenelättäjänä ja vaimon miestänsä paremmat tulot. Pölläsen haastattelemat
naiset pitivät itseään tasavertaisina kumppaneina miehensä rinnalla. Tämä näkyi esimer-
kiksi mahdollisuutena päättää raha-asioista tasavertaisesti riippumatta kumpi ansaitsi
enemmän. Suomalaisen yhteiskunnan he kokivat sukupuolisesti tasa-arvoiseksi ja etenkin

suomalaisten naisten asemaa yhteiskunnassa pidettiin hyvänä (Pöllänen 2008, 162). Vaikka monet haastattelemi naiset olivat kokeneet suomalaisen sukupuolijärjestelmän melko samanlaisena kuin Pölläsen haastattelemat, ei se kuitenkaan tarkoita, että kotoutuminen sukupuolijärjestelmään ja sen seuraukset olisivat sujuneet ongelmitta.

Haastateltavista kolme koki Suomessa tyypillisten sukupuoliroolien ja perheenjäsenten roolien, joissa työt ja talousmenot jaetaan tasaisemmin, vaikuttaneen positiivisesti heidän kotoutumiseensa. Suomen malli tuntui heistä paremmalta ja mukavammalta. Muutamalla haastateltavalla oli sellainen kokemus, että eroavuuksilla Suomen ja Venäjän välillä ei ole juuri ollut vaikutusta heidän kotoutumiseensa esimerkiksi siksi, että omat mielipiteet näistä asioista olivat olleet jo ennen muuttoa vahvat, ja niissä oli pitäydytty myös Suomessa. Kahden haastateltavan kohdalla eroavuuksilla oli ollut myös negatiivisia vaikutuksia, vaikka suomalainen malli tuntuikin toisen mielestä ”normaalimmalta”. Hän kertoi ihailevansa suomalaisia, itsenäisinä pitämiään naisia ja muuttuneensa enemmän sellaiseksi. Tämä oli vaikuttanut siihen, että mies oli halunnut erota. Hän koki itsenäistymisensä samanaikaisesti positiivisena asiana ja toisaalta koki kärsivänsä yksinäisyydestä ja miehisen huomion puutteesta. Eräs toinen koki, että eroavaisuudet sukupuolirooleissa ja perheenjäsenten rooleissa olivat hidastaneet hänen kotoutumistaan. Hän olisi itse kaivannut tukea, mutta oli joutunut muuttumaan vahvemaksi ja kantamaan enemmän vastuuta kuin olisi halunnut. Hän kertoi, ettei voi perheessään olla äiti ja vaimo haluamallaan tavalla ja että oli melkein unohtanut olevansa nainen.

Venäjällä tyypillisten perheenjäsenten ja sukupuoliroolien peilaaminen suomalaisiin vastaaviin ja itsessä tapahtuneet muutokset enemmän suomalaistyyppiseen suuntaan ovat yksi esimerkki siitä, miten kulttuurit eivät ole staattisia rakenteita, vaan ne muuttuvat eri etnis-kulttuurisista taustoista olevien ihmisten ollessa vuorovaikutuksessa keskenään. Vaikka haastattelemi naiset olivat ottaneet vaikutteita suomalaistyyppisestä sukupuolijärjestelmästä, ei tämä tarkoita sitä, että he olisivat luopuneet venäläiskulttuurista tai että he pyrkisivät toteuttamaan assimilaatiota akkulturaatioasenteena. Venäläisyyden ylläpito ja kehittäminen on haastateltavilleni tärkeää, kuten luvussa 6.3.4. tuli ilmi. Luvussa tuli myös esille hybridin käsite, joka on oleellinen, kun on kyse ilmiöistä, joissa yhdistyy kulttuurisia aineksia useammasta, aiemmin toisistaan erillisistä lähteistä (Huttunen et al. 2005, 30). Kulttuurissa tapahtuva muutos voi kiihtyä kaksikulttuurisissa liitoissa, sillä niissä eri kulttuuritaustoista olevat ihmiset ovat jatkuvassa, tiiviissä vuorovaikutuksessa keskenään.

7.2.5. Puolisolla on keskeinen rooli kotoutumisessa

Jokaisen haastateltavan puolisoilla oli ollut oma roolinsa heidän kotoutumisessaan. Kuten luvussa 5. tuli ilmi, haastateltavien puoliset olivat auttaneet tiedon saamisessa suomalaisesta yhteiskunnasta sekä hakeutumisessa viranomaispalveluiden äärelle, kielikurssille ja työelämään. Puolisoista oli siis ollut tärkeä apu alkuvaiheen kotoutumisessa. Lisäksi puoliset olivat auttaneet esimerkiksi kansalaisuuden saamisessa, erilaisten lomakkeiden kanssa sekä tukemalla taloudellisesti.

Tällaisten käytännön asioiden lisäksi kaksikulttuurisessa liitossa myös kielellä on merkitystä perheen arjessa ja kotoutumisessa. Haastateltavista kuusi kertoi, että heidän puolisonsa osaavat venäjää, jotkut sujuvasti ja jotkut vain muutaman sanan, tai että mies oli kiinnostunut opiskelemaan kieltä. Tämä kertoo puolison tuesta vaimon kielen ja kulttuurin ylläpitoa kohtaan. Myös englantia oli käytetty suurimmassa osassa perheitä yhteisenä kieleenä. Suomen kielen oppimisessa neljä haastateltavaa painotti nimenomaan sen tärkeyttä, että kotikieli on suomi. Yksi kertoi oppineensa suomea jopa paremmin kotona, kuin kielikursseilla.

”Mutta mun mielestä se tärkein on, että kotikieli on suomi, koska ennen kaikkia, heti kun mä muutin tänne, me aloitimme puhua suomea mun puolison kanssa. Ennen sitä me puhuttiin venäjää, kun hän osaa myös venäjää. Ja alussa mulla oli erittäin vaikeaa, että mä en ymmärtänyt kaikkea, mistä hän puhuu, mitä hän haluaa, mut sen jälkeen joka päivä oppi uusia sanoja, kun kuuntelen häntä koko ajan. Eli se auttoi mun mielestä eniten.”

Anni Jääskeläinen on vertaillut Suomessa kaksikulttuurisessa liitossa eläneiden entisen Neuvostoliiton alueelta muuttaneiden naisten ja sellaisten naisten, jotka ovat eläneet liitossa, joissa myös puoliso on entisen Neuvostoliiton alueelta, kotoutumiskokemuksia. Hänen mukaansa kaksikulttuurisissa liitossa eläviltä sosiaalinen integraatio sekä oman etnisen ryhmän sisällä että kantaväestön keskuudessa, ja taloudellinen integraatio suomalaiseen yhteiskuntaan olivat onnistuneet ”yksikulttuurisissa” liitoissa eläviä paremmin. Kontaktit kantaväestön kanssa, esimerkiksi avioliiton muodossa, olivat helpottaneet myös kielen oppimista (Jääskeläinen 2003, 42, 47–49). Luvussa 6.3.3. sanottiin, että kielitaidon kehittyminen on yhteisöllinen prosessi, ja kehittääkseen kielitaitoaan kielikurssien ulkopuolella maahanmuuttajat tarvitsevat kontakteja myös enemmistökielen puhujiin. Suomalaisvenäläisissä liitoissa on kyse juuri tämäntyyppisestä kontaktista. Kielen oppimisen suhteen monella haastateltavallani suomalaistaustaisesta puolisoista olikin ollut apua, mikä puoles-

taan on omiaan edistämään kotouttamispolitiikan tavoitetta, eli osallistumista yhteiskunnan eri osa-alueille, esimerkiksi työelämään.

Eri kielten vaihtelu ja opettelu on haastavaa maahanmuuttajille, mutta kaksikulttuurisissa liitoissa se voi olla rankkaa myös puolisoille. Haastateltavista yksi kertoi puhuvansa venäjää puolisonsa kanssa, ja että puoliso vastaa hänelle suomeksi, jos ei jaksa vastata venäjäksi. Kaksi muuta haastateltavaa kertoi puolisoidensa väsyneen suomen puhumiseen vaimonsa kanssa. Heistä toinen sanoi, että mies ei halua edes kuulla hänen puhuvan suomea. Suomalainen puoliso ei siis automaattisesti merkitse sujuvan kielitaidon oppimista.

Kodin ilmapiirillä on ollut merkittävä vaikutus haastateltavieni kotoutumiseen. Haastateltavista neljä sanoi, että perheen tai parisuhteen tilanne on tärkein asia. Haastateltavistani kaksi oli eronneita, ja yhden parisuhde ei ollut yhtä onnellisella pohjalla kuin kuuden muun haastateltavan. Puolisoista oli ollut jokaiselle haastateltavalle apua kotoutumisessa maahantulon alkuvaiheen konkreettisten asioiden kanssa. Ne haastateltavat, jotka vaikuttivat edelleen onnellisilta parisuhteissaan, kertoivat myös abstraktimpia puolison antaman tuen muotoja. Mies on esimerkiksi auttanut kotoutumisessa rakastamalla, lohduttamalla, toimimalla kulttuurivälittäjänä, olemalla henkisenä tukena, auttamalla niin paljon kuin pystyy ”kaikissa asioissa”, ja hänen kanssaan on voinut tuntea olonsa rennoksi ja turvalliseksi. Haastateltavista neljä, joista kolmella oli suomen kansalaisuus, toivat esille kotoutumisen edelleen jatkuvan luonteen. Kaikki kytkivät asian ympärillä oleviin ihmisiin, kolme heistä nimenomaan puolisoonsa. Puoliso auttaa prosessissa edelleen, jopa yli kymmenen ja yli kahdenkymmenenviiden Suomessa asutun vuoden jälkeen. Yksi heistä totesi, että mies ei enää juuri auta, ja epäili tämän väsyneen ja kyllästyneen.

”Jos siellä (perheessä) on kaikki ok, sitten helpompi maailmassa.”

Puolisolla saattaa olla myös kotoutumista hidastava vaikutus. Tällaista oli tapahtunut, kun mies ei esimerkiksi ollut osannut auttaa papereiden kanssa tai hän oli toiminut tulkkina työvoimatoimistossa, missä oli kielimuurin takia seurannut väärinkäsityksiä, vaikka mies oli toiminut parhaan osaamisensa mukaan. Yhden haastateltavan puoliso näki kulttuuriharrastukset rahan haaskauksena, eikä haastateltava ollut yksin innokas osallistumaan sellaiseen. Eräs toinen ei saanut puolisoltaan ymmärrystä työllistymisvaikeuksilleen, ja puoliso

piti sitä vaimon omana ongelmana. Yksi arveli, että hänen kouluttautumisensa Suomessa oli yksi syy avioeroon, koska mies ei pitänyt siitä.

“I think it was one of the reasons we divorced, actually, because he didn’t like it. What for? I’m a good cook. I can cook without my university degree.”

Haastateltavista kaksi sanoi, että kaksikulttuurisia liittoja varten olisi hyvä olla ohjeistusta tai ”tukitiimiä”, jossa kerrottaisiin, miten voisi tukea rakkaan ihmisen kotoutumista. Lisäksi on muistettava kolmas haastateltava, joka kertoi järjestötoimintaa käsittelevässä luvussa olevansa kiinnostunut nimenomaan kaksikulttuurisesta järjestötoiminnasta vertaistuen vuoksi. Valtion kotouttamisohjelmassa nostettiin yhdeksi painopisteeksi maahanmuuttajalasten ja -nuorten sekä perheiden ja naisten tuki (TEM 2012, 11). Vaikka perheitä halutaan tukea, hallinnon asiakirjoissa jätetään huomioimatta kaksikulttuuriset perheet, vaikka myös näissä perheissä saatetaan tarvita tukea, jota myös kolmannes haastateltavistani sanoi suoraan kaipaavansa. Myös Suomessa asuva puoliso saattaa siis olla tuen tarpeessa, jos hän esimerkiksi väsyä tai jos hän ei tiedä, mitä hänen pitäisi tehdä. Suomessa asuvien puolisojen tukeminen on tärkeää myös siksi, että he muodostavat puolisona maahan muuttaneiden läheisimmän ihmissuhteen. He ovat syy, miksi Suomeen on ylipäänsä muutettu. Vaikka viranomaiset siis jakaisivat apua ja tietoa entistä systemaattisemmin ja laajemmalle maahanmuuttajajoukolle sekä tehostaisivat kotouttamistoimenpiteitä, väitän, että viranomaisia ensisijaisempi taho hakea apua ja tukea on omaan lähipiiriin kuuluva henkilö. Perheiden lisäksi hallinnon toimesta pyritään edistämään hyviä etnisiä suhteita. Kaksikulttuurisissa liitoissa tällainen suhde on jatkuvasti läsnä. Kaksikulttuuristen perheiden tuki olisi yksi konkreettinen tapa edistää hyviä etnisiä suhteita. Suomessa asuvan puolison opastaminen siinä, miten hän voi auttaa maahan muuttaneen puolison kotoutumista voi myös edistää tämän kotoutumista elämän eri osa-alueille ja samalla myös keventää hallinnon roolia siinä, että se näkee itsensä maahanmuuttajia auttavana ja opastavana tahona. Lisäksi perheiden tukeminen on tärkeää siksi, että konkreettisten syiden lisäksi onnellinen parisuhde itessään voi motivoida ja edistää kotoutumista. Kuten valtion kotouttamisohjelmassa sanotaan: ”koti ja perhe muodostavat ihmisen elämän tärkeimmän lähiverkoston ja perheen merkitys kotoutumisen edistymisessä on keskeinen“ (TEM 2012, 41).

Onnellinen parisuhde ja perhe saattavat siis tukea kotoutumista ja osallistumista yhteiskunnan toimintaan, ja vastaavasti avioero tai viileä parisuhde voi hidastaa kotoutumispro-

sessia ja rajoittaa osallistumista. Ero aiheuttaa myös stressiä ja yksinäisyyttä, joka tuo elämään ennustamattomuutta. Myös parisuhteessa voi tuntea itsensä yksinäiseksi puolisolta saadun tuen ja turvan hiipuesssa. Kantaväestöön kuuluva puoliso ei siis ole kotoutumisautomaatti. Jos puoliso on kiinnostunut tukemaan kotoutumisessa ja etenkin jos kiinnostus ja jaksaminen säilyy kotoutumisprosessin jatkuessa, voi puoliso olla korvaamaton tuki. Tai sitten voi käydä niin, että hän väsyä ja turhautuu eikä jaksaa prosessia, jolloin perheestä saatu tuki hiipuu pois. Kotoutumisprosessin jatkuvuus on luettavissa myös valtion kotouttamisohjelmasta, jonka mukaan ”kotoutuminen on jatkuva, kahdensuuntainen prosessi, joka edellyttää sitoutumista niin maahanmuuttajilta itseltään kuin vastaanottavalta yhteiskunnalta” (TEM 2012, 9). Soveltaisin tätä ajatusta tuomalla kotoutumisen abstrakteilta ”maahanmuuttajan” ja ”yhteiskunnan” tasoilta arkisemmalle tasolle koskemaan kaksikulttuurista parisuhdetta, sillä kaksisuuntainen sitoutuneisuus ja jatkuvuus konkretisoituu nimenomaan kaksikulttuurisissa liitoissa.

7.3. Yhteenveto

Tässä luvussa olen pyrkinyt vastaamaan tutkimuskysymyksiini: miten sukupuoli ja perhe on huomioitu kotouttamisessa, miten sukupuoli vaikuttaa kotoutumiseen ja mikä on perheen ja puolison rooli kotoutumisessa. Hallinnon asiakirjoissa on pyritty huomioimaan sukupuolen ja perheen vaikutus maahanmuutossa ja kotoutumisessa, mutta tapa, jolla ne on noteerattu, on varsin yksipuolinen, eikä esimerkiksi kaksikulttuurisia liittoja ole huomioitu. Naiset nähdään avun tarpeessa olevina uhreina ja miehet pikemminkin uhkana kuin tukena. Maahanmuuttajanaisia tai perheperusteisia muuttajia ei nähdä hallinnon suunnalta työperäisten muuttajien veroisina yhteiskunnan voimavaroina, vaikka he täyttäisivätkin monet hallinnon ”ideaalimuuttajille” asetetut kriteerit. Tällaiset näkemykset saattavat heijastua laajalle yhteiskuntaan ja sillä voi olla vaikutusta maahanmuuttajanaisten ja perheperusteisten muuttajien kotoutumiseen.

Suurin osa haastateltavistani oli huomannut eroja Suomen ja Venäjän välillä liittyen sukupuolirooleihin ja perheenjäsenten rooleihin tai eroihin suomalaisten ja venäläisten miesten ja naisten välillä. Suomen ja Venäjän erilaiset perheet sekä erilaiset perheenjäsenten roolit ja sukupuoliroolit olivat vaikuttaneet siihen, miten haastateltavani olivat Suomessa asoineet omaa käsitystään sukupuolirooleista ja perheenjäsenten rooleista. Suomalaisnaisia pidettiin venäläisnaisia feministisempinä ja venäläismiehiä enemmän herrasmiehinä kuin suomalaismiehiä. Venäläiseen mieheyteen liittyi myös käsitys miehestä elättäjänä, ja nai-

sen rooli on enemmän arjen pyörittäminen. Suurin osa piti miehen ja naisen rooleja Suomessa tasaisempina. Haastateltavat suhtautuivat suomalaistyyppiseen sukupuolijärjestelmään eri tavoin. Osa koki sen edistäneen kotoutumista, osa suhtautui siihen neutraalisti ja koki, ettei sillä ole ollut vaikutusta, ja osalle se oli ollut ongelmallinen. Venäjällä tyypillisten perheenjäsenten ja sukupuoliroolien peilaaminen suomalaisiin vastaaviin ja itsessä tapahtuneet muutokset enemmän suomalaistyyppiseen suuntaan ovat yksi esimerkki siitä, että kulttuurit eivät ole pysyviä rakenteita, eikä vaikutteiden ottaminen suomalaiselle kulttuurille ominaisesta pidetystä sukupuolijärjestelmästä tarkoita luopumista venäläiskulttuurista, vaan kyse on hybridisestä kehityksestä. Tätä tapahtuu eri kulttuuritaustoista olevien ihmisten ollessa vuorovaikutuksessa keskenään. Kulttuurissa tapahtuva muutos voi kiihtyä kaksikulttuurisissa liitoissa, sillä niissä eri kulttuuritaustoista olevat ihmiset ovat jatkuvassa, tiiviissä vuorovaikutuksessa keskenään.

Perheen merkitys kotoutumisen edistymisessä on keskeinen, aivan kuten valtion kotouttamisohjelmassa sanotaan. Haastateltavien kohdalla puolisoiden perheet olivat ottaneet heidät hyvin vastaan. Lapsilla oli pääsääntöisesti ollut suomalaisen yhteiskuntaan sitovia vaikutuksia, mutta heillä voi olla myös kotoutumista hidastavia vaikutuksia. Suomessa asuva puoliso voi olla korvaamaton tuki maahan muuttaneelle esimerkiksi kielen oppimisen ja yhteiskunnan toimintaan osallistumisen edistämisen kannalta. Puolisolla voi olla myös vaikutusta siihen, missä määrin maahanmuuttajataustainen puoliso voi ylläpitää kieltään ja kulttuuriaan. Suomessa asuva puoliso ei automaattisesti merkitse ongelmattomaa kotoutumista, jos hän ei esimerkiksi osaa, jaksa tai halua tukea maahan muuttanutta puolisoaan. Hallinto pyrkii huomioimaan maahanmuuttajaperheiden tukemisen kotoutumisessa, mutta myös kaksikulttuurisissa perheissä saatetaan olla tuen tarpeessa. Suomessa asuvan puolison tukeminen ja evästäminen siinä, miten hän voi tukea rakkaansa kotoutumista, voisi olla hyödyllistä kotoutumisen kannalta, sillä lähipiiriin kuuluva henkilö on kuitenkin ensisijainen taho, jolta haetaan apua. Lisäksi onnellinen parisuhde voi lisätä kotoutumismotivaatiota sekä sitoutuneisuutta suomalaiseen yhteiskuntaan.

8. TUTKIMUKSEN JOHTOPÄÄTÖKSET

Jokaisen haastattelun aluksi kysyin haastateltaviltani, mitä kuuluu heidän mielestään onnistuneeseen kotoutumiseen. He antoivat kysymykseen erilaisia vastauksia. Monet mainitsivat työn ja työssä onnistumisen, kielen ja perheen. Sosiaaliset kontaktit, ympärillä olevat ihmiset sekä ystävät, myös suomalaiset ystävät, koettiin tärkeiksi. Muuttajalla itsellään ja hänen omalla asenteellaan katsottiin myös olevan merkitystä. Soveltuvaksi asenteeksi ajateltiin sopivan neutraali, utelias asenne sekä se, että samalla kun pyrkii integroitumaan, on tärkeää säilyttää oma identiteetti ja ymmärtää kuka itse on. Lisäksi kotoutumista katsottiin helpottavan, jos vierellä on ”kulttuuritulkki”, joka auttaa ymmärtämään miksi asiat ovat niin kuin ovat. Muuttajan on myös hyvä saada mahdollisimman helposti tietoa siitä, miten asiat toimivat ja että hänellä on mahdollisuus päättää, miten haluaa elämänsä järjestää. Myös se auttoi, että tunsu Suomea jo ennen muuttoa. Kotoutumista katsottiin auttavan, että Suomessa valtio pitää huolen myös heikoimmista, eivätkä ihmisten mahdollisuudet riipu niin paljon heidän lähtökohdistaan. Kaiken kaikkiaan näkemykset siis olivat varsin yhteneväiset sen kanssa, mitä kotouttamispolitiikalla tavoitellaan. Näkemysten toteutuminen käytännössä on kuitenkin monen tekijän summa.

Suomalainen maahanmuuttajapolitiikka näkee kotoutumisen kaksisuuntaisena prosessina, jolla pyritään siihen, että maahanmuuttajat osallistuvat yhteiskunnan toimintaan yhdenvertaisina yksilöinä samalla, kun heillä on oikeus ylläpitää omaa kieltä ja kulttuuria. Maahanmuuttajan osallistumismahdollisuuksiin vaikuttaa kotouttamispolitiikan mukaiset kotouttamistoimenpiteet ja niiden onnistuminen. Useimmilla haastateltavillani kotoutumista edistävästä toimista oli ollut hyötyä ja apua kotoutumisessa. Joidenkin kohdalla ne olivat kuitenkin jopa vaikeuttaneet kotoutumista. Tämä asettaa kotoutujat keskenään epäyhtenäiseen asemaan ja heikentää myös heidän mahdollisuuksiaan osallistua yhteiskunnan toimintaan yhdenvertaisina jäseninä. Kyse on maahanmuuttajan kannalta sattumankaupasta, eikä etnisyydellä ja henkilökohtaisilla ominaisuuksilla ainakaan pitäisi olla mitään tekemistä asian kanssa, sillä viranomaisten on kohdeltava kaikkia yhdenvertaisesti sekä edistettävä toiminnassaan yhdenvertaisuutta.

Kaikki haastateltavani olivat pyrkineet toteuttamaan hallinnon suosimaa akkulturaatioasennetta, eli integraatiota. Koska kotoutumisessa on kyse vuorovaikutteisesta prosessista, on huomioitava myös ympärillä olevien ihmisten vaikutus. Pääsääntöisesti haastateltavieni

kokemukset vuorovaikutuksesta kantaväestön kanssa olivat olleet positiivisia, mutta jääneet usein pintapuolisiksi. Integraatiota akkulturaatioasenteena voi olla vaikea toteuttaa, mikäli ympärillä olevat ihmiset eivät ole kiinnostuneita osallistumaan vuorovaikutukseen. Suurin osa haastateltavistani oli joskus kohdannut negatiivisia asenteita venäläisyyden tai ulkomaalaisuuden takia. Ne, jotka eivät olleet kohdanneet tällaisia asenteita, olivat tietoisia, että sellaisia saattaa joutua kohtaamaan. Osalla tällainen oli johtanut venäläisyyden peittelyyn, mikä kertoo siitä, että heidän kohdallaan osallistuminen yhteiskunnan toimintaan yhdenvertaisena jäsenenä kieltä ja kulttuuria ylläpitäen ei ole onnistunut.

Integraation suosimisessa akkulturaatioasenteena on huomioitava, että etniset ryhmät ovat sisäisesti heterogeenisiä, ja tapa ylläpitää ja ilmentää omaa kulttuuria vaihtelee saman etnisen ryhmän sisällä. Keskinäisillä eroilla on yksilökohtaisia vaikutuksia siihen, miten ryhmän jäsenet itse pyrkivät osallistumaan yhteiskunnan toimintaan sekä siihen, miten heidät otetaan vastaan yhteiskunnan suunnalta. Yhdenvertaisia osallistumismahdollisuuksia tarkasteltaessa onkin huomioitava etnisyyden lisäksi myös muut henkilöön liittyvät tekijät, jotka voivat estää tai edistää osallistumista. Tämä seikka tuli tutkimuksessa ilmi työllistymistä käsittelevässä luvussa, mutta se pitää yhtä lailla paikkansa myös muille yhteiskunnan osa-alueille osallistumisessa.

Suomen maahanmuuttajapolitiikka siis suosii akkulturaatioasennetta, jossa osallistutaan yhteiskunnan toimintaan samalla omaa kieltä ja kulttuuria ylläpitäen ja säilyttäen. Kyse on siis samanaikaisesta muutoksesta sekä pysymisestä samana. Hybridin käsite on oleellinen puhuttaessa ilmiöstä, jossa yhdistyy kulttuurisia aineksia useammasta, aiemmin toisistaan erillisestä lähteestä. Vaikutteita voidaan ottaa ja yhdistellä eri kulttuureista, eikä niitä välttämättä voida palauttaa kahden tai useamman kulttuurin piirteisiin. Onkin siis tärkeää huomioida, että esimerkiksi Venäjältä muuttanut henkilö voi kokea olevansa samanaikaisesti suomalainen ja venäläinen. Esimerkiksi tämän tutkimuksen otsikko ilmentää kokemusta samanaikaisesta suomalaisuudesta ja venäläisyydestä. Lisäksi on tärkeää, että Suomessa on mahdollista ylläpitää ja kehittää venäläisyyttä, joka on myös suomalainen, ja ettei kulttuuria nähdä ainoastaan jonakin staattisena, vaalittavana ja säilytettävänä. Kulttuurin ja kielen näkeminen vaalittavina ja säilytettävänä voi ylläpitää näkemystä väestöryhmien välisestä kategorisesta erilaisuudesta, mitä ei voida ylittää. Kaksikulttuurisissa liitoissa on kyse jatkuvasta, tiiviistä etnisestä suhteesta, joka voi kiihdyttää muutosta kielessä ja kulttuurissa – puolin ja toisin.

Hallinto on pyrkinyt huomioimaan sukupuolen ja perheen vaikutuksen maahanmuutossa ja kotoutumisessa, mutta tapa, jolla ne on noteerattu, on varsin yksipuolinen, eikä esimerkiksi kaksikulttuurisia liittoja ole huomioitu ollenkaan, ja maahanmuuttajanainen on ymmärretty varsin kapea-alaisesti haavoittuvaiseksi uhriksi. Tällaiset näkemykset saattavat heijastua muualle yhteiskuntaan ja sillä voi olla vaikutusta maahanmuuttajanaisten ja perheperusteisten muuttajien kotoutumiseen. Salla Tuori sanoo, että nimitys ”maahanmuuttajanainen” saattaa olla väkivaltainen kiinnittäessään maahan muuttaneet naiset tiettyihin ominaisuuksiin, ja oikeat, elävät naiset saatetaan nähdä tällaisten kategorisointien kautta. Kuten Tuori sanoo Judith Butleria mukaillen, nimeäminen tuottaa nimeämensä kohteen (Tuori 2007, 158-159). Tuori muistuttaa, että tällaisten kategorisointien ulkopuolella ei ole tutkija itskään, kuten en ole minäkään, mutta eri käsitteitä on käytettävä, koska niiden käyttämättä jättäminen voisi johtaa sekavuuteen sen sijaan, että se purkaisi käsitettä. Tuori sanoo, että maahanmuuttajanaisen kategoriaa saa käyttää ainoastaan, jos sen asettaa samalla kyseenalaiseksi (Tuori 2007, 158).

Pelkästään omat haastateltavani olivat keskenään varsin erilaisia, vaikka heillä on monta yhdistävää tekijää. Heidän kotoutumiskokemuksissaan oli paljon yhteneväisyyksiä, mutta luonnollisesti niissä oli myös paljon yksilöllisiä eroja. Tutkimuksessani olenkin pyrkinyt tuomaan esille sitä, miten samaan etniseen ryhmään lukeutuvat eivät ole homogeeninen ryhmä, ja lisäksi sitä, että etnisyys ja kulttuuri ovat muuttuvaisia. Näillä tekijöillä on vaikutusta myös kotoutumiseen. Esimerkiksi se, että haastattelemani naiset suhtautuivat suomalaistyyppiseen sukupuolijärjestelmään vastaanottavaisesti, neutraalisti tai torjuvasti, on yksi esimerkki samaan etniseen ryhmään lukeutuvien keskinäisistä eroista, ja toisaalta vaikutteiden ottaminen suomalaistyyppiseksi koetusta sukupuolijärjestelmästä kertoo kulttuurin muuttuvaisuudesta.

Neutraalilta vaikuttava puhe esimerkiksi maahanmuuttajien työllistymisestä tai maahanmuuttajataustaisista valtuutetuista voi olla leimaava ja kategorisoiva ja ylläpitää rajanvetoa meidän ja muiden välillä, sekä peittää näihin ryhmiin lukeutuvien sisäisen heterogeenisyyden sekä sen, että maahanmuuttaja voi samanaikaisesti kokea olevansa maahanmuuttaja ja suomalainen. Kategorisointeja ja erontekoa uusinnetaan päivittäisissä kohtaamisissa ja politiikassa, ja ajoittain olisi paikallaan tarkistaa, mitä eri käsitteillä, kuten ”maahanmuuttaja”, ”kulttuuri”, ”etnisyys” tai ”maahanmuuttajanainen” oikeastaan tarkoitetaan. Kuten

Laura Huttunen sanoi teorialuvussa, etnisyydestä ja kulttuurista on tullut politiikan tekemisen välineitä, ja virkamiesten ja poliitikkojen käsitteitä koskeva ymmärrys tuottaa tietynlaisia poliittisia päätöksiä ja hallinnollisia toimenpiteitä. Sama pätee myös muihin avainkäsitteisiin. Tutkimukseni perusteella suosittelisin etenkin ”maahanmuuttajanaisen” ja ”maahanmuuttajaperheen” käsitteiden rakentamista uudelleen hallinnon suunnalla.

Tutkimuksen edetessä on tullut selväksi, että kotoutumisessa on kyse monimutkaisesta, yksilöllisesti vaihtelevasta ilmiöstä, joka on monimutkaisempi, kuin miltä määritelmä yhteiskuntaan osallistumisesta yhdenvertaisena yksilönä samalla omaa kieltä ja kulttuuria ylläpitäen voi ilman syvällisempää pohdintaa näyttää, ja prosessiin vaikuttavat sekä maahanmuuttajan henkilökohtaiset ominaisuudet että ympäröivän yhteiskunnan vastaanotto. Tutkimukseni perusteella kotoutumisen voisikin ajatella muuttuvaksi verkostomaiseksi rakenteeksi, jossa eri solmukohdat, eli elämän eri osa-alueet ja niillä tapahtuvat vuorovaikutusprosessit, vaikuttavat toinen toisiinsa yksilöstä riippuen. Hallinto painottaa tiettyjä osa-alueita, eli koulutusta ja työllistymistä, mutta eri osa-alueiden painoarvojen sekä osa-alueiden välisten kytkösten merkitykset ovat yksilökohtaisia. Esimerkiksi vaikka maahanmuuttaja olisi saanut osaamistaan vastaavaa työtä ja taloudellinen tilanne olisi kunnossa, saattaa hän kokea ulkopuolisuutta, jos ihmissuhteet eivät ole kunnossa. Toisaalta vaikeudet työhaussa eivät välttämättä tunnu niin raskailta, jos perheessä on kaikki hyvin. Jollekin työttömyys voi aiheuttaa häpeää, mikä rajoittaa sosiaalista elämää. Yhdellä taloudellinen tilanne voi estää harrastamista, toinen kokee, että pikkurahalla voi harrastaa vaikka mitä. Samoista maahantulosityistä ja monista muista yhdistävistä tekijöistä huolimatta kotoutuminen voi siis edetä hyvin erilaisiin suuntiin, kuten seuraavat haastattelulainaukset osoittavat:

”...musta tuntuu, vaikka 10 vuotta asun jo Suomessa, että olen tässä ihan vieras [...] Eli on nyt pois omasta maasta ja en ihan viihtynyt täällä.”

”Mä yritän aina kuitenkin kertoa, muillekin venäläisille maahanmuuttajille oman tarinan, koska mä haluan näyttää heille, että voi myös mennä hyvinkin. Eli ei oo vaan niinku että ei tässä asiat toimi, että he näkisivät, että on myös toinen puoli.”

LÄHTEET

Berry, John W. (1992). Cultural Transformation and Psychological Acculturation. In: Burnet, Jean et. al (eds.), *Migration and the Transformation of Cultures*, pp. 23–53. Toronto: Multicultural History Society of Ontario.

Cultura -säätiö (2014). Säätiö : Cultura -säätiö.
<http://www.culturas.fi/s%C3%A4%C3%A4ti%C3%B6>. Katsottu 3.4.2014.

Eriksen, Thomas Hylland (2002). *Ethnicity and Nationalism*. 2nd edition. London: Pluto Press.

Forsander, Annika (2013). Maahanmuuttajien sijoittuminen työelämään. Teoksessa Tuomas Martikainen, Pasi Saukkonen & Minna Säävälä (toim), *Muuttajat: Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta*, ss. 220–244. Helsinki: Gaudeamus.

Hakkarainen, Kaisa (2011). Kela-johtaja: Suomi-opas herättää ruusuisia toiveita. *Helsingin Sanomat*, 11.09.2011. <http://www.hs.fi/paivanlehti/arkisto/Kela-johtaja+Suomi-opas+her%C3%A4tt%C3%A4%C3%A4+ruusuisia+toiveita/aaHS20110911SI2YO06x9d?src=haku&ref=%3Fref%3Dhs-navi-paivanlehti>. Katsottu 21.1.2014.

Hirsjärvi, Sirkka & Helena Hurme (2000). *Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Yliopistopaino.

Huttunen, Laura (2005). Etnisyys: Luokittelusysteemejä ja elettyä yhteisöllisyyttä. Teoksessa Anna Rastas, Laura Huttunen & Olli Löytty (toim.), *Suomalainen vieraskirja: Kuinka käsitellä monikulttuurisuutta*, ss. 117–160. Tampere: Vastapaino.

Huttunen Laura, Olli Löytty & Anna Rastas (2005). Suomalainen monikulttuurisuus: Paikallisia ja ylijäisiä suhteita. Teoksessa Anna Rastas, Laura Huttunen & Olli Löytty (toim.), *Suomalainen vieraskirja: Kuinka käsitellä monikulttuurisuutta*, ss. 16–40. Tampere: Vastapaino.

Jaakkola, Magdalena & Anni Reuter (2007). Maahanmuuttajanaiset entisen Neuvostoliiton alueelta: Resurssit ja sijoittuminen työmarkkinoille. Teoksessa Tuomas Martikainen & Marja Tiilikainen (toim.), *Maahanmuuttajanaiset: Kotoutuminen, perhe ja työ*, ss. 335–358. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 46. Helsinki: Väestöliitto.

Jasinskaja-Lahti, Inga (2007). Venäläiset maahanmuuttajat Suomessa. Teoksessa Elina Korhonen (toim.), *Venäläiset perheet ja seksuaalisuus murroksessa*, ss. 46–59. Helsinki: Väestöliitto.

Jääskeläinen, Anni (2003). Intermarriage and Segmented Integration into Finnish Society: Immigrant Women from Former Soviet Union. In *Yearbook of Population Research in Finland 2003*, pp. 33–54. Helsinki: Väestöliitto.

Lainiala, Lassi & Minna Säävälä (2012). *Rakkautta, rikkautta ja ristiriitoja: Suomalaisten solmimat kaksikulttuuriset avioliitot*. Perhebarometri 2012. Väestöntutkimuslaitos Katsauksia E 46. Helsinki: Väestöliitto.

Latomaa, Sirkku, Sari Pöyhönen, Minna Suni & Mirja Tarnanen (2013). Kielikysymykset muuttoliikkeessä. Teoksessa Tuomas Martikainen, Pasi Saukkonen & Minna Säävälä (toim), *Muuttajat: Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta*, ss. 163–183. Helsinki: Gaudeamus.

Liebkind, Karmela (1999). Kun kulttuurit kohtaavat. Teoksessa Karmela Liebkind (toim.), *Monikulttuurinen Suomi: Etniset suhteet tutkimuksen valossa*, ss. 13–27. Helsinki: Gaudeamus.

Liebkind, Karmela (1994). Maahanmuuttajat ja kulttuurien kohtaaminen. Teoksessa Karmela Liebkind (toim.), *Maahanmuuttajat: Kulttuurien kohtaaminen Suomessa*, ss. 21–49. Helsinki: Gaudeamus.

Martikainen, Tuomas & Lalita Gola (2007). Intian niemimaalta muuttaneiden naisten käsityksiä perheestä ja sukupuolirooleista. Teoksessa Tuomas Martikainen & Marja Tiilikainen (toim.), *Maahanmuuttajanaiset: Kotoutuminen, perhe ja työ*, ss. 88–104. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 46. Helsinki: Väestöliitto.

Martikainen, Tuomas & Marja Tiilikainen (2007). Maahanmuuttajanaiset: Käsitteet, tutkimus ja haasteet. Teoksessa Tuomas Martikainen & Marja Tiilikainen (toim.), *Maahanmuuttajanaiset: Kotoutuminen, perhe ja työ*, ss. 15–37. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 46. Helsinki: Väestöliitto.

Martikainen, Tuomas, Matti Saari & Jouni Korkiasaari (2013). Kansainväliset muuttoliikkeet ja Suomi. Teoksessa Tuomas Martikainen, Pasi Saukkonen & Minna Säävälä (toim), *Muuttajat: Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta*, ss. 23–54. Helsinki: Gaudeamus.

Mähönen, Tuuli Anna & Inga Jasinskaja-Lahti (2013). Etniset ryhmäsuhteet ja maahanmuuttajien akkulturaatio. Teoksessa Tuomas Martikainen, Pasi Saukkonen & Minna Säävälä (toim), *Muuttajat: Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta*, ss. 247–261. Helsinki: Gaudeamus.

Pyykkönen, Miikka (2007). *Järjestäytyvät diasporat: Etnisyys, kansalaisuus, integraatio ja hallinta maahanmuuttajien yhdistystoiminnassa*. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 306. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Pöllänen, Pirjo (2008). Arjen käytännöt ja perhesuhteet venäläis-suomalaisissa perheissä. Teoksessa Eija Sevón & Marianne Notko (toim.), *Perhesuhteet puntarissa*, ss. 153–165. Helsinki: Gaudeamus.

Rex, John (2004). Multiculturalism and Political Integration. In John Rex & Gurharpal Singh (eds.), *Governance in Multicultural Societies*, ss. 36–48. Aldershot: Ashgate.

Rotkirch, Anna (2007). Seksi Venäjällä: Vapautumista ja vanhoillisuutta. Teoksessa Elina Korhonen (toim.), *Venäläiset perheet ja seksuaalisuus murroksessa*, ss. 26–45. Helsinki: Väestöliitto.

Rotkirch, Anna (2007). Venäläiset perheet murroksessa. Teoksessa Elina Korhonen (toim.), *Venäläiset perheet ja seksuaalisuus murroksessa*, ss. 6–25. Helsinki: Väestöliitto.

Saukkonen, Pasi (2013). *Erilaisuuksien Suomi*. Helsinki: Gaudeamus.

Saukkonen, Pasi (2013). Maahanmuutto- ja kotouttamispolitiikka. Teoksessa Tuomas Martikainen, Pasi Saukkonen & Minna Säävälä (toim), *Muuttajat: Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta*, ss. 81–97. Helsinki: Gaudeamus

Saukkonen, Pasi (2007). *Politiikka monikulttuurisessa yhteiskunnassa*. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit.

Säävälä, Minna (2013). Maahanmuutto perheilmionä. Teoksessa Tuomas Martikainen, Pasi Saukkonen & Minna Säävälä (toim), *Muuttajat: Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta*, ss. 101–122. Helsinki: Gaudeamus.

Säävälä, Minna (2007). *Uussuomalainen nainen etsii paikkaansa: Venäläisten ja kostonalbaanien elämänpolut työssä ja kotona*. Helsinki: Väestöliitto.

Tuomi, Jouni & Anneli Sarajärvi (2002). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. 1.–2. painos. Helsinki: Tammi.

Tuomi, Jouni & Anneli Sarajärvi (2009). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. 6., uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.

Tuori, Salla (2007). Erontekoja: Rodullistetun sukupuolen rakentuminen monikulttuurisessa naispolitiikassa. Teoksessa Joel Kuortti, Mikko Lehtonen & Olli Löytty (toim.), *Kolonialismin jäljet: keskustat, periferiat ja Suomi*, ss. 156–174. Helsinki: Gaudeamus.

Tuori, Salla (2009). *The Politics of Multicultural Encounters: Feminist Postcolonial Perspectives*. Åbo: Åbo Akademi University Press.

Vaalit.fi (2014) Kunnallisvaalit – Äänioikeus ja äänioikeusrekisteri <http://www.vaalit.fi/22376.htm>. Katsottu 15.1.2014.

Weide, Marjukka & Pasi Saukkonen (2013). Maahanmuuttajien poliittinen osallistuminen. Teoksessa Tuomas Martikainen, Pasi Saukkonen & Minna Säävälä (toim), *Muuttajat: Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta*, ss. 262–280. Helsinki: Gaudeamus.

LAIT, HALLINNON ASIAKIRJAT JA VERKKOSIVUT

Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta (493/1999)

Laki kotoutumisen edistämisestä (1386/2010)

Kansalaisuuslaki (359/2003)

Suomen perustuslaki (731/1999)

Rikoslaki 11 luku (11.4.2008/212)

Yhdenvertaisuuslaki (21/2004)

Laki vähemmistövaltuutetusta ja syrjintälautakunnasta (660/2001)

Hallituksen maahanmuuttopoliittinen ohjelma (2006). Työhallinnon julkaisuja 371. Helsinki: Työministeriö.

Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelma. Valtioneuvoston kanslia. 22.6.2011.

Valtion kotouttamisohjelma: Hallituksen painopisteet vuosille 2012-2015 (2012). Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 27/2012. Työ- ja elinkeinoministeriö.

Valtioneuvoston periaatepäätös maahanmuuton tulevaisuus 2020 -strategia (2013). Sisäministeriö

Helsingin kaupunki (2013). Aiesopimus 2013-2015.

<http://www.hel.fi/hki/heke/fi/Maahanmuutto/Toiminta-alueet/Valtioyhteistyö/Aiesopimus>. Katsottu 22.4.14.

Huikuri, Kaisa (2012). Maahanmuutto 2020 -strategia pyrkii vastaamaan tulevaisuuden työllisyyskysymyksiin. *Monitori*, 8.11.2012

http://www.intermin.fi/fi/ajankohtaista/monitori-lehti/1/0/maahanmuutto_2020_-_strategia_pyrkii_vastaamaan_tulevaisuuden_tyollisyyskysymyksiin. Katsottu 15.1.2014.

Opetus- ja kulttuuriministeriö (2014) Saavutettavuus ja moninaisuus otettava huomioon taide- ja kulttuuripalveluissa.

http://www.minedu.fi/OPM/Tiedotteet/2014/04/kulttuurin_saavutettavuus_loppuraportti.html?lang=fi. Katsottu 2.5.14.

Työ- ja elinkeinoministeriö (2014) Maahanmuuttajien palvelut lyhyesti: Yksilöllisten tarpeiden tunnistaminen.

http://www.kotouttaminen.fi/kotouttaminen/kotouttaminen/kotouttamistyon_taustaa/maahanmuuttajien_palvelut_lyhyesti. Katsottu 14.4.14.

Työ- ja elinkeinoministeriö (2014). Osaamiskeskus vauhdittamaan maahanmuuttajien työllistymistä. http://www.tem.fi/tyo/tiedotteet_tyo?89506_m=114550. Katsottu 16.4.14.

LIITE 1: Haastattelurunko suomeksi

TAUSTATIETOJA

1. Minkä ikäinen olet?
2. Millainen koulutus sinulla on?
3. Kuinka kauan olet asunut Suomessa?
4. Mitkä olivat syyt Suomeen muuttamiselle? Oliko muita syitä kuin perhe?
5. Millainen prosessi maahantulo oli? Miten onnistui oleskeluluvan saaminen?
6. Millaisia odotuksia sinulla oli? Ovatko ne toteutuneet?
7. Mitä kuuluu mielestäsi onnistuneeseen kotoutumiseen?
8. Pidätkö kotoutumista ja viranomaisten järjestämiä kotouttamistoimia tarpeellisena?

1. KOTOUTUMINEN

ALKUVAIHE

9. Oletko saanut ohjausta ja neuvontaa 1) suomalaisen yhteiskunnan toiminnasta? 2) julkisista palveluista? 3) maahanmuuttajille suunnatuista kotoutumispalveluista? Mistä?
10. Mitkä kaikki tahot ovat järjestäneet kotoutumispalveluita, joihin olet osallistunut? Miten olet hakeutunut niihin?
11. Onko sinulle laadittu alkukartoitusta?
12. Onko sinulle laadittu kotoutumissuunnitelmaa?
13. Oletko osallistunut kotoutumiskoulutukseen, eli kielikoulutukseen tai muuhun koulutukseen? Miten hakeuduit koulutukseen? Kuka järjesti? Onko koulutusmahdollisuuksista ja kursseista ollut helppo saada tietoa? Millaista hyötyä koulutuksesta on ollut? Tukeeko aiempaa osaamista?
14. Koetko, että olet saavuttanut kielikurssin päätteeksi toimivan peruskielitaidon? Onko kurssin käyminen parantanut mahdollisuuksiasi hankkia jatkokoulutusta tai työllistyä? Onko kielen oppiminen edistänyt sitä että tunnet olevasi kotoutunut?
15. Oletko saanut kotoutumistukea tai muuta taloudellista tukea?
16. Miten työllistyminen on onnistunut? Oletko saanut tietoa työelämästä ja sen pelisäännöistä ymmärrettävästi? Mistä? Millaista tukea olet saanut työllistymisen edistämiseksi?
17. Vastaako työ osaamistasi, koulutustasi ja työkokemustasi?
18. Millaista työpaikalla on ollut?
19. Onko työnteko vaikuttanut siihen että sinulla on kotoutunut olo?
20. Mikä merkitys työnteolla on sinulle?

21. Oletko harkinnut yrittäjyyttä? Tiedätkö miten yritystoiminnan saa aloitettua?

PIDEMMÄN OLESKELUN JÄLKEEN

22. Koetko yhteiskunnallisen vaikuttamisen tärkeäksi? Koetko, että sinulla on tasa-arvoiset vaikutus- ja osallistumismahdollisuudet suomalaisen yhteiskunnan toimintaan? Ovatko viranomaiset edistäneet tietoisuuttasi yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta ja osallistumisesta?

23. Oletko osallistunut poliittiseen toimintaan? Onko kiinnostusta? Oletko äänestänyt?

24. Oletko osallistunut järjestötoimintaan? Oletko saanut järjestöiltä tukea kotoutumiseen? Entä seurakunnalta? Millaista? Mistä olet saanut tietää niistä?

25. Mikä merkitys harrastuksilla on sinulle? Ovatko eri harrastusmahdollisuudet olleet helposti saavutettavissa? Osallistutko liikuntaseurojen toimintaan? Käytätkö taide- ja kulttuuripalveluita? Koetko, että harrastukset ovat edistäneet kotoutumistasi?

26. Oletko hakenut kansalaisuutta/ saanut kansalaisuuden? Millainen prosessi oli? Mitä kansalaisuus merkitsee sinulle?

27. Koetko olevasi tasa-arvoinen ja yhdenvertainen muiden maassa asuvien kanssa?

28. Koetko, että saat viranomaisten kanssa asioidessasi yhdenvertaista kohtelua muiden kanssa?

29. Tunnetko olevasi suomalaisen yhteiskunnan tervetullut jäsen?

30. Onko viranomaisten tarjoamaa tukea ja opastusta ollut helposti ja riittävästi saatavilla? Onko tuki ollut hyödyllistä?

31. Millaista tukea olisit tarvinnut?

32. Miten kotoutunut koet olevasi Suomeen? Miten olet itse pyrkinyt kotoutumaan?

2. ETNISYYS & KULTTUURI

33. Oletko halukas hankkimaan kontakteja kantaväestöön? Minkälaisia kokemuksia sinulla on vuorovaikutuksesta kantaväestön kanssa?

34. Millaisiin suomalaisten käsityksiin ja asenteisiin venäläisistä olet törmännyt? Onko riskiä?

35. Koetko venäläisyyden ja venäjän kielen ylläpidon tärkeäksi? Miten ylläpidät niitä?

36. Puhutko venäjää perheenjäsenesi kanssa? Miten venäläisyys näkyy kotona?

37. Miten käsityksesi venäläisyydestä on muuttunut? Entä suomalaisuudesta?

38. Miten venäläisyys on vaikuttanut kotoutumiseesi?

39. Miten olet tekemisissä Suomessa asuvien venäläisten (ja muiden maahanmuuttajien) kanssa? Mikä on heidän roolinsa kotoutumisessasi?

40. Miten olet saanut ystäviä? Mikä vaikutus heillä on ollut kotoutumiseesi?

41. Oletko kokenut syrjintää? Millaista? Missä tilanteissa? Miten olet reagoinut?

42. Jos olet kokenut syrjintää, oletko ilmoittanut siitä kenellekään tai hakenut apua?

3. SUKUPUOLI JA PERHE

43. Koetko, että sukupuoli on vaikuttanut siihen, miten sinut on otettu Suomessa vastaan?

44. Oletko kokenut tarvetta muuttaa omaa ulkonäköäsi tai käytöstäsi tai peittelemään venäläisyyttäsi?

45. Onko oma kokemuksesi naiseudesta muuttunut? Miten?

46. Miten suomalainen nainen ja mies eroavat venäläisistä?

47. Miten sukupuoliroolit eroavat Suomessa ja Venäjällä?

48. Miten suomalainen perhe eroaa venäläisestä? (perheenjäsenten roolit?)

49. Ovatko eroavaisuudet sukupuolella ja perheessä vaikuttaneet kotoutumiseesi?

50. Miten puoliso on auttanut kotoutumisessa?

51. Mikä on lasten rooli kotoutumisessa?

52. Miten puolison perhe ja tuttavat ovat auttaneet kotoutumisessa? Entä oma perhe ja ystävät Venäjällä?

LIITE 2: Haastattelurunko englanniksi

BACKGROUND INFORMATION

1. How old are you?
2. What is your education?
3. How long have you been living in Finland?
4. What were the reasons for moving to Finland? Were there any other reasons than family?
5. What kind of process was moving to Finland and receiving residence permit?
6. What kind of expectations did you have? Have they come true?
7. What do you think is included in successful integration?
8. Do you think integration and integration services provided by the authorities are important?

1. INTEGRATION

BEGINNING

9. Have you received counseling and guidance about 1) how the Finnish society works? 2) about public services? 3) about integration services for immigrants? From where?
10. Who have organized the integration services you have participated in? How did you find them?
11. Have you received initial assessment for immigrants?
12. Have you received an integration plan?
13. Have you taken part in integration training, i.e. language courses or other courses or training? How did you find the training and courses? Who was the organizer? Has it been easy to find information about training possibilities and courses? Has the training been useful? Does it support your previously acquired skills and talents?
14. Do you think that after the language course you have achieved a working knowledge of Finnish? Has the course increased your chances of getting further education and finding work? Do you think that learning Finnish has made you feel more integrated?
15. Have you received integration allowance or other financial support?
16. Have you found any work? Have you received information about the working life in Finland and its rules in an understandable way? From where? What kind of support have you received in finding work?

17. Does the work that you've been doing match your skills, your education and your work experience?
18. What has it been like at your workplace?
19. Has working or finding a job made you feel more integrated?
20. What does work mean to you?
21. Have you considered starting your own business? Do you know how to get started in setting up a business?

AFTER LONGER STAY

22. Do you consider taking part in the Finnish society and civic activities important? Do you feel that you have equal opportunities in participating in the Finnish society? Do you think that the authorities have increased your knowledge about taking part in the Finnish society and civic activities?
23. Have you participated in political activities? Are you interested in participating? Have you voted in elections?
24. Have you participated in the operations of NGOs? Have you received integration help from NGOs? What about the congregation? What kind of help? How did you find out about them?
25. What do hobbies mean to you? Have different kinds of hobbies been easily accessible? Do you participate in the activities of sports associations? Do you take part in art and cultural services? Do you think that hobbies have made you feel more integrated?
26. Have you applied for Finnish citizenship/received Finnish citizenship? What kind of process was it? What does citizenship mean to you?
27. Do you feel that you are equal with other people living in Finland?
28. When dealing with the authorities, do you feel that you are equally treated with other people?
29. Do you feel that you are a welcomed member of the Finnish society?
30. Has it been easy to find support from the authorities and have you received enough support? Has the support been useful?
31. What kind of support would you have needed?
32. How integrated do you feel in Finland? What have you done yourself in order to integrate?

2. ETHNICITY & CULTURE

33. Are you interested in getting contacts with the Finnish people? What kind of experiences do you have of interaction with Finnish people?
34. What kind of perceptions and attitudes about Russians have you come across in Finland? Is there any contradiction?
35. Do you think that it's important to maintain Russianness and Russian language? How do you maintain them?
36. Do you speak Russian with your family members? How does Russianness show at your home?
37. How has your perception about Russianness changed? What about Finnishness?
38. How has Russianness affected your integration?
39. What kind of contacts do you have with other Russians living in Finland (and with other immigrants)? What is their role in your integration?
40. Have you made new friends in Finland? How have your friends affected your integration?
41. Have you experienced discrimination? What kind of discrimination? In what kind of situations? How did you react?
42. If you have experienced discrimination, have you reported about it to anyone or sought for help?

3. GENDER & FAMILY

43. Do you think that your gender has affected the way you have been received in Finland?
44. Have you felt that you've had to change your appearance or behavior or cover your Russianness?
45. Has your own experience about womanhood changed? How?
46. How do a Finnish woman and a Finnish man differ from a Russian woman and a Russian man?
47. How do gender roles differ in Finland and in Russia?
48. How does a Finnish family differ from a Russian family? (the roles of family members?)
49. Have the differences in genders and families affected your integration?
50. How has your spouse helped you with your integration?
51. What is your children's role in your integration?

52. How have your spouse's family and friends helped you with your integration? What about your own family and friends in Russia?